Alfred Edersheim

Verden før vannflommen og patriarkenes historie

Bibelhistorie, første bind

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Alfred Edersheim: *Verden før vannflommen og patriarkenes historie* (Bibelhistorie, første bind).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord og innledning 1
Forfatterens forord 1
Forord til den norske utgaven 2
Årstall og hendelser i 1. Mosebok 3
Innledning 4
Verden før vannflommen 9
Kapittel 1. Skapelsen og syndefallet 9
Kapittel 2. Kain og Abel 13
Kapittel 3. Set og Kains slekt 16
Kapittel 4. Stamtavlen gjennom Set 18
Kapittel 5. Fordervelsen før vannflommen 21
Kapittel 6. Vannflommen 25
Patriarkenes historie 30
Kapittel 7. Etter vannflommen 30
Kapittel 8. Folkeslagene og Babel 34
Kapittel 9. Folkene og deres religioner. Job 38
Kapittel 10. Tidsregningen i den eldste bibelhistorien 40
Kapittel 11. Abrams kall 42
Kapittel 12. Abram og Lot. Melkisedek 48
Kapittel 13. Løftet om en ætt og Sodomas ødeleggelse 52
Kapittel 14. Isak og Abrahams prøve 57
Kapittel 15. Isaks giftemål. Esau og Jakob 63
Kapittel 16. Jakob og velsignelsen 68
Kapittel 17. Jakob hos Laban 72
Kapittel 18. Jakob vender hjem 78
Kapittel 19. Josef blir solgt 84
Kapittel 20. Josef blir opphøyet 90
Kapittel 21. Josefs brødre i Egypt 96
Kapittel 22. Jakob drar ned til Egypt 103
Kapittel 23. Jakobs velsignelse og død 108
Om Alfred Edersheim 116
Ordforklaringer 117

Forord og innledning

Forfatterens forord

Et av de mest framtredende og lovende kjennetegnene ved vår tid er at Den hellige skrift blir studert med stadig større oppmerksomhet fra alle kanter. De som tror på Bibelen og elsker den og som har erfart dens sannhet og kraft, kan bare glede seg over dette.

De vet at Guds ord «lever og blir», at ikke en eneste «tøddel» av det skal forgå, og at det «kan gjøre vis til frelse ved troen på Kristus Jesus» (2 Tim 3,15). De har derfor ingen grunn til å frykte verken vitenskapelig forskning eller en grundigere undersøkelse av de ting som er sikkert trodd blant oss. For jo mer Bibelen blir studert, desto dypere blir vår overbevisning om at «Guds faste grunnvoll står».

Så langt det står til oss, vil vi veilede og hjelpe bibelleseren – ikke gjøre hans egen bibelgransking overflødig. Det er derfor vi har påtatt oss å legge fram bibelhistorien i en rekke folkelige bind, og dette er det første. Under arbeidet har jeg særlig tenkt på dem som underviser og blir undervist, både i skolen og i hjemmet. Men jeg hadde også et videre mål: Jeg ville gjerne gi hjemmene nyttig og oppbyggelig lesning ved å by dem en folkelig og lettfattelig framstilling av den hellige historie.

Videre har jeg villet skrive en bok som en kunne gi unge menn i hendene, ikke bare for å vise dem hva Bibelen virkelig lærer, men også for å verne dem mot de farlige angrepene som så ofte springer ut av gale framstillinger og misforståelser av den hellige tekst.

Med dette tredobbelte målet for øye har jeg forsøkt å skrive så folkelig og lettfattelig at arbeidet kan bli til nytte for søndagsskolelærere, for de mer viderekomne elevene og for bibelklassen. I dette bindet og det neste har jeg derfor prøvd å gå gradvis fram fra det enkle og liketil til det mer omstendelige og detaljerte. Samtidig har jeg fulgt Skriftens fortelling kapittel for kapittel og hele tiden oppgitt de bibelavsnittene som er gjennomgått slik at en både ved felles og privat lesning kan sammenligne den hellige tekst med min framstilling.

Endelig har jeg prøvd å imøtegå de innvendingene motstanderne har reist, uten å nevne dem uttrykkelig. Jeg har ikke gått inn i noen diskusjon, men heller fordypet meg i et fyldigere og mer nøyaktig studium av selve den hellige tekst etter den hebraiske grunnteksten. Til det har jeg brukt ikke bare den beste tyske

og engelske bibelforskningen, men også beslektede fagfelt som bibelsk geografi og oldtidskunnskap, de egyptiske og assyriske minnesmerkene og lignende.

Men alt dette har bare gjort meg enda sikrere på at det trengs en annen og høyere forståelse av Bibelen – uten den er alt det andre forgjeves. Det er ikke nok å kjenne meningen i de bibelske fortellingene; en må anvende deres åndelige betydning på seg selv, føle deres evige vekt og så å si erfare dem i sitt eget liv. Det er det eneste nyttige bibelstudium, og alt det andre skal bare være et ytre hjelpemiddel for det.

Skal dette studiet bli til «lærdom, til overbevisning, til rettledning, til opptuktelse i rettferdighet» (2 Tim 3,16), må han som har innåndet hele Skriften bli vår læremester. «For hvem blant mennesker vet hva som bor i et menneske, uten menneskets egen ånd som er i ham? Slik vet heller ikke noen hva som bor i Gud, uten Guds Ånd.» (1 Kor 2,11) Men målet for alle ting er Kristus – ikke bare som «lovens endemål, til rettferdighet for hver den som tror», men også som den i hvem «Guds løfter» har fått sitt «ja» og sitt «amen».

Forord til den norske utgaven

Den gammeltestamentlige historien er viktig og betydningsfull, men likevel er det neppe noen annen gren av historisk kunnskap som hos oss er så lite bearbeidet for folkelig lesning. Derfor er kjennskapen til denne delen av bibelhistorien som regel begrenset til det de autoriserte lærebøkene for høyere og lavere skoler forteller og til det bibelleseren selv har hentet ut av Den hellige skrift til sin egen oppbyggelse.

Men Det gamle testamentes bøker vil ikke bare gi spredt, oppbyggelig lesning. De er først og fremst hellig *historie* og vil derfor også forstås og tilegnes som historie. Som hellig historie viser de oss den åndelige utviklingen innenfor den åpenbarte religion: både hvordan de åpenbarte sannhetene ble gitt trinn for trinn, og hvordan Israels erkjennelse og tro vokste fram av dem.

Endelig samler de hele denne utviklingen under ett bestemt synspunkt. Fra først til sist sikter de mot den store hendelsen som er midtpunktet i den hellige historie: at Herren Jesus Kristus kom i kjødet. Med ham fikk Guds åpenbaring sin herlige avslutning, og fra ham springer hele kirkens historie ut som fra sin kilde.

Ved å legge fram denne hellige utviklingen møter Det gamle testamentes bibelhistorie en trang hos den tenkende og sannhetssøkende kristne: å forstå både utviklingens forutsetninger og den åndelige skikkelsen den maktet å fostre i Israel i svunne tider. Den som er oppriktig i sin ånd kan her hente rik styrke og fasthet i troen ved å få se inn i Guds visdoms veier.

Det er på denne måten vi håper at den norske utgaven av dr. Edersheims framstilling av Det gamle testamentes bibelhistorie kan bli til nytte og velsignelse. I Skriftens egen ånd vil den føre leseren inn i Israels historie og la ham komme nær inn på de hellige hendelsene, være vitne til hvordan gudsfolket utviklet seg og følge det gjennom dets oppreisning og fall fram mot det store målet, da Herren Jesus kom til sine egne og vandret omkring blant dem.

For å nå dette målet bygger forfatteren først og fremst på et dypt og kjærlig studium av selve den hellige tekst. Dessuten bruker han de vitnesbyrdene for Den hellige skrift som nyere tids granskning av gamle minnesmerker og utgravninger har dratt fram fra en svunnen tid. Videre lar han den rike topografiske litteraturen komme til orde når han beskriver de mange betydningsfulle stedene i den hellige historie. Slik har han kastet lys over spørsmål som tidligere har vært dunkle for bibelleseren, samtidig som de gamle, kjente og kjære sannhetene er blitt mer anskuelige.

Framstillingen er inderlig og lettlest. Forfatteren har villet gi en bok som passer for allmenne lesere, og det har han lyktes med: I England har Edersheims bibelhistorie fått en uvanlig stor utbredelse. Vi håper at den også i norsk utgave kan møte en trang hos kristenfolket til å bli bedre kjent med den gammeltestamentlige historien og med Guds åpenbaring slik den har utviklet seg.

Jeg har ikke overalt med full visshet kunnet slutte meg til den anerkjente forfatterens syn på enkelte spørsmål, som dels ennå er uavgjorte. Men dels er disse spørsmålene fortsatt under drøfting i den teologiske litteraturen, dels er de av så underordnet betydning for formålet med dette fortjenstfulle verket at jeg ikke har funnet det nødvendig å tilføye noter eller merknader om dem.

Jeg har med vilje lagt oversettelsen så nær den engelske framstillingen som vårt språk tåler fordi jeg så langt som mulig har villet bevare originalens friske preg og levende ånd. Bibelsitatene som dr. Edersheim har tatt inn etter den engelske bibelen er i den norske utgaven gjengitt etter den norske prøveoversettelsen av Det gamle testamente.

Dessverre har jeg ikke kunnet hindre at det har sneket seg inn enkelte trykkfeil og noen uregelmessigheter i rettskrivningen delvis fordi jeg har bodd så langt fra trykkeriet.

Når jeg nå legger dette verket fram for kristenfolket i vårt land, er det min bønn til Gud at det må få nåde til å vinne Det gamle testamente noe av den kjærligheten det så høylig fortjener.

Kvinnherad i november 1887.

Ragnvald Gjerløw.

Årstall og hendelser i 1. Mosebok

Etter beregningene til Hales, Ussher og Keil

Ussher, f.Kr.Ussher, årHendelseHales, f.Kr.Hales, årKeil, år i Kanaan40041Skapelsen54111–3874130Set blir født5181230–3769235Enosj blir født4976435–3679325Kenan blir født4786625–3609395Mahalalel blir født4616795–3074930Adam dør4481930–3544460Jared blir født4451960–3382622Enok blir født42891122–3317687Metusjalah blir født41241287–3130874Lamek blir født39371474–3017987Enok blir tatt bort39141487–29481056Noah blir født37551656–2348–91656Vannflommen31552256–23461658Arpaksjad blir født31532258–23111693Sjelah blir født30182393–22811732Eber blir født28882523–19982006Noah dør28052606–22471757Peleg blir født27542657–22331771Språkforvirringen25542857–22171787Re'u blir født26242787–21851819Serug blir født24922919–21551849Nakor blir

født23623049–21261878Tarah blir født22833128–19982006Noah dør––– 19962008Abram blir født21353258–19212083Abram kommer til Kanaan20783333119102094Ismael blir født2076334411––Omskjærelsen blir innstiftet––2418962108Isak blir født2053335825––Sara dør–– 6218562148Isak gifter seg201333986518362168Esau og Jakob blir født1993341885––Abraham dør––100––Esau gifter seg––125––Ismael dør–– 14817602244Jakob flykter til Paddan-Aram19163495162––Jakob gifter seg––16917542259Josef blir født190235091761739226 5Jakob kommer tilbake til Kanaan18963515182173222 72Jakob kommer til Hebron188935221921728227 6Josef blir solgt til Egypt188535261931716228 8Isak dør187335382051715228 9Josef blir hersker i Egypt187235392061706229 8Jakob drar til Egypt186335482151689231 5Jakob dør184635652321635236 9Josef dør17923619286I kapittel 10 vil leseren finne noen forklaringer på tidsregningen som Ussher og Hales følger. Hales sier om sin beregning at den svarer til den greske oversettelsen av Det gamle testamente, den såkalte Septuaginta (LXX), rettet etter den jødiske historieskriveren Josefus – men Josefus' årstall er ofte svært unøyaktige. Ussher følger derimot den hebraiske teksten.

Den nyere jødiske tidsregningen setter Isaks fødsel, i Abrahams hundrede år, til år 2048 etter verdens skapelse. Nesten det samme tallet har den kjente nyere tyske bibelfortolkeren, professor *Keil* han setter fødselen bare to år tidligere, til 2046. I siste kolonne har vi etter Keil angitt rekkefølgen av hendelsene regnet fra Abrams innvandring til Kanaan. Keil setter innvandringen til år 2021 etter verdens skapelse, 2137 år før Kristus. Ut fra dette kan leseren lett regne ut alle de andre årstallene etter Keils beregning, som alt i alt ser ut til å være den mest pålitelige.

Keil bygger beregningen sin på følgende opplysninger: Etter 1 Kong 6,1 ble Salomos tempel bygd 480 år etter utferden fra Egypt, og Israel ble bortført til Babylon 406 år etter at templet ble bygd – altså 886 år etter utferden. Men siden fangenskapet må ha begynt i år 606 før Kristus, må utferden fra Egypt ha funnet sted i år 1492 før Kristus, eller 2666 etter verdens skapelse.

At fangenskapet begynte i år 606 før Kristus, følger av at det endte etter sytti år, i Kyros' første år som enehersker – og vi vet at han ble enehersker i år 536 før Kristus.

Innledning

En av de mest dyrebare sannhetene i Guds åpenbaring er at «Abrahams og Isaks og Jakobs Gud» også er «Gud og Far» til «vår Herre og frelser Jesus Kristus», og at «de som har tro, de er Abrahams barn». Disse sannhetene viser oss ikke bare at vår Gud er trofast og at våre forrettigheter er store, men også den underfulle visdommen i frelsesplanen og hvor urokkelig fast den står fra først til sist.

Bibelen må ikke bare ses i sine enkelte skrifter, men også i sammenhengen mellom bøkene og i den enheten de danner sammen. Det gamle testamente kan ikke rives løs fra Det nye, som om de var uavhengige av hverandre. Like lite kan noen enkelt del av Det gamle testamente rives løs fra resten. Først i

nær sammenheng med helheten kommer hver del fram i sin fulle skjønnhet og betydning.

Slik danner alt ledd i en sammenhengende kjede som strekker seg fra tidens begynnelse til tidens fylde, da Herren Jesus Kristus kom. Hele historien før ham hadde forberedt hans komme, alle forbildene pekte på ham, og i ham har alle løftene fått sitt «ja» og sitt «amen». Det Gud hadde talt til Abraham mer enn to tusen år i forveien, ble velsignet oppfylt i Kristus.

For «da Skriften forutså at det er ved tro Gud rettferdiggjør hedningene, forkynte den på forhånd dette evangelium for Abraham: I deg skal alle folk velsignes. Så blir da de som har tro, velsignet med den troende Abraham.» (Gal 3,8–9)

Denne store frelsesplanen har vært trofast fulgt og gjennomført uten noen forandring – gjennom alle historiens og tidenes skifter og på alle kulturens trinn. Den er bare stadig ført lenger fram og foldet mer ut, inntil den til slutt sto fram i sin fylde og oppfyllelse. Det er den sterkeste stadfestelse av vår tro.

Det er også en dyrebar trøst for våre hjerter, for vi ser at Guds nådesplan alltid har vært den samme. Når vi vandrer den samme pilegrimsveien som fedrene gikk – den veien der Gud med sikker hånd har ført pakten framover – gleder vi oss over å vite at verken menneskers motstand eller troløsheten hos hans eget eiendomsfolk kan gjøre Guds nådige frelsesråd til intet.

Og nettopp dette lærer vi når vi ser Skriften i dens enhet og helhet.

Men det er også en annen og like viktig sannhet vi må tilegne oss: Mellom Skriftens enkelte deler er det ikke bare harmoni, men også en inderlig sammenheng. Bøkene kaster lys over hverandre: Hver bok tar opp det de andre lærer, og fører det videre. Skriftens enhet kan derfor ikke sammenlignes med en staselig bygning, uansett hvor fint og åndfullt planen er gjennomført, og hvor mektige delene og proporsjonene er. Den ligner heller – for å bruke et bibelsk bilde – lyset som blir «klarere og klarere til det er høylys dag» (Ordsp 4,18).

Gjennom hele Skriften merker vi en jevn vekst, etter hvert som menneskene ble i stand til å ta imot og bære fyldigere åpenbaringer. Loven, forbildene, historien, profetene og løftene i Det gamle testamente folder alle steg for steg ut den samme sannheten, inntil den til slutt står fram i sin fylde i Det nye testamente. Selv om de alle vitner om ett og det samme, kunne ingen av dem vært utelatt; heller ikke ville vi fullt ut forstå det ene uten å se det i sammenheng med resten.

Og når vi kommer til slutten av Skriften, ser vi hvordan det 1. Mosebok forteller om skapelsen og om Guds barns første kall, får sitt motstykke og sin endelige oppfyllelse i Åpenbaringen, som forteller om den andre skapelsens herlighet og om hvordan Guds kirke blir fullendt. Det er som Augustin har sagt:

> Det nye testamente ligger skjult i Det gamle,
> Det gamle testamente ligger åpent i Det nye.
> (*Novum testamentum in vetere latet, vetus in novo patet.*)

Når et verk består av så mange bøker, skrevet under så ulike omstendigheter, av så forskjellige forfattere og i tider som ligger så langt fra hverandre, kan det ikke overraske oss det minste at det finnes noe i det «som er vanskelig å forstå, og som de ulærde og ubefestede vrangtolker» (2 Pet 3,16) – ikke minst når vi tenker

på at Guds plan var å sende klarere og fyldigere lys etter hvert som menneskene var i stand til å bære det.

Dessuten kan vi ikke vente å forstå Guds veier fullt ut med våre begrensede evner og kunnskaper. Men på den andre siden kan vi trygt si: Jo dypere, roligere og grundigere vi studerer, desto herligere bevis og kjensgjerninger kommer for dagen, og de styrker vår tro mot alle fiendens angrep.

Og til sist: Det endelige målet med å studere og lese Skriften er ikke kunnskap, men erfaring av nåden. For rett forstått er hele Skriften full av Kristus, og alt i den skal peke på Kristus som vår eneste frelser. Det gjelder ikke bare loven, som er vår «tuktemester til Kristus», forbildene, som er skyggebilder av Kristus, eller profetene, som er forutsigelser om Kristus. Hele den gammeltestamentlige historien er full av Kristus. Der en ikke kan påvise at personene er forbilder, kan hendelsene likevel være det.

Selv om en ikke skulle kunne se Isak og Josef som personlige forbilder på Kristus, kan en ikke lukke øynene for at Isaks ofring og salget av Josef til Egypt – og den omsorgen han der viste for brødrenes liv og underhold – er forbilledlige hendelser som peker fram mot hendelser i vår Herres historie. Slik peker i virkeligheten alle hendelser fram mot Kristus, for han er både begynnelsen, midtpunktet og målet for hele historien – «i går og i dag den samme, ja, til evig tid» (Hebr 13,8).

Av dette følger det: Bare den lesningen og det studiet av Skriften som lærer oss å kjenne Kristus som «veien og sannheten og livet» (Joh 14,6) for oss, er rett og gagnlig. Men skal vi nå dit, må vi alltid søke Den Hellige Ånds hjelp og veiledning når vi studerer.

Her skal vi gi noen korte merknader som kan være til nytte for studiet av patriarkenes historie.

Vanligvis møter vi Det gamle testamente delt i to: «loven og profetene» (Matt 7,12; 22,40; Apg 13,15 osv.).

Selv deler jødene det vanligvis i tre (se Luk 24,44). **Loven** er de fem Mosebøkene. **Profetene** er de tidligere profetene – Josva, Dommerne, 1. og 2. Samuelsbok og 1. og 2. Kongebok – og de senere profetene – Jesaja, Jeremia, Esekiel og de tolv små profetene.

Den tredje delen er **Skriftene**, eller hagiografene, «de hellige skrifter». Til dem hører Salmenes bok, Ordspråkene og Job; de fem rullene som ble lest ved særlige høytider i synagogen – Høysangen, Rut, Klagesangene, Forkynneren og Ester – og dessuten Daniel, Esra, Nehemja og 1. og 2. Krønikebok. Krønikebøkene ble på hebraisk kalt «dagenes ord» eller «handlinger», altså en dagbok eller krønike.

Kanskje er det med tanke på denne todelingen at loven kom til å bestå av de fem bøkene som bærer Moses' navn. Titallet er nemlig tegnet på det fullstendige, det som er blitt helt og fullt, mens loven med sine bud, uten profetene og løftene, bare kan regnes som den ene halvparten – som noe som bare er halvveis fullstendig.

Som motstykke til den femdelte loven er også Salmenes bok delt i fem, og hver bok ender med en lovprisning. Salmene deles derfor slik: første bok Sal 1–

41, andre bok Sal 42–72, tredje bok Sal 73–89, fjerde bok Sal 90–106 og femte bok Sal 107–150. Den siste salmen står til slutt som lovprisning for hele Salmenes bok.

Loven, eller de fem Mosebøkene, kalles vanligvis *Pentateuken*, et gresk ord som betyr «den femdobbelte» eller «femdelte» boken. Hver av de fem bøkene bærer som regel det navnet de fikk i den gamle greske oversettelsen av Det gamle testamente, den såkalte Septuaginta (LXX), der hver bok er oppkalt etter innholdet: *Genesis*, skapelsens bok; *Exodus*, utferden fra Egypt; *Leviticus*, prestenes bok; *Numeri*, folketellingen; og *Deuteronomium*, den andre loven eller lovens gjentakelse. Jødene kaller hver bok etter det første eller det viktigste ordet boken begynner med.

Genesis, eller 1. Mosebok, består av to store hoveddeler, og hver av dem kan igjen deles i fem underavdelinger. Disse mindre delene trer tydelig fram ved at hver av dem innledes som en *slektshistorie*. Inndelingen er slik.

Den første delen er *verdens historie fram til folkeslagene skilte lag og slo seg ned hver for seg*. Etter en alminnelig innledning (kap. 1,1–2,3) følger de fem avdelingene: *himmelens og jordens historie* (kap. 2,4–4,26), *Adams slektshistorie* (kap. 5,1–6,8), *Noahs slektshistorie* (kap. 6,9–9,29), *Noahs sønners slektshistorie* (kap. 10,1–11,9) og *Sems slektshistorie* (kap. 11,10–26).

Den andre delen er *patriarkenes historie*, og også den har fem avdelinger: *Tarahs slektshistorie* (kap. 11,27–25,11), *Ismaels slektshistorie* (kap. 25,12–18), *Isaks slektshistorie* (kap. 25,19–35,29), *Esaus slektshistorie* (kap. 36) og *Jakobs slektshistorie* (kap. 37–50).

Til sammen utgjør disse to delene ti avdelinger – tallet for det fullstendige. Avdelingene er av ulik lengde, alt etter hvor viktig innholdet er og hvilken plass det har. For begge delene – eller rettere de tidsrommene de skildrer – har sin betydning nettopp for Guds rikes historie.

Den første delen viser oss menneskets opprinnelse og dets første forhold til Gud, deretter fallet og den trangen til frelse som fulgte av det. Så kommer Guds nådefulle løfte og hans tiltak for å fullføre frelsen. Alt etter om menneskene forkaster eller tar imot denne Guds frelse, blir menneskeheten delt i to: setittene og kainittene.

Så skildres vannflommens straffedom over de ugudelige og redningen av de troende, som et forbilde for alle tider. Til slutt kommer slektsregistrene som viser hvordan folkeslagene skilte lag, og hvordan Sem ble skilt ut fra dem alle. Det peker fram mot at Gud ville utvelge ett folk som frelsen skulle komme fra – for hele menneskeheten. I denne første delen samler hovedpunktene i historien seg mer om *hendelser* enn om *personer*.

I den andre delen er det annerledes. Her begynner historien om pakten og paktsfolket med Abrahams kall, og den fortsetter med Isak og Jakob og hans etterkommere. Her samler interessen seg mer om *personer* enn om *hendelser*. Etter hvert kommer løftene om Guds rike til syne for oss slik de utvikler seg og folder seg ut. Vi ser også hvordan Gud i sin nåde handlet med patriarkene for å oppdra dem. 1. Mosebok, og dermed det første tidsrommet i paktens historie, slutter med at den patriarkalske familien vokser ut til en *nasjon*.

Endelig skal en legge merke til hvordan paktshistoriene i 1. Mosebok er ordnet: sidegrenene blir så å si alltid hugget av før hovedgrenen blir omtalt nærmere. Slik omtales Kain og hans historie før Set og hans slekt, Jafets og Kams slekt før Sems, og Ismaels og Esaus slekt før Isaks og Jakobs. For utvelgelse og utskillelse, atskillelse og nåde, er fra først av den bærende grunntanken i hele paktshistorien.

Denne grunntanken kommer fram i Abrahams kall og går videre gjennom hele patriarkhistorien. Og selv om den hellige familien vokser til en nasjon, blir løftene samtidig innsnevret til Davids hus og til slutt til én eneste person, Davids sønn, Herren Jesus Kristus, den ene profet, den ene prest og den ene konge. Slik skulle Guds rike i ham bli åpnet for alle troende, og frelsens velsignelse strømme fra ham til alle mennesker.

Verden før vannflommen

Kapittel 1. Skapelsen og syndefallet

Skapelsen, mennesket i Edens hage og syndefallet.

(1 Mos 1–3)

«Den som trer fram for Gud, må tro at han er til, og at han lønner dem som søker ham.» (Hebr 11,6) Derfor begynner Den hellige skrift – den åpenbarte beretningen om hvordan Gud handler med menneskene og hva han vil med dem – med å fortelle om skapelsen. «For hans usynlige vesen, både hans evige kraft og hans guddommelighet, har vært synlig fra verdens skapelse av. Det kjennes av hans gjerninger.» (Rom 1,20)

Allerede i Skriftens første fortelling møter vi *fire* store sannheter som siden går igjen overalt i Guds åpenbaring – i likhet med de fire elvene som sprang ut i Edens hage. Den første er *at alle ting ble skapt ved Guds mektige ord*. Den andre er *at alle mennesker stammer fra våre første foreldre, Adam og Eva*.

Den tredje er *at vi alle står i forbindelse med Adam som slektens hode og at vi derfor har fått del med ham i hans fall og synd*. Den fjerde er *at En som skulle stamme fra Adam, men uten å ha del i hans synd, ved sin lidelse skulle fri oss fra fallets følger og som den andre Adam bli opphav til evig frelse for alle som tror på ham*.

Til disse fire levende sannhetene kunne en føye en femte: at én av de sju dagene ble innstiftet til hellig hvile i Gud.

En kan neppe tenke seg en større motsetning enn den mellom de hedenske beretningene om hvordan alle ting ble til og den bibelske. De hedenske beretningene er så fulle av voldsomme urimeligheter at ingen kunne holde dem for annet enn fabler. Den bibelske beretningen er derimot så enkel og likevel så majestetisk at vi uvilkårlig kjenner oss drevet til å «tilbe og bøye kne» og «knele for Herren, vår Skaper».

Nettopp det er hensikten med den – ikke å gi vitenskapelig undervisning og enda mindre å tilfredsstille vår nysgjerrighet. Derfor venter vi bare å finne de store grunntrekkene i det som skjedde ved skapelsen i 1. Mosebok kapittel 1, ikke en rekke enkeltheter.

Dermed er det gitt rom for den kunnskapen vitenskapen kan bli i stand til å skaffe når den en gang omhyggelig har siktet og sortert det den finner i studiet av jorden og naturen. Men den tiden er neppe kommet ennå. Vi må heller fort-

satt være på vakt mot de altfor raske og uberettigede meningene som til tider er satt fram om disse spørsmålene.

Skriften viser oss at alle ting ble skapt etter hverandre i en stigende rekke som ender med mennesket. Mennesket er kronen på Guds skaperverk, og Skaperen har satt det til å herske over alt det andre som er skapt. (*Sal* 8,4–9.)

Noen har ment at de seks skapelsesdagene heller betegner seks tidsperioder enn bokstavelige dager. De bygger dette mest på antakelsen om at jorden er svært gammel. Før den nådde sin nåværende tilstand og ble beboelig for mennesket, ser den ut til å ha gått gjennom en rekke lange perioder, som hver endte med en stor omveltning.

Men ingenting tvinger oss til å gripe til en slik teori. Det første verset i 1. Mosebok slår ganske enkelt fast den alminnelige kjensgjerningen at «i begynnelsen» – når det så enn var – «skapte Gud himmelen og jorden». I det andre verset finner vi så jorden beskrevet slik den var ved slutten av den store omveltningen som gikk forut for den nåværende tilstanden:

«Og jorden var øde og tom, og det var mørke over det store dyp.» Et svært langt tidsrom og mange forandringer kan altså ha ligget mellom skapelsen av himmelen og jorden i vers 1 og den kaotiske tilstanden jorden var i etter vers 2. Når det gjelder de nærmere omstendighetene ved den første skapelsen, må vi ellers visselig innrømme at vår kunnskap om dette ennå ikke er så sikker at vi tør trekke noen pålitelige slutninger av den.

Langt viktigere for oss er det å vite at Gud skapte alle ting ved Jesus Kristus, at alt er «skapt ved ham og til ham» og at «av ham og ved ham og til ham er alle ting». Dette viser oss ikke bare at hele skaperverket er en enhet; det setter også skapelsen i levende forbindelse med vår Herre Jesus Kristus.

Samtidig skal vi huske at det er «ved tro» vi «skjønner at verden er skapt ved Guds ord, så det en kan se, ikke er blitt til av det synlige». (*Ef* 3,9; *Kol* 1,16; *Rom* 11,36; *1 Kor* 8,6; *Hebr* 1,2; *Joh* 1,3; *Hebr* 11,3.)

Alt som kom fra Guds skaperhånd, var «overmåte godt» – det vil si: det svarte fullkomment til det formålet det var bestemt for. «Og Gud fullførte på den sjuende dagen det verk han hadde gjort, og han hvilte på den sjuende dagen fra alt sitt verk som han hadde gjort. Og Gud velsignet den sjuende dagen og helliget den, for på den hvilte han fra alt sitt verk.» (1 Mos 2,2–3)

På denne opprinnelige innstiftelsen av sabbaten som en hellig hviledag bygger også vår helligholdelse av Herrens dag, søndagen. At hviledagen er flyttet fra ukens sjuende dag, sabbaten (vår lørdag), til ukens første dag (vår søndag), kommer av at Herren Jesus sto opp fra de døde på den første dagen i uken. Ved hans oppstandelse ble ikke bare den første skapelsen fullført, men også den nye. (*Jes* 65,17.)

Av alle sine skapninger var det bare mennesket Gud skapte «i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det» (1 Mos 1,27). Dette uttrykket sikter ikke bare til den fornuftige og udødelige naturen Gud utrustet mennesket med, men også til den fullkomne moralske og åndelige tilstanden mennesket var i fra begynnelsen.

Og alt omkring mennesket svarte harmonisk til den lykkelige tilstanden det var i. Gud «satte ham i Edens hage til å dyrke og verne den», og i Eva ga han Adam

«en medhjelp som er hans like». Adam kjente henne igjen som «ben av mine ben og kjøtt av mitt kjøtt» (1 Mos 2,15.18.23).

Ved å innstifte sabbaten hadde Gud vist at tilbedelsen av ham er det eneste rette forholdet mellom Gud og mennesket. På samme måte la han allerede i paradiset grunnloven for den borgerlige ordningen da han innstiftet ekteskapet, som både familien og staten hviler på. (*Se Mark 10,6–9.*)

Nå sto det bare tilbake å prøve menneskets lydighet mot Gud og forberede dem på enda høyere goder enn dem de allerede hadde. Men det onde var allerede kommet inn i verden, for Satan og hans engler hadde gjort opprør mot Gud.

Skriftens beretning om hvordan mennesket ble prøvd, er svært kort og enkel.

Vi leser at «treet til kunnskap om godt og ondt» var plantet midt i hagen og at Gud forbød Adam å ete av frukten på dette treet hvis han ville unngå å dø. Men det var også et annet tre i hagen, «livets tre». Det var trolig et symbol og et pant på et høyere liv, som vi skulle fått del i hvis våre første foreldre hadde vært lydige mot Gud.

Prøven fikk en sørgelig utgang. Fristeren nærmet seg Eva i en slanges skikkelse (1 Mos 3,1–6). Han bestred Guds trussel og bedro henne ved å innbille henne at det ikke ville få noen farlige følger å ete av den forbudne frukten. Slik tente han Evas lyst og fristet henne til å ete og til å lokke mannen sin til å gjøre det samme. De trodde at de på denne måten skulle bli lik Gud, og de løste seg fra sin avhengighet av ham i stedet for å underordne seg ham i lydighet.

Og nå ble øynene deres åpnet, slik fristeren hadde sagt, så de «kjente godt og ondt» – men det ble bare en bedrøvelig erkjennelse av den syndige handlingen og skylden som fulgte av den – en erkjennelse som fikk dem til å gjemme seg for Gud.

At de ble fremmede for Gud og trakk seg bort fra ham, at samvittigheten anklaget dem og at de kjente sorg og skam – alt dette viste at den guddommelige trusselen allerede var oppfylt: «Den dagen du eter av det, skal du visselig dø.» (1 Mos 2,17)

Den dødsdommen som Gud nå måtte felle over våre første foreldre gjaldt både deres legemlige og åndelige natur, både det dødelige og det udødelige i dem. Den dagen mennesket syndet, døde det både i legeme, sjel og ånd.

Som slektens hode representerte Adam oss alle, og med ham ville vi ha nådd en langt høyere og lykkeligere tilværelse hvis han hadde holdt seg trofast. Derfor rammet også hans ulydighet oss alle. For «likesom synden kom inn i verden ved ett menneske, og døden på grunn av synden, og døden slik trengte gjennom til alle mennesker, fordi de syndet alle». (*Rom 5,12.*)

Ja, til og med selve skapningen, som var lagt under menneskets herredømme, ble ved fallet «lagt under forgjengelighet» og kom under forbannelsen. Gud sa jo til Adam at jorden skulle «være forbannet for din skyld. Med møye skal du nære deg av den alle dine levedager. Torner og tistler skal den bære for deg.» (1 Mos 3,17–18)

Men i sin uendelige nåde lot ikke Gud mennesket gå til grunne i sin synd. Riktignok ble det drevet ut av paradiset, for det passet ikke lenger der. Men før det skjedde, hadde Gud uttalt forbannelsen over Satan og gitt mennesket det

dyrebare løftet at kvinnens ætt skulle knuse slangens hode – at vår velsignede Frelser, «født av en kvinne», ved sin lydighet, død og oppstandelse skulle fri oss fra syndens makt og fra døden. Ja, også selve arbeidet mennesket ble satt til, ble nå en velsignelse for det.

Derfor forlot ikke våre første foreldre paradiset uten håp, og de gikk ikke ut i mørket. De tok med seg løftet om en frelser og vissheten om at deres store fiende til slutt skulle bli beseiret. Med seg hadde de også sabbaten, som Gud hadde innstiftet til gudsdyrkelse, og ekteskapet, som familien ble grunnlagt på. Grunnvollen for det kristne livet ble lagt allerede i paradiset.

Beretningen vår har ennå noen punkter av praktisk interesse. At hele menneskeheten stammer fra våre første foreldre, er grunnlaget for vårt åndelige forhold til Adam. I ham er alle falt, i ham har alle syndet. Men på den andre siden er det også grunnlaget for vårt åndelige forhold til den andre Adam, vår Herre Jesus Kristus – og det av nøyaktig samme grunn.

For «likesom vi har båret bildet av den jordiske, så skal vi også bære bildet av den himmelske», og «likesom alle dør i Adam, slik skal også alle bli gjort levende i Kristus». Og «likesom de mange ble stilt fram som syndere ved det ene menneskets ulydighet, så skal også de mange stilles fram som rettferdige ved den enes lydighet». (*1 Kor* 15,49; 15,22; *Rom* 5,19.)

Noen har tidligere dratt i tvil at hele menneskeheten stammer fra ett par, enda Skriften uttrykkelig lærer at Gud «lot alle folkeslag av ett blod bo over hele jorderike». Det er verdt å merke seg at de mest kompetente vitenskapsmennene aldri har vært med på å benekte dette. I den senere tid er slik tvil nesten overalt oppgitt, og det er nå allment anerkjent at menneskeheten opprinnelig er én og har felles avstamning. (*Apg* 17,26.)

På dette punktet støter vi dessuten for første gang på bemerkelsesverdige berøringspunkter mellom den åpenbarte religion og hedenskapets religion. Hos begge finner vi påfallende likheter side om side med like påfallende ulikheter. På samme måte som vi ennå finner ting i menneskesjelen som minner oss om hva mennesket var før fallet, sporer vi i de mange gamle religionenes legender og tradisjoner liksom et ekko av det mennesket opprinnelig hadde hørt fra Guds egen munn.

Ikke bare ett folk, men nesten alle folkeslag har i sine tradisjoner bevart et dunkelt minne både om en opprinnelig lykkelig og ren tilværelse – den såkalte gullalderen – da samkvemmet mellom himmelen og jorden ennå var uforstyrret, og om et syndefall og en syndighet som siden kom over menneskeheten. Alle folk har også holdt fast ved en svak tro på at den lykkelige tilstanden en gang skal komme tilbake – at det skal komme en forløsning – slik alle mennesker innerst i hjertet bærer på i det minste en svak lengsel etter en frelser.

Men det første store evangeliet – «kvinnens ætt skal knuse slangens hode» – sto som et fyrtårn for hele menneskeslekten på veien, og det lyste stadig klarere: først i løftet til Sem, så i løftet til Abraham og deretter i Jakobs profetiske ord. Siden lyste det gjennom lovens forbilder og profetenes løfter, inntil «rettferdighetens sol» i tidens fylde gikk opp «med legedom under sine vinger». (*1 Mos* 3,15; *Mal* 4,2.)

Kapittel 2. Kain og Abel

Kain og Abel – de to veiene og de to slektene.

(1 Mos 4)

Også når Skriften forteller om den neste store hendelsen i historien, er språket svært enkelt. Av Adams og Evas barn nevnes bare to, Kain og Abel. Det fantes nok flere, men Skriftens beretning følger bare utviklingen gjennom disse to. Skriften vil nemlig ikke skildre verdenshistorien i alle enkeltheter, like lite som den gir en fullstendig livsskildring av de personene den fører fram. Dens eneste mål er å rulle opp *Guds rikes historie* for oss, og derfor skildrer den bare de personer og hendelser som trengs for dette formålet.

Av Adams og Evas to sønner var Kain den eldste – ja, den eldste av alle barna deres. I Østen ga man i gammel tid – og gjør det ennå i dag – barna navn med en særlig mening. Da Eva kalte sin første sønn Kain («fått» eller «vunnet»), la hun til: «Jeg har fått en mann ved Jehova.» (1 Mos 4,1) Hun knyttet straks sønnens fødsel til løftet om kvinnens ætt, som skulle knuse slangens hode.[1]

Denne forventningen var like naturlig hos henne som – om vi får bruke en slik sammenligning – forventningen om Herrens snarlige gjenkomst var hos de første kristne. Den viste også hvor dypt dette håpet hadde festet seg i hennes hjerte, hvor levende hun trodde at løftet skulle bli oppfylt og hvor brennende hun lengtet etter det.

Men hvis hun hadde slike tanker, ble hun snart skuffet. Kanskje var det derfor – eller fordi de nå hadde fått nærmere opplysning fra Gud – at den andre sønnen som Skriften nevner, fikk navnet *Abel*: «pust» eller «det som visner».

Det Skriften forteller om disse to unge mennene, er samlet i den korte opplysningen at «Abel ble sauegjeter. Kain ble jordbruker.» Deretter ser vi dem begge bære fram et offer for Herren: Kain «av markens grøde», Abel «av de førstefødte lammene i flokken og deres fett». «Herren så til Abel og hans offer» – trolig viste han ved et eller annet ytre tegn at han tok imot det – «men til Kain og hans offer så han ikke.» (1 Mos 4,2–5)

I stedet for å spørre hvorfor offeret ikke ble godtatt og søke å gjøre det bedre, ga Kain vrede og misunnelse fritt løp. I sin miskunn viste Gud ham synden hans og advarte ham mot faren i den, og han viste ham veien ut. Men Kain hadde allerede valgt sin vei (1 Mos 4,6–7).

En gang da han møtte broren sin ute på marken, kom det til strid mellom dem, og striden endte i mord (1 Mos 4,8). Slik ble jorden for første gang vitne til døden – og en død som var så mye mer forferdelig fordi den kom med vold og ved en brors hånd.

Enda en gang kalte Guds røst Kain til regnskap, men han forherdet seg igjen, og denne gangen gikk han nesten så langt som å fornekte Guds myndighet. Men Guds mektige hånd lå tungt på morderen, som ikke angret. Adam hadde så å si brutt det første store budet, Kain både det første og det andre. Adam hadde syndet; Kain hadde både syndet og begått en forbrytelse. Til advarsel og vitnes-

[1]Oversetterens merknad: Når gudsnavnet Herren forekommer i vår norske bibel, er det oversettelse av det hebraiske navnet Jehova, som betegner Gud som paktens Gud.

byrd for alle ble Kain drevet bort fra det livet han hadde valgt som jordbruker, og sendt av sted som «en flyktning og en vandrer på jorden» (1 Mos 4,9–12).

Slik ble også Israel – for å nevne et liknende eksempel – drevet ut i alle land etter at de med lovløse hender hadde korsfestet og drept ham hvis blod «taler bedre enn Abels blod» (Hebr 12,24).

Men for å vende tilbake til Kain: Selv om straffen var «større enn» han kunne bære, førte den ham ikke til anger, bare til frykt for følgene (1 Mos 4,13–15). For at ingen som fant ham skulle slå ham i hjel, satte Gud et merke på Kain – slik han også midt i alle forfølgelser har bevart jødene som et folk som ikke lar seg utslette.

Men også i denne stillingen har den nådige Herren en kjærlig hensikt med dem, for de skal vende om igjen til Herren sin Gud. «Hele Israel skal bli frelst» (Rom 11,26), og når de kommer, skal det være som «liv av døde». Men Kain «dro bort fra Herrens åsyn og bosatte seg i landet Nod» – det vil si «landflyktighet» eller «hvileløshet». Det vi ellers hører om ham, stemmer med livet han hadde levd: «Så tok han seg fore å bygge en by og ga byen navnet Hanok etter sin sønn.» (1 Mos 4,16–17)

Flere lærdommer kommer så å si av seg selv fram i denne fortellingen. Vi legger merke til forskjellen mellom de to brødrenes offer: det ene var «av markens grøde», det andre var et dyreoffer. Dessuten omtales Kains offer bare i allmenne ordelag, mens det om Abels offer heter at det var av de *førstefødte* i flokken og av *fettet*. Det viser at Abel erkjente at alt var Guds gave, og derfor ga han Gud det beste.

Vi legger også merke til hvor trofast Gud advarer og hvor vennlig han viser Kain at han må flykte bort fra syndens herredømme. Kains drap er dessuten en forferdelig illustrasjon av det Herren Jesus har lært oss: at vrede og bitre følelser mot en bror i virkeligheten er mord. Det viser oss hva egenrådighet, vrede, hat og misunnelse fører til. Men beretningen lærer oss også noe annet: at vår synd til slutt helt sikkert vil finne oss og at ikke engang den mest forferdelige straff kan forandre et menneskehjerte, et menneskes stilling eller livets retning. (*Matt* 5,22.)

Til dette må vi føye en bitter sannhet som gudløse mennesker forstår altfor sent: Kain ble til slutt drevet bort fra den jorden han hadde tatt i eie. Slik skal også alle som søker sin del i denne verden, oppleve at håpet svikter – selv i det de har ofret «den gode del» for. (*Luk* 10,42.) I Kains og Abels historie ligger altså Skriftens senere lære om dette som i et frø. (*Sal* 49.)

Når vi så vender oss fra disse lærdommene, som ligger i dagen, til Det nye testamente for å få mer lys over beretningen, finner vi i Judas' brev en allmenn advarsel mot å «slå inn på Kains vei» (Jud 11). Johannes bruker beretningen som anledning til å formane til kjærlighet mellom brødre: «Vi skal ikke være som Kain, som var av den onde og slo i hjel sin bror. Og hvorfor slo han ham i hjel? Fordi hans gjerninger var onde, men hans brors gjerninger var rettferdige.» (*1 Joh* 3,12.)

Den beste forklaringen får vi likevel i Hebreerbrevet. Der leser vi først at «uten tro er det umulig å være til behag for Gud», og dernest: «Ved tro bar Abel

fram for Gud et bedre offer enn Kain. Ved den fikk han vitnesbyrd om at han var rettferdig, for Gud vitnet om hans gaver. Og ved sin tro taler han ennå etter sin død.»

Med disse ordene lar Skriften oss se brødrenes liv fra det høyeste ståsted – ut fra offeret deres – og sier at troen fantes hos den ene, men ikke hos den andre. Dette viste seg både i hva slags offer de bar fram og i måten de ofret på. (*Hebr* 11,4.)

Troen kom til syne i Abels offer og vantroen i Kains, men begge må naturligvis ha vært der lenge før. Derfor sier Johannes at Kain «var av den onde». Med det mener han at Kain allerede lenge hadde gitt seg inn under makten til fristeren som hadde ødelagt våre første foreldre. En liten ettertanke vil forklare dette nærmere og samtidig kaste klarere lys over Kains karakter og framferd.

Etter fallet ble menneskets stilling overfor Gud helt forandret. Så lenge mennesket var i Edens hage, hvilte all dets lykke og åndelige utvikling utelukkende på *lydighet mot Gud*. Men menneskene var ulydige og falt. Derfor kunne håpet for framtiden ikke lenger bygges på lydighet, for den var blitt umulig fra det øyeblikket fallet skjedde. «Lovens vei» var så å si blitt satt fram for dem, men gjennom synden førte den til døden.

Nå åpnet Gud i sin uendelige nåde en annen vei for dem: Han satte *troens vei* fram for dem. Av fri nåde ga han dem løftet om en Frelser som skulle knuse slangens hode og gjøre ende på hans verk. Nå kunne de altså enten ta imot løftet i tro og sette hele sitt hjertes håp til det, eller de kunne avvise det og vende seg bort fra det.

Slik har vi her, helt i begynnelsen av historien, to forskjellige veier, som siden alltid har delt menneskeslekten i to: verden og Guds rike. Spør vi så hvordan de som ikke ville gå troens vei og knytte sitt håp til den, måtte stille seg og opptre i det ytre, er svaret at de helt naturlig valgte verden slik den da var.

Fordi de fant sin tilfredsstillelse i den, måtte de prøve å innrette seg et hjem på jorden, se på den som sin egen, nyte dens gleder og fornøyelser og dyrke de kunster og ferdigheter som hørte den til.

De som derimot hang ved løftene med kjærlighet, måtte helt naturlig se på seg selv som pilegrimer og fremmede på jorden. Både i hjertet og i sin ytre ferd måtte de vise at de trodde på løftet og ventet på at det skulle bli oppfylt. Vi trenger knapt å legge til at den ene av disse veiene er Kains og hans slekts, den andre Abels og etter ham Sets og hans etterkommeres. For Adams barn sluttet seg til disse to, Kain og Set, som sine ledere, alt etter hvor deres åndelige tilbøyelighet gikk.

Sett i dette lyset er Skriftens ord tydelige nok, enda de er korte. Når vi leser at «Kain ble jordbruker» og «Abel ble sauegjeter», forstår vi at deres livsgjerning ikke kom av tilfeldige omstendigheter, men nettopp var et uttrykk for deres livssyn og karakter. Abel valgte pilegrimslivet, Kain det faste bostedet og jordens nytelser. Jo nærmere historien deres ligger den forferdelige hendelsen som førte til at paradiset gikk tapt og Gud ga sitt løfte, desto mer betegnende er det livsvalget hver av dem gjorde.

I fullt samsvar med dette leser vi senere at Kain ikke bare bygde en by, men også ga den navn etter sin egen sønn. Slik viser han at han tok verden i fast eie, slik den var, og ga seg hen til å nyte den.

Den samme tilbøyeligheten utfoldet seg raskt i etterkommerne hans, og i Lamek, det femte leddet etter Kain, hadde den allerede vokst seg så stor at Den hellige skrift ikke lenger finner det nødvendig å følge veksten videre. Med beretningen om Lamek og barna hans slutter derfor Skriften å fortelle særskilt om denne linjen, og vi hører ikke mer om dem.

I åndelig forstand var disse to linjene skarpt atskilt. Før vi følger dem videre, vil vi peke på at Skriften allerede her, ved historiens terskel, fører inn offeret. Fra Abels tid av ser vi det overalt, med stadig større klarhet, stilt fram for oss som den veien man skulle nærme seg Gud på og leve i samfunn med ham. Slik går det helt til vi ved slutten av den gammeltestamentlige historien møter offeret til vår velsignede Herre og Frelser Jesus Kristus, som alle de foregående ofrene pekte fram mot.

Og ikke bare det. Hedningefolkene hadde bevart et dunkelt minne om en bedre tilstand som mennesket var falt fra, og et håp om befrielse. På samme måte hadde de også bevart minnet om at det trengtes offer. Tenk på de blodige skikkene hos de ville folkene, ja, på de grusomme ofringene av høyt elskede barn, der den som ofret, ga det kjæreste han hadde, i sitt eget sted. Hva var de annet enn et fortvilet rop om forsoning med Gud ved offer?

Se, dette er de sørgelige ruinene av det som en gang var et Guds tempel, de forferdelig forvanskede overleveringene av sannheter som Guds munn har talt! Lovet være Gud for lyset i sitt evangelium! Ved det har han lært oss å kjenne ham som er «veien og sannheten og livet», «Guds lam, som bærer bort verdens synd»!

Kapittel 3. Set og Kains slekt

Set og hans etterkommere. Kains slekt.

(1 Mos 4)

Abels plass måtte fylles om Guds nådeplan skulle nå sitt mål. Derfor ga Gud Adam og Eva en annen sønn, og moren ga ham det talende navnet «Set», det vil si «satt», eller snarere «erstatning». «For», sa hun, «Gud har satt meg en annen sønn i Abels sted, fordi Kain slo ham i hjel.» (1 Mos 4,25)

Før Skriften forteller mer om Sets historie, følger den likevel Kains slekt ned til femte og sjette ledd. Som vi har hørt, hadde Kain dratt ut til landet «Nod» – «flukt», «hvileløshet» – og der bygde han en by. Det er treffende sagt om denne byen at den danner grunnlaget for det riket der «dyrets ånd hersker». Vi må tenke oss at det nå var gått flere hundre år siden skapelsen, og at menneskene allerede var blitt mange på jorden.

Bortsett fra at Kain slo seg ned, ser det ikke ut til å ha skjedd noe som Skriften har funnet det nødvendig å ta vare på – bare at navnene til «kainittene» fremdeles ligner mye på navnene til «setittene». Slik følger vi Kains linje ned til Lamek, den femte etter Kain. I ham var slektens karakter og tilbøyeligheter allerede kommet til sin fulle utvikling.

Det kommer nesten overraskende på oss at Guds bud og ordninger så åpent ble satt til side etter så få slektsledd – og mens det første mennesket ennå levde – og at vold, vellyst og ugudelighet hadde fått et slikt herredømme på jorden. Det første direkte bruddet på Guds ordning som vi leser om her er at flerkoneriet blir innført: «Lamek tok seg to hustruer.» (1 Mos 4,19) Sannelig, «fra begynnelsen av var det ikke slik» (Matt 19,8).

Men det er ikke alt. I Lameks sang til konene sine har Skriften tatt vare på den første diktningen vi kjenner. Den er blitt kalt «Lameks sverdsang», og den ånder av skrytende trass, av tillit til egen styrke, av vold og mord.

De tenker ikke lenger på Gud, bortsett fra at det tales om at Kain skal hevnes – og der viser Lamek hvor trygg han mener han er.[2]

Det er heller ikke uten grunn at Skriften nevner navnene på Lameks hustruer og datter. Navnene deres er nemlig et uttrykk for «øynenes lyst og kjødets lyst», slik sønnens virke er et utslag av «hovmodig skryt av det en er og har». Hustruene het «Ada», som betyr «skjønnhet» eller «pryd», og «Silla», det vil si «den skyggede», «den skyggefulle» – kanskje med tanke på hårlokkene hennes – eller «den klingende», og i så fall trolig på grunn av sangen hennes. Lameks datter het «Na'ama», som betyr «den behagelige», «den yndige», «den elskelige».

Vi kommer nå til et annet, svært viktig trekk i kainittenes historie. Det Lameks sønner drev med og fant opp, tyder på at de hadde lagt vinn på kunstferdighet og et ordnet samfunn.

Jabal, hans eldste sønn med Ada, «ble stamfar til dem som bor i telt og holder buskap» – det vil si at han gjorde nomadelivet til sitt faste levebrød. Den andre sønnen, «Jubal», «ble stamfar til alle dem som spiller på harpe og fløyte» – han fant opp både strengeinstrumenter og blåseinstrumenter. Og «Tubalkain» – kanskje «Tubal smed» – Lameks sønn med Silla, «smidde alle slags redskaper av kobber og jern» (1 Mos 4,20–22).

Når vi ser dette sammen med Lameks sverdsang, som i Skriftens beretning følger like etter disse opplysningene om hva sønnene drev med, har vi rett til å si at den kulturen og sivilisasjonen som kom inn gjennom Lameks familie, i sitt vesen var gudløs. Det er ikke fordi den tilhørte ugudelige menn, men fordi den ble frambrakt uavhengig av Gud og i strid med de planene han hadde med mennesket.

Det er dessuten verdt å legge merke til at vi i kainittenes slekt finner igjen de grunntankene som senere ble det karakteristiske ved hedenskapet, slik vi møter det hos de mest framskredne folkene i oldtiden, grekerne og romerne. Over familielivet deres kunne man så å si sette navnene Ada, Silla og Na'ama som overskrift; over samfunnslivet «Lameks sverdsang», som nettopp er grunntonen i den gamle hedenske staten; og over kulturen og det de levde for, de trekkene Skriften forteller om Kains etterkommere.

Og på samme måte som kainittenes liv ble begravd i vannflommen, har også en vannflom skylt hedenskapet bort fra jorden – dets liv, kultur og sivilisasjon

[2] 1 Mos 4,23–24: «Ada og Silla, hør min røst, Lameks hustruer, lytt til min tale! En mann dreper jeg for hvert sår jeg får, en gutt for hver skramme jeg får. For hevnes Kain sju ganger, da skal Lamek hevnes syttisju ganger.» Lamek tenker her på Tubalkains oppfinnelse og mener at når Gud hevnet Kain, vil han selv med sverdet sitt hevne seg syttisju ganger for hvert sår eller hver skramme han måtte få.

– og bare latt arken bli igjen på fjelltoppen, den arken der Gud frelste dem som trodde hans advarsler og løfter.

Motsetningen blir enda skarpere når vi vender oss fra kainittene til beretningen om Set og hans etterkommere. Allerede det navnet Set ga sønnen sin, «Enosj», det vil si «skrøpelig», står som et vitnesbyrd mot kainittenes overmot.[3]

Men særlig kommer den levende forskjellen mellom de to linjene til syne i ordene som følger etter beretningen om Enosjs fødsel: «På den tiden begynte de å påkalle Herrens navn.» (1 Mos 4,26) Naturligvis betyr ikke dette at bønn og lovprisning av Herren var helt ukjent på jorden før den tid; Kains og Abels offer viser jo det motsatte. Ordene viser heller at den levende motsetningen som lenge hadde vært mellom de to linjene, nå også ble tydelig lagt for dagen i det ytre – ved en klar og åpen bekjennelse og ved lovprisning av Gud fra setittenes side.

Vi er altså kommet fram til den første store perioden i Guds rikes historie, da det skjedde et ytre og åpenbart skille mellom de to partene, og de som er av troen skilte seg ut fra verden og verdensriket.

Vi minnes at det gikk på samme måte mange, mange hundre år senere, da *han* kom hvis blod «taler bedre enn Abels blod»: Også hans etterfølgere ble drevet til å skille seg ut fra Israel etter kjødet, og i Antiokia ble de først kalt kristne.

På samme måte som dette markerer begynnelsen på den nytestamentlige kirkes historie, markerer setittenes åpne bekjennelse til Herren begynnelsen på Guds rike i Det gamle testamente.

Men dette skillet fra verden – dette å «begynne å påkalle Herrens navn» – må hver og en av oss fremdeles gjøre i dag, om vi vil ta opp Kristi kors, følge ham og komme inn i Guds rike.

Kapittel 4. Stamtavlen gjennom Set

Den troende slektens stamtavle gjennom Set.

(1 Mos 5)

Skriften har nå nådd det ene av sine mål. Den har påvist hvordan tilbøyeligheten til det onde vokste hos kainittene inntil den nådde sin topp og denne verdens rike trådte fram i sitt sanne vesen.

På den andre siden har vi sett hvordan setittene samlet seg om bekjennelsen av sin tro på løftene og om en bestemt gudstjeneste, og hvordan de av den grunn skilte seg fra kainittene. Både veien og karakteren til de to linjene er blitt tydelig tegnet.

Skriften trenger derfor ikke lenger å følge kainittenes historie. Den vender seg nå bort fra dem for å fortelle om «de gamle», som ved tro «fikk godt vitnesbyrd» (Hebr 11,2).

Ved første øyekast kan det se ut som om beretningen her bare gjengir Adams slektsregister, avbrutt nå og da av en eller annen merknad. Men slik er det ikke i virkeligheten. For det første legger vi merke til en talende motsetning som blir skarpt framhevet: Slik vi tidligere leste at «Gud skapte mennesket i sitt bilde», heter det nå om Adam at han fikk «en sønn i sin liknelse, etter sitt

[3] Dette ordet brukes om mennesker for å betegne deres skrøpelighet på steder som Sal 8,5; 90,3; 103,15.

bilde» (1 Mos 5,3). Adam ble skapt ren og uten synd i Guds bilde; Set arvet den falne naturen fra sin far.

Dernest ser vi at alle slektsregistrene nedover fra Adam har dette til felles: De oppgir først farens alder da den eldste sønnen ble født, så hvor mange år han levde etter dette og til sist hvor gammel han var da han døde. I alt nevnes ti av «de gamle» fra skapelsen til vannflommen. Vi gjengir her en oversikt etter den ordningen beretningen selv følger.[4]

NavnAlder ved sønnens fødselLeveår etter detteHele levealderenFødselsår etter skapelsenDødsår etter skapelsenAdam1308009301930Set1058079121301042Enosj908159052351 140Kenan708409103251 235Mahalalel658308953951290Jared1628009624601 422Enok65300365622987Metusjalah1877829696871656Lamek1825957778741 651Noah5004509501 0562 006Deretter til vannflommen100År ved vannflommen1 656Ser vi litt nærmere på dette slektsregisteret over de gamle patriarkene, må det undre oss at vi ikke finner slike enkeltheter i Kains slektsregister som i Sets. Der nevnes bare at sju slektsledd ble født: Adam, Kain, Hanok, Irad, Mehujael, Metusjael, Lamek og sønnene hans. Grunnen er at setittene, som «påkalte Herrens navn», var bestemt til å bære Guds frelsesplan helt til enden. Kainittene derimot hadde ingen oppgave i framtiden; de levde så å si ikke for framtiden.

Videre merker vi oss at to navn går igjen i begge linjene: Enok – Kains sønn Hanok har det samme navnet på hebraisk – og Lamek. Men i begge tilfellene gir Skriften de like navnene hvert sitt særpregede trekk. I motsetning til den Hanok som Kain ga byen sin navn etter, har vi setitten Enok, som «vandret med Gud. Så ble han borte, for Gud tok ham til seg.» (1 Mos 5,24)

Og i skarp motsetning til kainitten Lamek med sin skrytende sverdsang har vi den andre Lamek. Han kalte sønnen sin Noah og la til: «Han skal trøste oss under vårt arbeid og våre henders møye på den jorden som Herren har forbannet.» (1 Mos 5,29) Slik får likheten i navnene bare motsetningen i karakteren til å tre enda skarpere fram.

Endelig: Mens ugudeligheten nådde sitt høydepunkt i Lamek, det sjuende leddet i Kains linje, trådte gudsfrykten fram i sin vakreste skikkelse i Lamek, den sjuende i Sets linje.

Før vi forlater denne sammenligningen mellom de to slektsregistrene og vender oss til setittene, vil vi minne om et kjent ord om disse eldste slektsregistrene: «De er minnesmerker både om Guds trofasthet når han oppfyller sine løfter, og om fedrenes tro og tålmodighet.»

Hver slekt levde i den tiden Gud hadde tilmålt den og ga løftet videre til barna sine. Så fullførte de sitt livsløp: «I tro døde alle disse uten at de hadde oppnådd det som var lovt. Men de hadde sett det langt borte, og hilste det. Og de bekjente at de var fremmede og utlendinger på jorden.» (Hebr 11,13) Mer enn dette vet vi ikke om dem som helhet.

Men for hver og en kommer ordene «Så døde han» igjen og igjen, i en ettertrykkelig og tilsynelatende unødvendig gjentakelse som lar oss forstå ordet i

[4] Slik er tallene oppgitt i den hebraiske teksten. Både den greske oversettelsen, den såkalte Septuaginta, og den samaritanske avviker fra dem. Ellers viser vi til kapittel 10, der dette spørsmålet blir behandlet mer utførlig.

Rom 5,14: «Likevel hersket døden fra Adam til Moses». Gjentakelsen kaster et trist lys over hvordan døden med ufeilbar sikkerhet hentet sitt bytte. Det finnes bare ett unntak fra denne regelen, og det er Enok.

I stedet for den vanlige korte merknaden om hvor mange år han levde etter at sønnen ble født, leser vi at han «vandret med Gud i tre hundre år etter at han hadde fått Metusjalah». Og i stedet for den ellers vanlige korte sluttmerknaden «Så døde han» får vi ikke bare høre én gang til: «Og Enok vandret med Gud», men også: «Så ble han borte, for Gud tok ham til seg.» Slik knyttes både livet hans og bortrykkelsen hans til at «han vandret med Gud».

Ellers forekommer dette uttrykket i Skriften bare om Noah (1 Mos 6,9) og om prestenes samfunn med Gud i templet. Det uttrykker altså et særlig fortrolig, personlig samfunn med Herren. (*Mal 2,6.*)

Hebreerbrevet omtaler Enoks liv, ferd og bortrykkelse med disse ordene: «Ved tro ble Enok rykket bort, så han ikke skulle se døden. Han ble ikke funnet, fordi Gud hadde rykket ham bort. For før han ble rykket bort, fikk han det vitnesbyrdet at Gud hadde behag i ham.» Han ble rykket bort slik Elia senere ble det, og dette var et forbilde på det som skal skje med de hellige når vår høylovede Herre kommer igjen. (*Hebr 11,5; 2 Kong 2,11; 1 Kor 15,51–52.*)

I denne sammenhengen er det bemerkelsesverdig at Enok ifølge Judas' brev (Jud 14–15) «profeterte» om den ugudeligheten som nettopp trådte så klart fram i hans tid.

Spådommen hans lød slik: «Se, Herren kommer med sine ti tusener hellige for å holde dom over alle, og straffe alle ugudelige for alle de ugudelige gjerninger de har gjort, og for alle de harde ord som de har talt mot ham, de ugudelige synderne.»[5]

Da Enok ble rykket bort, var Adam nettopp død. Set, Enosj, Kenan, Mahalalel og Jared levde ennå. Dessuten må ikke bare Enoks sønn Metusjalah, men også sønnesønnen Lamek – som da var 113 år – ha vært vitne til at han ble rykket bort. Noah derimot var ennå ikke født.

Enoks profeti gjorde dypt inntrykk på de gudfryktige mennene i den tiden, og det samme gjorde bortrykkelsen hans – om vi så må si, en foreløpig og forbilledlig oppfyllelse av profetien. Det ser vi av at Lamek ga sønnen han fikk 69 år senere navnet Noah, det vil si «*hvile*», «*trøst*».

Han sa: «Han skal trøste oss under vårt arbeid og våre henders møye på den jorden som Herren har forbannet.» Lamek kjente tungt hvor møysommelig arbeidet var under denne forbannelsen.

Han så fram mot en nådig utfrielse fra den nøden og fordervelsen som fulgte med, og ventet med lengsel på at Herren skulle sende den lovede Frelseren. I denne lengselen og dette håpet kalte han sønnen sin Noah.

En forandring kom også virkelig, men den kom ved at den ugudelige slekten ble utryddet og en ny periode i paktens historie begynte. Vi legger merke til at Skriften fra Noah av ikke lenger bare nevner én sønn som før, men gir oss

[5] Dette stemmer helt med det vi ellers vet om Enok. En av de apokryfe bøkene i Det gamle testamente, skrevet før Kristi tid, nemlig Jesu Siraks visdom 44,16, sier dette om Enok: «Enok ble rykket bort, et eksempel på omvendelse for alle slekter.» En annen bok, Enoks bok 1,9, forteller uttrykkelig at han forutsa at Herren skulle komme for å holde dom over de ugudelige.

navnene på alle Noahs tre sønner. Den vil vise at den ene linjen fra nå av skal dele seg i tre greiner og at historien heretter skal bygges på dem.

Det er også verdt å merke seg at Enok, som sto i det mest inderlige samfunn med Gud, bare levde 365 år i alt – mindre enn halvparten så lenge som både de som gikk foran ham og de som kom etter.

Et svært langt liv kan være en velsignelse fordi det gir så lang tid både til anger og til nåde. Men for dem som er Gud særlig kjære, kan livet også bli forkortet; slik blir de fri fra strevet og møyen som synden har ført inn i verden.

Det som følger vil tydelig vise at den uvanlig lange levealderen – selv om den var nødvendig i begynnelsen – på ingen måte ble til velsignelse for den ugudelige og fordervede slekten.

Kapittel 5. Fordervelsen før vannflommen

Den alminnelige fordervelsen blant menneskene. Forberedelsen til vannflommen.

(1 Mos 6)

Det er bemerkelsesverdig at alle folkeslag har tatt vare på minnet om den uvanlig høye levealderen menneskene nådde i begynnelsen. Vi kan forstå at man med stor interesse førte noe slikt videre. Men for å forklare det må vi huske at det før vannflommen må ha rådet helt andre forhold – når det gjelder livskraft, kroppsbygning, klima og levemåte – enn dem som dagens levealder avhenger av. Noen sammenligning er for øvrig umulig av den enkle grunn at vi ikke vet nok om disse opprinnelige forholdene.

Men det skjønner vi lett: En så lang levealder var helt nødvendig i den tiden om jorden raskt skulle bli befolket og utviklingen gå framover – og framfor alt om gudsdyrkelsen og troen på Guds åpenbarte løfte om Frelseren skulle bli utbredt. På denne måten kunne hver slekt gi videre til en fjern ettertid det den selv hadde tilegnet seg gjennom mange hundre år. Slik levde Adam ennå på Lameks tid, og han kunne derfor fortelle videre om paradiset, om fallet og om løftet om frelse som han selv hadde hørt fra Herrens munn.

Ingen av de tidligere fedrene levde riktignok så lenge at de kunne se Noah begynne å bygge arken, noe som skjedde i år 1536 etter skapelsen. Men Lamek døde bare fem år før vannflommen, og hans far Metusjalah – den eldste av alle mennesker – døde samme år som vannflommen kom.

Selv i våre dager, når samferdsel, sivilisasjon og kunnskap står så høyt, kan vi få mange opplysninger og mye lærdom fra menn som har stått midt i de store hendelsene og selv tatt del i dem. Tenker vi på det, forstår vi lettere hva den lange levealderen i den gamle slekten betydde.

Men på den andre siden kunne den lange levealderen også misbrukes til onde formål. Når døden med sine skremmende følger så sjelden inntraff i disse mange hundre årene, kunne det lett gjøre samvittighetene slappe. Likeså kunne de ugudelige føre ugudeligheten og det onde enda videre fordi de levde sammen så lenge. Og når straffedommen tilsynelatende ble utsatt i det uendelige, måtte det gjøre spotterne enda frekkere i sin vantro.

At det virkelig var slik, går fram av Lameks sverdsang, som vi har omtalt før, og av skildringen vi har av forholdene på jorden i Noahs og hans samtidiges dager.

Her kan vi også jevnføre Herrens ord i Matt 24,37–39 og Luk 17,26, der han sammenligner Noahs dager med forholdene som skal råde når Menneskesønnen kommer. Da skal det, etter Peters ord i hans andre brev (2 Pet 3,3–4), komme «spottere med spott, som farer fram etter sine egne lyster og sier: Hvor er det blitt av løftet om hans gjenkomst? For fra den tid fedrene sovnet inn, forblir alt slik det har vært fra skapningens begynnelse.»

Menneskeslektens fordervelse nådde sitt høydepunkt da setittene og kainittene av sanselige grunner giftet seg med hverandre og dermed visket ut det skarpe skillet som til da hadde vært mellom dem. Vi leser at «Guds sønner så at menneskenes døtre var vakre, og de tok seg hustruer, hvem de hadde lyst til» (1 Mos 6,2).[6]

Jorden må ha vært befolket over et stort område på den tiden, og tilstanden blant denne store mengden blir skildret slik: «Herren så at menneskenes ondskap var stor på jorden, og at alle tanker og hensikter i hjertene deres var onde hele dagen lang.» (1 Mos 6,5) Dette uttrykket rommer mer enn en alminnelig beskrivelse av vår syndige natur, slik vi vanligvis ville skildre den. Det sikter nemlig til den åpne, trassige synden og opprøret mot Gud som tok overhånd fordi kainittene og setittene hadde blandet seg med hverandre.

Bortsett fra Noah var det ingen i den slekten som «påkalte Herrens navn». «Kjempene var på jorden i de dager … Dette er de mektige menn i gammel tid, de navngjetne.» Egentlig var disse *nefilim* «voldsmenn eller tyranner, som Luther oversatte det, for ordets rot betyr å overfalle».

Kort sagt var det en tid da vold og makt rådde og da rov, vellyst og vantro satt i høysetet. Etter at setittenes tro og tilbedelse var slukket, fantes det ikke lenger noe håp for slekten.

Det eneste som kunne gjøres med den, var at straffens bølger skylte den helt bort.[7]

Både Guds rettferdighet og hans trofasthet mot løftet han hadde gitt krevde altså en slik dom. Likevel kommer Herrens kjærlighet og mildhet fram i ord som disse: «Da angret Herren at han hadde skapt mennesket på jorden, og han var full av sorg i sitt hjerte» – ordrett: det smertet ham «i hans hjerte» (1 Mos 6,6).

Når vi leser i Skriften at «Gud angret», er uttrykket brukt om Gud etter vår menneskelige tenkemåte. For «hos Gud skjer ingenting tilfeldig; han har forutsett alt». Uttrykket stiller bare fram for oss «den guddommelige kjærlighets sorg over menneskets synd». «For når menneskets forferdelige synd overtrer Guds bud, er det ikke annerledes enn om hans hjerte ble såret av den dypeste sorg.»

Følgen var at Gud kunngjorde at han ville utrydde «fra jorden» både mennesker og dyr. Resten av skapningen var nemlig underlagt mennesket og dermed dratt med i dets fall, og derfor måtte den også rammes av menneskets straff.

[6] Det finnes også andre tolkninger av uttrykkene «Guds sønner» og «menneskenes døtre», men de synes alle å være umulige.

[7] Uttrykket «nefilim» forekommer bare én gang til i Det gamle testamente, nemlig i 4 Mos 13,33, i beretningen om kjempefolket som speiderne så i Kanaan.

Men lenge før Gud sa disse ordene, hadde han sagt: «Min Ånd skal ikke til evig tid gå i rette med menneskene. I sin villfarelse er de kjød, og deres dager skal være hundre og tjue år.» (1 Mos 6,3)

Menneskene skulle altså få enda en frist på 120 år før straffedommen brøt løs over dem. Det var i disse 120 årene at «Guds langmodighet ventet i Noahs dager, mens arken ble bygd. I den ble noen få, det er åtte sjeler, frelst ved vann» (1 Pet 3,20).

Fra denne alminnelige fordervelsen fantes det *ett* unntak, nemlig Noah. Her trenger vi ikke gjøre mer enn å stille sammen det Skriften sier om ham: «Noah var en rettferdig mann, ulastelig blant sine samtidige» og «Noah vandret med Gud» (1 Mos 6,8–9) – det samme uttrykket som brukes om Enok. I Skriften heter det først at han «fant nåde for Herrens øyne», og deretter kalles han «rettferdig» – et ord som betegner hans moralske stilling overfor Gud.

Men denne rettferdigheten hans for Gud var igjen et uttrykk for hjertets rettferdighet – eller, for å si det med Det nye testamentes ord: hjertet hans var fornyet ved Den Hellige Ånd. Alt dette kom til uttrykk i at «han vandret med Gud», slik Enok gjorde. Beretningen om at Noah fant nåde for Herrens øyne kommer mot denne mørke bakgrunnen som en solstråle som bryter fram fra en truende sky.

Tre ganger gjentar den hellige teksten at jorden var fordervet, og hver gang legger den til at den var full av vold. Det er som om Gud med våkende øye «så jorden», lette og ransaket blant menneskenes barn og i medlidenhet ventet før han lot straffedommene bryte løs over dem.

Men det er ikke alt. I tillegg kommer at «Guds langmodighet ventet» i 120 år «mens arken ble bygd» og at Noah i denne tiden sto fram som «rettferdighetens forkynner». Byggingen av arken begynte da Noah var 480 år gammel – altså før noen av hans tre sønner, Sem, Kam og Jafet, var født, nøyaktig tjue år før Sem ble født.

Noahs store tro viste seg altså ikke bare i at han bygde arken midt i en spottende og vantro slekt, der menneskelig tenkning måtte se på foretakendet som unødvendig og latterlig, og i at han begynte på den 120 år før den trengtes. Den viste seg særlig i at han innrettet plass for «sønnene» og «svigerdøtrene» mens han selv ennå var uten sønner!

Jo mer vi prøver å sette oss inn i hans kår, desto større og sterkere tillit finner vi hos ham. Gud kunngjorde sin hensikt med disse ordene: «Nå vil jeg gjøre ende på alt kjød, for de har fylt jorden med vold. Se, jeg vil ødelegge både dem og jorden.» (1 Mos 6,13)

Bare Noah og familien hans skulle reddes, og det i en «ark» – et ord som bare forekommer én gang til, nemlig om den «arken» Moses ble reddet i.

Noah skulle lage denne arken og bygge den av «gofertre» – et slags sypress – og «stryke den innvendig og utvendig med bek». Arken skulle være 300 alen lang, 50 alen bred og 30 alen høy (1 Mos 6,14–16).

Regner vi en alen til omkring 45 centimeter, blir det 135 meter i lengden, 22,5

meter i bredden og 13,5 meter i høyden.[8]

Etter ordlyden i den hebraiske teksten ser det ut til at det rundt hele arken var en åpning en alen under taket eller «dekket», for å slippe inn lys og luft. Oversettelsen vår gjengir denne åpningen med ordet «vindu», og trolig var den dekket med et eller annet gjennomsiktig stoff. Det ser dessuten ut til å ha vært et virkelig «vindu», noe også uttrykket i 1 Mos 8,6 synes å peke på. Døren skulle settes på siden av arken, og arken skulle bygges i tre etasjer av hensyn til de forskjellige dyrene og fôret deres.

For «av alt som lever» skulle Noah ta med seg inn i arken – sju par av de «rene» dyrene og ett par av de «urene». Og når den fastsatte tiden kom, ville Gud la «en vannflom komme over jorden for å ødelegge alt kjød under himmelen som det er livsånde i» (1 Mos 6,17–20; 7,2–3).

Men med Noah ville han «opprette sin pakt» – det vil si at han ved ham ville føre videre den nådepakten som skulle fullbyrdes ved Frelserens fødsel. Derfor skulle Noah og hans hustru – her var det ikke tale om flerkoneri – og sønnene og svigerdøtrene gå inn i arken og bli holdt i live der, mens alle omkring dem gikk til grunne i den alminnelige ødeleggelsen.

Så langt Skriftens anvisninger. Mye skarpsindighet er brukt på å regne ut arkens nøyaktige størrelse, innredningen og de forskjellige rommene den måtte ha for de ulike dyreartene som levde der. Alle slike beregninger må alltid bli temmelig upålitelige fordi vi verken kan beregne rommene i arken eller vite sikkert hvilke dyrearter som skulle finne ly der. Skriften stiller Guds rikes historie fram for oss og befatter seg ikke med slike unyttige spørsmål.

Men vi kan være helt sikre på at når Gud ordnet med arken, var den i enhver henseende fullt skikket for sitt formål og at alle disse hensynene ble nøye ivaretatt. Det kan kanskje hjelpe oss å forstå denne underfulle bygningen bedre om vi sammenligner den med «Great Eastern», som er omkring 207 meter lang, 25 meter bred og 18 meter dyp.

Men arken ble ikke bygd for å seile; den skulle bare romme og bevare mennesker, dyr og fôret deres. Den hadde verken master, årer eller seil, men var trolig flat i bunnen og lignet en veldig flytende kasse. For å vise hvor godt denne byggemåten egnet seg til å gi plass for last, kan vi nevne at en hollender ved navn Peter Jansen i 1604 bygde et skip etter nøyaktig de samme forholdene (naturligvis ikke med samme form). Det viste seg å kunne romme en tredjedel mer last enn noe annet skip av samme tonnasje.

Alle andre spørsmål som er blitt reist om byggingen av arken, avviser vi uten videre; de fortjener ikke å bli tatt opp til alvorlig drøfting. Men i den perioden var det særlig én ting som kom herlig til uttrykk, og det var Noahs tro! Der sto han og forkynte rettferdighet, formante og advarte om den kommende straffedommen og vitnet om sin tro ved å drive arbeidet med frelsens ark framover!

Noahs troliv, Noahs trosvitnesbyrd og Noahs trosgjerning sammenfatter vi med Skriftens ord: «Ved tro bygde Noah, i hellig frykt, en ark til frelse for sin

[8] Noen har beregnet denne alenen til 53 centimeter, noe som ville gi en lengde på omkring 160 meter, en bredde på 26,5 meter og en høyde på 16 meter. Augustin regner ut at størrelsesforholdene i arken svarer til den fullkomne menneskeskikkelsen, der lengden fra fotsålen til issen er seks ganger bredden over brystet og to ganger dybden av kroppen over brystet, målt i liggende stilling. – Om Moses' ark: 2 Mos 2,3–5.

husstand, etter at han var blitt varslet av Gud om det som ennå ikke var sett. Ved den fordømte han verden, og ble arving til rettferdigheten av tro.» (*Hebr* 11,7.)

Kapittel 6. Vannflommen

(1 Mos 7,1–8,15)

Over Skriftens beretning om vannflommen hviler en opphøyd og majestetisk enkelhet; den innbyr til sammenligning, men ingen annen beretning kan måle seg med den. Bare to ganger ellers i Det gamle testamente blir hendelsen omtalt, og begge gangene med alvorlige og knappe ord, slik det sømmer seg for en så høytidelig hendelse. I Sal 29,10 leser vi: «Herren tronte på vannflommens tid, og Herren troner som konge for evig.»

Dernest finner vi en evangelisk hentydning til denne historien hos profeten Jesaja: «For som Noahs flom er dette for meg. Likesom jeg sverget at Noahs flom ikke mer skal gå over jorden, slik har jeg nå sverget at jeg ikke vil være vred på deg eller skjenne på deg. For fjellene kan vel vike, og haugene rokkes, men min miskunnhet skal ikke vike fra deg, og min fredspakt skal ikke rokkes, sier Herren, han som forbarmer seg over deg» (Jes 54,9–10).

Det første som fanger oppmerksomheten vår i beretningen om vannflommen er at Skriften to ganger med ettertrykk framhever Noahs ubetingede lydighet: han gjorde «i ett og alt som Herren hadde befalt ham». (*1 Mos 6,22*; 7,5.)

Dernest legger vi merke til en høytidelig ventetid på sju dager før vannflommen virkelig brøt løs, da «alle kilder i det store dyp» brast «og himmelens sluser ble åpnet». Dette skjedde «i det året av Noahs liv da han var seks hundre år gammel, i den andre måneden, på den syttende dagen i måneden» – det vil si omkring midten eller slutten av november hos oss, om vi regner etter det hebraiske borgerlige året (1 Mos 7,10–11).

Da gikk Noah og hustruen hans, de tre sønnene hans – Sem, Kam og Jafet – og hustruene deres inn i arken sammen med alle dyrene, «og Herren lukket etter ham» (1 Mos 7,13–16). «Regnet strømmet ned over jorden i førti dager og førti netter» (1 Mos 7,12), samtidig som dypets kilder ble åpnet. Vannet ble stående høyt over jorden i hundre og femti dager; så begynte det å trekke seg tilbake.[9]

Den forferdelige ødeleggelsen beskrives slik:

> Da kom vannflommen strømmende over jorden i førti dager, slik at vannet steg og løftet arken og hevet den over jorden. Og vannet steg og økte veldig over jorden, og arken fløt bortover vannflaten. Vannet steg nå mer og mer på jorden, så alle de høye fjellene under himmelen ble skjult. Femten alen høyt steg vannet over fjellene, og skjulte dem. Da omkom alt kjød som rørte seg på jorden, fugl og fe og de ville dyr, alt kryp som rører seg på jorden, og alle menneskene. Alt som hadde pust av livsånde i nesen, alt som levde på det tørre land, døde. Han utryddet hvert liv som fantes på jorden, fra mennesket til feet, krypet og fuglene under himmelen – de ble utryddet av jorden. Bare Noah ble tilbake, og de som var med ham i arken. (*1 Mos 7,17–23.*)

[9] 1 Mos 8,3–4 sammenlignet med 7,11 viser at de førti dagene med regn må regnes med i de hundre og femti dagene, og ikke legges til dem.

En forfatter har nylig sagt det så treffende at vi gjengir ordene hans: «Beretningen er levende og kraftfull, enda den helt utelater de trekkene som en moderne historiker eller dikter ville ha gitt den mest framtredende plassen. Vi ser ingenting av dødskampen og hører ingen fortvilte skrik. Vi blir ikke bedt om å se hvordan menn og hustruer, foreldre og barn kjemper mens de flykter i vanvittig skrekk for det stigende vannet. Heller ikke sies det et ord om sorgen hos den ene rettferdige mannen, som selv var i sikkerhet og så på en ødeleggelse han ikke kunne avverge.

Likevel etterlater den ytterst enkle fortellingen et underlig levende inntrykk i sjelen vår – en følelse av den dypeste trøstesløshet og ødeleggelse. Inntrykket forsterkes ved at to tanker stadig gjentas og settes opp mot hverandre: Ikke mindre enn seks ganger blir vi minnet om hvem de få var som ble frelst i arken, mens undergangen for alt det andre blir understreket like sterkt.»[10]

Vi vil ikke prøve å skildre de scenene som må ha utspilt seg, og dermed viske ut inntrykket av den dystre ødsligheten Skriften omgir arken med der den flyter bortover det drepende vannet som nettopp har begravet jorden med alt liv. Bare dette blir i tillegg stående for oss: Ordene «Herren lukket etter ham» kan være ment å vise at Noah ikke kunne rekke sine druknende samtidige en hjelpende hånd, hvor mye han enn ønsket det.

Da de hundre og femti dagene var gått, sier Skriften med forunderlig treffende ord: «Gud kom i hu Noah og alle ville dyr og alt feet som var med ham i arken. Og Gud lot en vind blåse over jorden, og vannet sank» … og «vannet trakk seg etter hvert tilbake fra jorden» (1 Mos 8,1–3).

På den syttende dagen i den sjuende måneden – nøyaktig fem måneder etter at Noah var gått inn i arken – ble arken stående «på Ararat-fjellene» (1 Mos 8,4). Med det menes ikke nødvendigvis den høyeste tinden, som rager omkring 5260 meter til værs, eller den nest høyeste, som er omkring 3660 meter, men fjellkjeden som helhet.

Vannet fortsatte å synke, og syttitre dager senere, på den første dagen i den tiende måneden, kom fjelltoppene omkring til syne. Førti dager senere slapp Noah ut «en ravn». Den fant hvilested på fjelltoppene og føde blant de døde kroppene som fløt omkring og vendte ikke tilbake til arken. Sju dager senere sendte han ut «en due for å se om vannet hadde sunket fra jordens overflate» – det vil si fra de lave markene nede i dalene. «Men duen fant ikke noe sted å hvile sin fot, og den kom tilbake til ham i arken.» (1 Mos 8,6–12)

Etter nye sju dager sendte han den ut igjen, og nå kom den tilbake om kvelden med et friskt oljeblad i nebbet. Som et merkelig indirekte vitnesbyrd om at beretningen er sann, kan vi nevne at man har påvist at oljetreet setter blader under vann. Etter enda sju dager sendte Noah fredsbudet ut igjen, «og da kom den ikke tilbake til ham mer». «Ikke noe bilde i naturhistorien», sier den forfatteren vi nevnte, «er noen gang tegnet med mer utsøkt skjønnhet og troskap enn dette; i sin poetiske skjønnhet og sannhet er det beundringsverdig slående.»

På den første dagen i den første måneden i det seks hundre og første året var vannet «tørket bort fra jorden». «Da tok Noah taket av arken og så ut, og se, jor-

[10] De få frelste: 1 Mos 6,7–8. Undergangen: 1 Mos 6,13.17; 7,4.21–23.

den var tørr.» Og «i den andre måneden, på den tjuesjuende dagen i måneden, var jorden helt tørr» – nøyaktig ett år og ti dager etter at Noah gikk inn i arken (1 Mos 8,13–14).

Så langt Skriftens beretning. Det er sagt så ofte at Bibelen vil gi oss historien om Guds rike og ikke ta opp interessante eller endog vitenskapelige spørsmål, at vi her kan gå forbi et spørsmål som i den senere tid altfor ofte er blitt drøftet i en uverdig ånd. Vi gjør dr. Blaikies ord til våre: «Blant vitenskapsmenn er det omstridt om vannflommen var allmenn i egentlig forstand, eller om den bare nådde de delene av verden som da var bebodd.

Vi skal ikke gå inn på dette stridsspørsmålet her. Vi vil bare peke på det merkelige faktum at området øst for Ararat bærer spor av en gang å ha stått under vann. Landet ligger her påfallende lavt, lavere enn traktene omkring, og var derfor særlig lett å oversvømme.»

Men ett annet spørsmål om vannflommen er så framtredende og slående at det krever vår særlige oppmerksomhet. Minnet om vannflommen er nemlig bevart i folkeoverleveringer som er så atskilte og uavhengige av hverandre at det er umulig å tvile på at de alle stammer fra én og samme opprinnelige kilde. Som man kunne vente, inneholder de mange eventyrlige enkeltheter, og som regel legger de vannflommen til sitt eget land. Men nettopp disse særtrekkene viser at de er forvrengninger av den opprinnelige bibelske fortellingen, som de ulike folkene tok med seg til de landene der de slo seg ned.

Man har delt disse overleveringene inn i *den vestasiatiske* gruppen – med de kaldeiske, de fønikiske, de såkalte «sibyllinske orakler», de frygiske, de syriske og de armenske –, *den østasiatiske* – med de persiske, de indiske og de kinesiske – og *den amerikanske*, som omfatter overleveringene hos cherokeene og ulike stammer av de meksikanske indianerne, og dit regner man – underlig nok – også overleveringen fra Fiji-øyene. Som en *fjerde gruppe* føyer man til lignende overleveringer hos grekerne. Men de mest interessante av alle disse beretningene er de kaldeiske eller babylonske, og de fortjener mer enn en flyktig omtale.

Skriften trenger riktignok ikke slike indirekte bekreftelser for at vi skal bli overbevist om at den er troverdig. Likevel er det merkverdig og styrker troen å se hvordan alle historiske undersøkelser så langt – når de blir riktig bedømt og rett brukt – til sist bare bekrefter Skriftens troverdige og sanne beretninger. Men for oss må deres største verdi alltid være at de taler om den arken som alene kan flyte på flommens vann og frelser for evig dem som Herrens hånd har «lukket inne» der.

Den kaldeiske beretningen om vannflommen

Vi har faktisk to kaldeiske beretninger om vannflommen. Den ene er overlevert gjennom greske kilder fra Berosus, en kaldeisk prest som i det tredje århundret før Kristus oversatte babylonske historiske beretninger til gresk. Den er den minst klare, og vi går ikke nærmere inn på den her. Desto større interesse knytter det seg til de mye eldre kileskriftinnskriftene i British Museum. G. Smith oppdaget og tydet dem i 1872, og denne lærde mannen har senere utforsket dem nærmere.[11]

[11] Assyrian Discoveries, av George Smith, London 1875.

Innskriftene står på tolv tavler, og bare en del av dem har så langt kunnet tydes. De kan best beskrives som et sammendrag av den babylonske beretningen om vannflommen, og det gir dem særlig stor verdi siden vannflommen nettopp fant sted i disse traktene. Man regner med at de stammer fra 2000 til 2200 år før Kristus. Her forteller en helt som ble frelst i vannflommen, om den til en konge – Smith kaller ham Izdubar og mener at han er den samme som Skriftens Nimrod.

Som man kan vente i en babylonsk beretning om vannflommen, avviker den på mange punkter fra den bibelske. På den andre siden har de også slående likheter, og disse bekrefter Skriftens beretning desto sterkere fordi de viser at hendelsen var blitt en fast del av historien i det distriktet der den fant sted.

Det blir ofte hentydet til Erek, en by som nevnes i 1 Mos 10,10, og til en slekt av kjemper som skildres i fabelaktige vendinger. Videre omtales Lamek, Noahs far, riktignok under et annet navn, og patriarken Noah selv beskrives som en vis, ydmyk og gudfryktig mann som bygde en ark da Gud bestemte seg for å ødelegge verden ved en flom.

Noen ganger ligner språket så mye på Bibelens at man nesten skulle tro at man leste løsrevne og forvrengte sitater fra Skriften. Som eksempler kan vi nevne den forakten hans samtidige skal ha vist da han bygde arken, at han smurte arken med bek innvendig og utvendig, at døren ble lukket bak de frelste, at vinduet ble åpnet da vannet var tørket bort, at duen fløy fram og tilbake fordi den «ikke fant noe hvilested», at en ravn ble sendt ut og «ikke vendte tilbake» fordi den fant føde blant de døde kroppene, og til sist at Noah bygde et alter.

Vi vil sammenfatte resultatet av denne oppdagelsen med G. Smiths egne ord: «Vi skal ikke føre parallellen mellom disse to beretningene videre. Det er vist hvordan den kaldeiske og den bibelske beretningen stemmer helt overens i hovedtrekkene: ugudeligheten i slekten før vannflommen, Guds vrede og befalingen om å bygge en ark, hvordan den ble lastet med fugler og dyr, beretningen om flommens komme, om regnet og vinden, hvordan arken ble stående på et fjell, hvordan man prøvde å finne ut om vannet hadde trukket seg tilbake ved å sende ut fugler, og hvordan det ble bygd et alter etter vannflommen.

Alle disse hovedtrekkene kommer i samme rekkefølge i begge beretningene. Men når vi undersøker enkelthetene på hvert av disse trinnene nærmere, viser det seg en mengde forskjeller – i antallet frelste, i flommens varighet, i stedet der arken ble stående, i rekkefølgen fuglene ble sendt ut i, og lignende.»[12]

Vi vil avslutte disse merknadene med et annet sitat fra det samme verket. Det viser hvor mye kunnskap om guddommelige ting som var bevart blant folket i denne tidlige perioden, selv om den var blandet med forferdelige forvrengninger:

«Det viser seg at babylonerne i denne fjerne tidsalderen hadde en overlevering om en flom som var sendt som en guddommelig straff for ugudeligheten i verden, og om en hellig mann som bygde en ark og unngikk ødeleggelsen og som deretter ble tatt opp blant gudene. De trodde på helvete, et pinens sted under jorden, og på himmelen, et herlighetens sted over jorden, og beskrivelsen deres

[12] George Smith, s. 218 i det nevnte verket.

av disse to har på flere punkter en slående likhet med Bibelens. De trodde på en ånd eller sjel atskilt fra legemet, som ikke gikk til grunne med det dødelige legemet; og de skildrer denne ånden slik at den på Guds bud hever seg fra jorden og flyr til himmelen.»

Patriarkenes historie

Kapittel 7. Etter vannflommen

Etter vannflommen: Noahs offer, Noahs synd og Noahs etterkommere.

(1 Mos 8,15–9,28)

Rett sett var det nødvendig at «alt kjød» ble utslettet ved vannflommen for at det i sannhet kunne bli bevart. Døden var nødvendig for livets skyld! Den gamle verden ble begravet i vannflommen for at en ny tingenes orden kunne reise seg fra det gamles grav.

Etter at Kains og Sets slekter hadde blandet seg med hverandre, måtte det så å si gjøres en ny begynnelse om Guds nådeplaner skulle nå sitt mål. Derfor gjentok Gud over Noah den velsignelsen om fruktbarhet som Adam tidligere hadde fått, og ga ham herredømmet over skapningen – men, som vi skal se, med de forandringene som den nylig fullbyrdede straffedommen og den nye tingenes orden måtte føre med seg.

Det fortjener å nevnes at Noah ventet på Guds befaling før han forlot arken, enda jorden var blitt tørr. Det første han gjorde etterpå var å bygge «et alter for Herren» og ofre «brennoffer» av alle rene dyr og fugler (1 Mos 8,15–20).

Han gjorde ikke dette bare av takknemlighet og for å ære Gud; han ville også tilbe ham på en åndelig måte og slik på ny vie sitt liv til Jehova og hellige jorden til ham. Ved å bære fram et dyreoffer for Herren fulgte han Abels eksempel, og ved å påkalle Jehovas navn tok han høytidelig opp igjen den bekjennelsen som Sets slekt hadde båret.

Men bekjennelsen hans skiller seg fra alle tidligere ved at vi nå for første gang hører om et alter. Så lenge paradiset ennå fantes på jorden, vendte menneskene seg trolig dit når de tilba Herren, for det var jo stedet der Herren hadde levd sammen med menneskene.

Men da også paradiset ble skylt bort av flommens vann, satte Gud sin trone i himmelen og åpenbarte seg derfra for menneskene. Alteret og offeret som ble lagt på det, ble et bilde på sannheten at våre hjerter og bønner må stige opp til ham som troner i himmelen.[1]

Skriften føyer meningsfullt til at «Herren kjente den behagelige duften» – eller rettere «hvilens og tilfredshetens duft»; med andre ord tok han imot Noahs offer. «Og Herren sa i sitt hjerte» – det vil si, han bestemte: «Jeg vil aldri mer

[1] Se også 1 Mos 11,5.7.

forbanne jorden for menneskets skyld, for menneskehjertets tanker er onde fra ungdommen av.» (1 Mos 8,21) Både Luther og Calvin har her bemerket at menneskets allmenne syndighet, som før hadde ført den straffende flommen over jorden, nå blir nevnt som grunnen til at han ikke lenger ville forbanne jorden.

Men egentlig hviler dette på en annen forskjell mellom menneskenes stilling før og etter vannflommen. Gud lot nå – om vi kan si det slik – den allmenne syndigheten bli stående og regnet med den i sin framtidige styring av verden. Han så på mennesket som en elendig og ulykkelig synder som han ville bære over med i barmhjertighet og langmodighet. Den andre og endelige straffedommen ville han utsette til han hadde oppfylt de løftene han hadde gitt om menneskets frelse.

Ser vi bort fra Israel, kan tiden mellom Noah og Kristus beskrives med disse ordene av Paulus: Gud har «båret over med uvitenhetens tider» (Apg 17,30) – han så bort fra dem. Eller som den samme apostelen sier et annet sted: «... fordi han i sin langmodighet hadde båret over med de syndene som før var gjort» (Rom 3,25).

Vi har nå vist hovedlinjen i hvordan Herren ville handle med folkene i tiden mellom vannflommen og den kommende Frelseren, det vil si i den jødiske perioden. Så vender vi tilbake til det Gud sa til Noah, for å peke på noen andre punkter som viser forskjellen mellom den gamle og den nye tingenes orden.

Først kommer det nådige ordet om at så lenge jorden står, skal såtid og høst, kulde og hete, sommer og vinter, dag og natt aldri ta slutt (1 Mos 8,22). Det betyr ikke bare at han vil spare jorden vår, men også at menneskene heretter kan stole på at årstidene følger hverandre regelmessig og at de skal gjøre jorden til sitt hjem her og nå, dyrke den og eie den. Det var altså noe ganske annet at Noah ble jordbruker, enn at Kain valgte å bli det.

Dernest gjentok Gud, som allerede nevnt, løftet om velsignelse og fruktbarhet med nesten de samme ordene som han hadde talt til Adam, og han ga Noah på ny herredømmet over den lavere skapningen. Men denne gaven til mennesket skilte seg på et vesentlig punkt fra den opprinnelige: Fra nå av skulle mennesket herske med makt, og herredømmet skulle ikke lenger vise seg i villig underordning som før.

Den gangen hadde Gud ført alle dyr og alle fugler fram til Adam, som for at de skulle hylle ham og få navn av ham; nå ble det sagt til Noah: «Frykt og redsel for dere skal være over alle jordens dyr ... De er gitt i deres hånd.» (1 Mos 9,1–2)

I denne sammenhengen bør vi også nevne at mennesket nå for første gang uttrykkelig fikk lov til å spise kjøtt – hvordan praksis enn hadde vært tidligere. Blodet var likevel unntatt, trolig av den grunnen som nevnes i forbindelse med offerne: Blodet var setet for livskraften, sjelen. (3 Mos 17,11.14.)

En annen og svært viktig forskjell kommer fram i forbudet mot drap, med dette tillegget: «Den som utøser menneskets blod, hans blod skal bli utøst av mennesker.» (1 Mos 9,6) Slike forbrytelser ville Gud ikke lenger hevne selv; han overlot det til mennesket. (Rom 13,1–2.) «I disse ordene», sier Luther, «er den borgerlige øvrighet innstiftet, med guddommelig rett til å bære sverdet.»

For når Skriften begrunner forbudet mot å utøse menneskets blod med at Gud skapte mennesket i sitt bilde, ligger det i dette at hevnen ikke kan tas av hvem som helst etter eget forgodtbefinnende. Den tilhører dem som representerer Guds autoritet på jorden og er hans tjenere; derfor blir de også kalt «guder» i Sal 82,6.[2]

Det er derfor som Luther med rette sier: «Har Gud gitt mennesket makt over liv og død, følger det naturlig av dette at de også har fått makt over det som er mindre, som eiendom, familie, hustru, barn, tjenere og jord.» Slik gir de ordene Herren talte til Noah fullmakt og myndighet til dem som er satt til å være herskere og dommere over oss.

I senere tider har jødene pleid å tale om de såkalte sju noahittiske budene, som var bindende for alle proselytter fra hedningene. Det var forbud 1) mot avgudsdyrkelse, 2) mot gudsbespottelse, 3) mot drap, 4) mot blodskam, 5) mot ran og tyveri og 6) mot å spise blod eller det som er kvalt – og 7) et påbud om lydighet mot øvrigheten.[3]

For å stadfeste sitt ord «opprettet» Gud sin pakt med Noah og sønnene hans, og som tegn på den «satte» – eller «anviste» – han «sin bue i skyen» (1 Mos 9,8–17). Det kan nok være at regnbuen da ble sett for første gang, men det følger ikke nødvendigvis av ordene i teksten.

De sier bare at regnbuen heretter skulle være et «tegn» for menneskene – et synlig bilde på Guds løfte om aldri mer å ødelegge alt kjød ved en flom – og at han selv ville «se den» som et slikt tegn «og minnes den evige pakten mellom Gud og hver levende skapning». Regnbuen var altså både tegn og pant på Guds løfte. Og vi kan lett forstå hvor talende og trøstende dette tegnet måtte være for dem som hadde opplevd vannflommen, hver gang de siden så et uvær bryte løs over jorden!

For å si det med en tysk forfatters ord: «Når regnbuen strålte fram fordi solstrålene falt på de mørke skyene, var den vel egnet til å vise menneskene at det som kom fra himmelen, kunne trenge gjennom det som steg opp fra jorden. Og når den spente seg over det store dypet fra himmelen til jorden, var den et tegn på at freden mellom himmel og jord var gjenopprettet. At den strakte seg som en ring rundt synsranden, var et pant på at nådepakten skulle nå til jordens ytterste grenser.»

Her har vi sett det innerste samfunnet mellom Noah og Gud. Nå må vi vende oss til en hendelse i hans historie som dessverre viser en helt annen side. Da Noah og hans tre sønner – Sem, Kam og Jafet – hadde forlatt arken, ble han jordbruker og plantet en vingård – etter en jødisk legende av en vinranke som hadde forvillet seg ut fra paradiset. Men det kan trygt sies at ingenting, unntatt den forbudne frukten, har avlet så mye synd, ruin og ødeleggelse på jorden.

Enten Noah ikke kjente vinens berusende makt eller brøt måteholdet, blir vi i alle fall vitne til det sørgelige synet at den gamle patriarken, som så nylig var blitt frelst fra vannflommen, ikke bare ble et offer for rusen, men i denne

[2] «Elohim». I den hebraiske grunnteksten brukes to navn om Gud: Elohim – i vår bibel oversatt med «Gud» – som peker på Guds makt, Gud som skaper og hersker; og Jehova – i vår bibel «Herren» – som peker på hans vesen som paktens Gud, den nådige og trofaste.

[3] Se om dette Apg 15,20.

tilstanden også utsatte seg for sønnen Kams ugudelige og skammelige oppførsel (1 Mos 9,20–23). «Kam», sier Luther, «ville ikke ha spottet sin far i den tilstanden han var i, hvis han ikke allerede før hadde kastet fra seg den aktelsen og ærbødigheten som barn etter Guds bud skal vise sine foreldre.»

Det er en trøst å se at Noahs andre sønner var så langt fra å gjøre seg delaktige i brorens synd at de tvert imot med from ærefrykt verget faren mot Kams unaturlige og skamløse framferd. Som vi kunne vente, fikk brødrene sin rette lønn for det de gjorde: Forbannelsen ble uttalt over Kam, mens Sem og Jafet fikk hver sin velsignelse, avpasset etter hver av dem.

Men i patriarkens ord faller forbannelsen særlig over Kams sønn Kanaan – uten at de andre sønnene ble unntatt. Det skjer først og fremst fordi Kam skulle erfare det samme gjennom sin sønn Kanaan som Noah hadde erfart gjennom ham: en smertelig straff ved sin egen sønn.

Dessuten er Kanaan vel trukket særlig fram enten fordi han fulgte helt i sin fars spor, eller – noe som er rimeligere – fordi Israels folk senere kom i berøring med kanaaneerne og skulle se både Kanaans ånd og forbannelsen over ham oppfylt i deres liv og levesett. I denne sammenhengen kan vi nevne at fortellingen to ganger tidligere, der Kam omtales, føyer til at han var «Kanaans far». (1 Mos 9,18.22.)

Sem, Kam og Jafet, som skulle befolke jorden på ny, ser ut til å ha preget sine etterkommere med sine særlige egenskaper. Navnene deres har en symbolsk og profetisk betydning: Sem betyr *glans, herlighet*, Kam *brennende hete* og Jafet *utbredelse*. Når vi legger merke til dette, forstår vi lettere Noahs ord (1 Mos 9,25–27):

«Forbannet være Kanaan!
Trellers trell skal han være for sine brødre.»

Trelldom har nettopp vært et kjennetegn på Kams barn, eller Afrikas folk, og navnet Kanaan har man – merkelig nok – tolket som «den som er trell». Det samme kommer slående fram i de neste ordene i forbannelsen:

«Lovet være Herren (Jehova), Sems Gud,
Kanaan skal være hans trell!»

Denne profetien gikk bokstavelig i oppfyllelse da Israel inntok Kanaans land. Til sist:

> «Gud (Elohim) skal gjøre det vidt for Jafet,
> han skal bo i Sems telter,
> og Kanaan skal være hans trell!»

Denne siste profetien har tre deler. Den lover at Gud som maktens herre (Elohim) skal gi Jafet den *utbredelsen* som vi ser er særpreget nettopp for hans etterkommere, de europeiske folkene. Videre sier den at Jafet skal bo i Sems telter – det vil si, som Augustin sier, i den kirken som apostlene, profetenes disipler, har bygd. Her siktes det til den velsignelsen som skulle strømme ut fra Israels slekt til alle folkeslag.

Endelig skulle Kanaan bli Jafets tjener. Det gikk i oppfyllelse da Tyros og Sidon, den gamle verdens hovedsete for rikdom og handel, og det gamle Egypt, setet for den eldste sivilisasjonen, måtte bøye seg for grekerne og romerne.[4]

Men ordene til Sem, hebreernes stamfar, fortjener særlig oppmerksomhet. Denne velsignelsen begynner helt annerledes enn Jafets – med en takksigelse. «Noah ser den så herlig», sier Luther, «at han ikke kan si den med ord, og derfor bryter han ut i takksigelse.» Dernest er Sems velsignelse ikke ytre, men åndelig: Jehova skal bli Sems Gud. Israel, Sems etterkommere, skulle så å si bli en Levi-stamme, en presteslekt for de andre folkene.

Mens Gud, Elohim, den mektige herskeren, skal gjøre det vidt for Jafet og spre ham ut over mange land, skal Jehova, den trofaste paktens Gud, være Sems Gud. Slik blir det opprinnelige løftet til Adam både presisert og utvidet.

Den lovede Frelseren skal komme gjennom Sem, stamfaren til den utvalgte slekten der Jehova vil ta bolig, og gjennom Sem skal Jafet få del i de kommende velsignelsene. Her ser vi altså tydelig skillet mellom jøder og hedninger og mellom det kallet hver av dem har. Det ene folket skal få sine velsignelser fra Jehova, det andre fra Gud; det ene skal gjøre sin gjerning i kirken, i Guds rike, det andre i verden.

Kapittel 8. Folkeslagene og Babel

Folkenes ættetavle, Babel og språkforvirringen.

(1 Mos 10,1–11,10)

Det var Guds vilje at jorden etter vannflommen på ny skulle befolkes av Noahs etterkommere. De måtte derfor dele seg og spre seg for å danne de ulike folkeslagene og stammene som skulle dele verden mellom seg. Ethvert forsøk på å slutte seg sammen stred ikke bare mot Guds frelsesplan; på grunn av den allmenne syndigheten var det også farlig for dem selv, for allerede hadde det vist seg et skarpt indre, åndelig skille blant dem – slik det kom fram mellom Kam og brødrene hans. Likevel ble alle disse hensynene satt til side.

Men før Skriften forteller nærmere om straffen som Gud igjen måtte ty til, gir den oss folkenes ættetavle av tre grunner. For det første vil den vise hvordan jorden ble befolket av Noahs etterkommere. For det andre vil den avgrense Israels slekt nærmere mot alle andre folk. Og endelig, fremfor alt, vil den så å si føre alle slekter inn i Guds register. Slik viser den at selv om Gud for en tid lot hedningene gå sine egne veier, var også de tatt med i Guds frelsesplan og bestemt til å «bo i Sems telter». (*Apg* 14,16.)

Etter profetien som pekte ut retningen for sønnenes framtid, forteller Skriften, slik den pleier, ikke mer om patriarken Noah enn at han levde 350 år etter vannflommen og døde 950 år gammel (1 Mos 9,28–29). Når det gjelder delingen av jorden mellom de tre sønnene hans, tilfalt Asia hovedsakelig Sem, Afrika Kam og Europa Jafet.

I samsvar med dette har en vitenskapsmann nylig påvist at alle språk vi kjenner i dag kan føres tilbake til tre opprinnelige kilder. Disse tre kan igjen

[4] «Hva er vi alle annet enn Jafets etterkommere som bor i Sems telter, og hva er Det nye testamentes språk annet enn det Javan har talt i Sems telt?»

føres tilbake til et felles opphav som gikk tapt ved språkforvirringen; at det har eksistert, ser vi tydelig nok av de slående berøringspunktene mellom de tre språkfamiliene.

Jo mer vi fester blikket på hvordan Europa, Asia og Afrika ble delt mellom Noahs tre sønner, desto klarere ser vi at spådommen om dem gikk i oppfyllelse. Når vi går gjennom ættetavlen i 1 Mos 10, vil vi lett kjenne dem igjen.

Vi begynner med den yngste sønnen, Jafet: Gomer finner vi igjen i kymrene i Wales og Britannia, Magog i skyterne, Madai i mederne, Javan i grekerne, jonerne, og Tiras i trakerne. Videre har man i Gomers tre sønner kunnet spore germanerne, kelterne og armenerne. Det er unødvendig å følge ættetavlen videre; vi vil bare nevne Tarsis, det vil si Spania, og Kittim, det vil si øyboerne.

Når vi så kommer til Sem, ser vi at han kalles «stamfar til alle Ebers barn» (1 Mos 10,21), fordi hovedlinjen delte seg ved Eber: i Peleg, som Abrahams slekt stammet fra, og i Joktans etterkommere (1 Mos 10,25). Sems etterkommere er utelukkende asiatiske folkeslag. Av dem vil vi bare minne om Assur, eller Assyria, og Us, der Job levde.

Kam har vi ventet med til sist fordi beretningen om ham henger sammen med at folkene ble spredt. Sønnene hans var Kusj, eller Etiopia, Misrajim, eller Egypt, Put, eller Libya, og Kanaan, som vi allerede har omtalt. Alle disse folkene bodde i Afrika, unntatt Kanaan, som trengte inn i landet som fikk navn etter ham, men ble stanset der av Israels folk. Men også en annen av Kams etterkommere hadde slått seg ned i Asia: Kusjs sønn Nimrod, som grunnla det babylonske riket, erobret Assyria og bygde Ninive (1 Mos 10,11).

Denne «veldige på jorden», som grunnla det første verdensriket, minner oss om Kain og hans etterkommer Lamek. Hva navnet hans kan bety, lar vi ligge – noen har forklart det som «vi vil gjøre opprør». Men skrytende vold og opprør preger i alle fall hele hans historie. Merkelig nok har de assyriske tavlene om Nimrods etterfølgere på tronen forklart hvorfor han kalles en «mektig jeger»: Dette navnet gir tavlene de store krigerkongene som «drev jakt på folkene». Slik forstår vi den fulle meningen i uttrykket: «Han begynte å bli en veldig på jorden.» (1 Mos 10,8–9)

Fra Babel, som var «begynnelsen til hans rike», «dro han ut til Assur og bygde Ninive» (1 Mos 10,11). Her legger vi merke til at det påfallende nok nevnes fire byer begge steder i forbindelse med Nimrods navn: først de fire byene i det babylonske riket, med Babel som hovedstad, og så de fire byene i det erobrede assyriske riket, med Ninive som hovedstad. Dette stemmer på det mest slående med det vi leser i den gamle historien, og med de assyriske minnesmerkene som Layard og Loftus i vår tid har gravd fram fra skjulestedene deres, så de kan vitne for Bibelen.

For det første vet vi nå at det store asiatiske riket i Babylon var av *kusjittisk* opprinnelse; ja, Nimrods navn forekommer til og med på de egyptiske kongelistene.

Dernest lærer vi at Babel var rikets opprinnelige sete og – det merkeligste av alt – at de første babylonske kongene bar en tittel som man mener betyr «fire

raser», med sikte på fire byer i det babylonske og assyriske riket.[5]

Endelig ser vi, slik Bibelen også forteller, at det babylonske riket strakte seg nordover til Assyria, der Ninive ble grunnlagt; senere overtok Ninive plassen til Babel, der herredømmet hadde ligget fra først av. På alle disse punktene har altså den historiske forskningen bekreftet Bibelens beretninger på det mest slående.

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvor storslått og prektig Babel var – hovedstaden i riket til den «mektige jegeren» Nimrod – uten å gå inn på enkeltheter som ligger utenfor rammen for denne boken. Men byens utstrekning gir oss likevel et bilde av det.

Etter det laveste anslaget dekket den ikke mindre enn omkring 260 kvadratkilometer, eller omkring fem ganger så mye som London. Det høyeste anslaget setter den til 520 kvadratkilometer, eller ti ganger Londons størrelse! Slik var den verdensbyen Nimrod la grunnen til! Det er ikke rart at datidens mennesker i sitt hovmod ønsket å gjøre den til hovedstad i et verdensrike, med et tårn som skulle «nå opp til himmelen».

Denne planen slo feil i dagene til Peleg, Sems etterkommer i fjerde ledd. (1 Mos 10,25.) Peleg ble født hundre år etter vannflommen og levde i 239 år. Det var altså allerede gått så lang tid etter vannflommen at det kan ha vokst fram en svært stor befolkning på jorden.

Menneskenes holdning og språket de førte på Nimrods og Pelegs tid viser tydelig nok at vannflommen hadde utslettet synderne, men ikke synden. Etter at de hadde forlatt arken, vandret de østover (1 Mos 11,2) til de kom til den store og fruktbare sletten i Sinear. Her slo de seg ned. Siden de alle hadde «ett språk», bestemte de seg for å bygge seg «en by og et tårn som når opp til himmelen». Formålet var dobbelt: De ville «gjøre seg et navn», og de ville ikke bli «spredt over hele jorden» (1 Mos 11,1–4).

Slike ord kan vi godt tenke oss i munnen på en Nimrod, og de uttrykker nettopp den «babelske» ånden til alle tider. Den egentlige meningen er: «La oss gjøre opprør!» For på denne måten ville ikke bare Guds plan om å befolke jorden på ny bli hindret; et slikt verdensrike ville også ha vært et trass mot Gud og Guds rike siden det var bygd på hovmod og forfengelighet.

I ordene «la oss gjøre oss et *navn*» – på hebraisk *sjem* – har en tysk forfatter sett en etterligning av navnet til Sem, han som Guds velsignelse hvilte over, som om de med disse ordene så å si stilte opp en antikrist med verdslig makt. At det var slik, går tydelig fram av det Gud sier om planen deres (1 Mos 11,6): «Dette er det første de foretar seg. Nå vil ingen ting være umulig for dem, hva de så får i sinne å gjøre.»

Disse ordene tyder på at de med byggingen av Babel ikke tok sikte på noe mindre enn å gjøre opprør mot Gud på ny. En slik opphopning av alle materielle krefter og hjelpemidler på ett sted ville ha ført til en allmenn og fullstendig undertrykkelse og avgudsdyrkelse, kort sagt til den fulle utviklingen av ugudelighetens styggedom, som er forbeholdt Antikrist og de siste dagers straffedommer.

[5] Slik Bevan i sin artikkel i Smiths Dictionary of the Bible, bd. II, s. 544.

Vi leser at Herren «steg ned for å se byen og tårnet» (1 Mos 11,5). Brukt om Herren betyr disse ordene, med vår måte å uttrykke oss på, at han undersøkte planen deres som dommer. Byggmestrene ved Babels tårn hadde begynt verket sitt i trygg selvtillit med de skrytende ordene: «Kom, la oss gjøre teglstein!» osv. (1 Mos 11,3).

Med hentydning til dette kunngjorde Herren at han ville gjøre det dåraktige anslaget deres til intet, og han brukte de samme ordene: «Kom, la oss stige ned og forvirre deres språk!» Med dette enkle middelet, uten å bruke noen ytre, synlig makt, stanset Herren de opprørske menneskenes stolte plan: Han forvirret språket deres og «spredte dem ut over hele jorden». «Derfor ble byen kalt Babel», det vil si forvirring (1 Mos 11,7–9). For en storslått forklaring på Salme 2 vi har i denne beretningen!

Man har ennå ikke kunnet påvise noe sikkert om levningene etter Babels tårn. Det er ofte antatt at det er den såkalte *Birs Nimrud*, noen kolossale ruiner omtrent ti kilometer sørvest for tuftene av det gamle Babylon. «Birs Nimrud er en steinhaug som hever seg som en pyramide og ender i et tårn, som nå riktignok er en ruin. Høyden er omkring 47 meter, og omkretsen noe over 600 meter.»[6] Avstanden fra Babylon taler imidlertid mot at dette er tårnet Skriften omtaler.

Men Birs Nimrud kan likevel ikke være mer enn noen få hundre år yngre enn Babels tårn, og derfor kan bygningen gi oss et bilde av hvordan Babels tårn har sett ut.

Den vender mot nordøst og ser ut som en pyramide, oppført i sju avsatser som trekker seg tilbake oppover. Forhøyningen som avsatsene hviler på er bygd av ubrente murstein, selve avsatsene av brente murstein, og de er malt i ulike farger til ære for guder eller planeter. Hver avsats trekker seg lenger bakover enn den under, så de kommer stadig nærmere bygningens bakre vegg, som vender mot sørvest.

Den første avsatsen var malt svart til ære for Saturn; den dannet en firkant på 83 meter og var 8 meter høy. Den andre var oransje til ære for Jupiter; den dannet en firkant på 70 meter og hadde en høyde på 8 meter. Den tredje var lyserød til ære for Mars, en firkant på 57 meter og like høy som de foregående.

Den fjerde var gullfarget til ære for solen, en firkant på 44,5 meter og 4,5 meter høy. Den femte var lysegul til ære for Venus, 32 meter i firkant og 4,5 meter høy. Den sjette var mørkeblå til ære for Merkur, 19 meter i firkant og 4,5 meter høy, og den sjuende var sølvfarget til ære for månen, 6 meter i firkant og 4,5 meter høy.

Øverst stod et kapell som dekket nesten hele toppen. Hele høyden var, som allerede nevnt, 47 meter, eller omtrent en tredjedel av den kjente store egyptiske pyramiden, som måler omkring 146 meter.

Det er også interessant å se hvor nøyaktig det vi leser i Skriften stemmer med den gamle babylonske byggemåten: «Kom, la oss gjøre teglstein og brenne dem godt! De brukte tegl til stein og jordbek istedenfor mørtel.» De små brente teglsteinene, lagt i jordbek, kan ennå sees, ikke bare i tårnet, men også i de ruinene

[6] Professor Rawlinson i Smiths Dictionary of the Bible, bd. I.

som ennå finnes av det gamle babylonske palasset, som ble bygd samtidig med selve byen.

Den hellige skrift sier ingenting om tårnet fikk bli stående etter at byggmestrene ble spredt, og den forteller heller ikke i det enkelte hvordan Herren «forvirret all jordens tungemål». Alt dette lå utenfor dens plan.

Men her, helt i begynnelsen, prøvde menneskene for første gang å grunnlegge et veldig verdensrike på menneskelig makt, og Gud måtte gjøre det til intet ved å forvirre byggmestrenes språk og spre dem ut over hele jorden. I denne dommen ser vi et forbilde, og motstykket til den finner vi i velsignelsen som ble utøst over jorden på den første pinsedagen (jf. Apg 2,1–11).

Da ble det ved utøsingen av Den Hellige Ånd grunnlagt et nytt rike, og dets første kjennetegn var gaven med ildtungene. Den pekte fram mot at folkene skal forenes igjen når løftet om at de alle skal samles i Sems telter, får sin endelige oppfyllelse.

Kapittel 9. Folkene og deres religioner. Job

En nyere tysk forfatter har sagt at hedenskapet ble født i det øyeblikket de overmodige ordene ble sagt: «Kom, la oss bygge oss en by og et tårn som når opp til himmelen. La oss gjøre oss et navn!» (1 Mos 11,4) Allerede den gamle jødiske historieskriveren Josefus ser på Nimrod som hedenskapets far.

Den innerste tanken i hedenskapet er å søke styrke og lykke i synden og ikke i Gud, og kjennetegnet er at det forkaster alt som ikke ses og klynger seg til det synlige og verdslige. Slik kan vi være hedninger i hjertet, selv om vi ikke er det i tankene og ikke tilber stokk og stein.

Det er et merkelig faktum at man ennå ikke har funnet noe folk eller noen stamme som ikke har erkjent og tilbedt et høyeste vesen. Likevel har alle – fra de villeste barbarer til de mest forfinede filosofer – vært uten kjennskap til den eneste sanne og levende Gud. Det eneste unntaket i hele verden har vært Israel, som Gud åpenbarte seg for på en særlig måte. Men også Israel måtte stadig på ny læres, ledes og tuktes for ikke å falle tilbake til avgudsdyrkelsen.

I motsetning til «troen» er avgudsdyrkelsen den religionen som vil ha det sanselige for øyet. I stedet for den usynlige Gud dyrket hedenskapet det synlige: sol, måne og stjerner som opphav til og herskere over alle ting. Eller det satte opp guddommer for snart sagt alt og fikk seg slik utallige guder. Dessuten gjorde det heltene sine til guder, enten de virkelig hadde levd eller bare var oppspinn.

Tilbedelse av himmellegemene, tilbedelse av naturen eller tilbedelse av mennesket – det er kjennetegnet på hedenskapet og avgudsdyrkelsen! Og fordi alt dette likevel ikke kunne tilfredsstille, satte det bak alle disse gudene en mørk, uforanderlig og uransakelig skjebne, *fatum*, som hersket med uimotståelig makt over både guder og mennesker.

Det var sannelig et forferdelig bytte å forlate vår himmelske Far og hans kjærlighet for å gi seg over til slike innbilninger og skuffelser! Men det verste av alt var at menneskene formet seg mer og mer etter religionene sine: Først la de sine laster og synder over på gudene, og så satte de en ære i å etterligne dem.

De hedenske folkene er i sannhet den yngste sønnen i lignelsen. Han forlot farens hus med sin del av arven – hedenskapets vitenskap, kunst, litteratur og makt – og endte med å måtte spise det svinene fikk, uten at det kunne stille sulten hans! Lovet være Gud for den åpenbaringen han har gitt oss i Jesus Kristus, som har ført den bortkomne sønnen tilbake til farshuset! (*Luk* 15,12.)

Likevel lot Gud seg ikke uten vitnesbyrd. Menneskets indre lengsel etter Gud, samvittighetens anklagende røst, som kom til uttrykk i ofrene, og restene av den overleverte sannheten som ennå fantes blant menneskene – alt dette pekte oppover. Og slik ikke alle som stammer fra Israel, er Israel, hadde Gud også sine egne blant de hedenske folkene. Job, Melkisedek, Rahab, Rut og Na'aman kan nevnes som eksempler.

Det er helt naturlig at det må ha vært flere av dem som ble «født utenfor», blant hedningene, jo lenger tilbake i tiden vi går, og jo nærmere vi kommer den tiden da sannhetens overleveringer ennå var rene på jorden. Det beste eksemplet på dette har vi i Jobs bok, som derfor også gir oss et svært interessant bilde av den tiden.

To ting må anses som avgjort når det gjelder Jobs bok: Personene og det de gjør hører hjemme i patriarkenes tid, og de hører hjemme utenfor Abrahams familie, trolig like før hans tid. Boken forteller altså om livet blant «folkene» på de første patriarkenes tid. Likevel vil man «ikke engang i Israel» finne noe så edelt, så stort, så fromt og så åndelig som i Jobs bok.

Her er ikke stedet til å fortelle Jobs historie eller dvele ved de dype tankene, billedrikdommen og det storslåtte språket i denne boken. Det får være nok å kaste et raskt blikk på det åndelige og sosiale livet den viser oss. Selv om vi ser bort fra Elihus ord, kan vi si at Job hadde stor kunnskap om den sanne Gud og at han var en ydmyk og oppriktig tilbeder av Jehova. Uten å kjenne «Moses og profetene» kjente han det som både Moses og profetene talte om.

Ærefryktig, troende anerkjennelse av Gud, lydighet og botferdighet er trekkene i hans liv, og over et slikt liv hvilte også Herrens velbehag. Vi ser dessuten at Job bar fram offer (Job 1,5); han taler om den store fristeren, ser fram til legemets oppstandelse og venter at Messias skal komme (Job 19,25–27).

Vi har pekt på de mest framtredende trekkene i Jobs gudsfrykt. Vennene som kommer til ham er ikke fromme som han, men de ser i det minste ikke på livssynet hans som noe fremmed og ukjent. Her har vi altså et herlig bilde av i alle fall én gruppe mennesker fra den tidlige tiden.

Enkelte utsagn i Jobs bok viser hvor langt man da var kommet i kultur og sivilisasjon. Job er selv en mann med stor rikdom og høy stilling.

For å bruke ordene til en nyere forfatter: «Han lever som en høvding i betydelig glans og verdighet … Job besøker ofte byen, og der blir han tatt imot med stor respekt som fyrste, dommer og fremragende kriger. Boken inneholder hentydninger til domstoler, skrivere, anklageskrifter og en ordnet rettergang. Menneskene hadde allerede begynt å iaktta og tenke over naturens fenomener, og man knyttet astronomiske iakttakelser til spørsmål om de eldste overleveringene. Vi leser om gruvedrift, store byggverk og ødelagte gravsteder … Store omveltninger hadde funnet sted på forfatterens tid; folk som før hadde vært

uavhengige, var blitt underkuet, og hele raser var sunket ned i undertrykkelse og elendighet.»[7]

Vi vil heller ikke gå forbi de korte glimtene boken gir oss av det borgerlige livet. På den ene siden hører vi om vold, røverske overfall og mord i landet, men på den andre siden får vi også andre bilder av livet: «Når jeg gikk opp til porten i byen og tok mitt sete på torget, da dro de unge seg unna når de så meg, og de gråhårede reiste seg og ble stående» (Job 29,7–8).

Ved siden av en slik sømmelig ærbødighet for den som fortjener ære, skildres forholdet mellom de fattige og den fromme rike mannen slik: «Hver den som hørte om meg, priste meg lykkelig, og hver den som så meg, ga meg lovord. For jeg berget armingen som ropte om hjelp, og den farløse som ingen hjelper hadde. Den som var sin undergang nær, velsignet meg. Enkens hjerte fikk jeg til å juble» (Job 29,11–13).

Her er sannelig ingenting vi kunne ønske annerledes i Det nye testamentes tid! Men desto mer forferdelig må avgudsdyrkelsen og fordervelsen ha vært hos det aller største flertallet av slekten. Avgudsdyrkelsen hadde de trolig arvet fra tiden før vannflommen, og den fikk snart et kjempemessig omfang, mens fordervelsen stadig tiltok i disse «uvitenhetens tider».

Kapittel 10. Tidsregningen i den eldste bibelhistorien

Tidsregningen i den eldste bibelhistorien. Guds handlinger med Abraham og hans ætt begynner.

Før vi går videre i historien, vil vi knytte noen korte opplysninger om tidsregningen i den eldste bibelhistorien til tidstabellen foran i dette bindet. Først må det sies at årene regnes før Kristus (f.Kr.), og derfor blir tallene naturligvis mindre jo lenger vi kommer fra verdens skapelse og nærmere Frelserens fødsel. Når verdens skapelse settes til 4004 f.Kr., faller vannflommen, som kom 1656 år senere, i året 2348 f.Kr.

Tabellen viser at vi har gitt to ulike tidsberegninger for de samme hendelsene og at de avviker fra hverandre med flere hundre år. Den ene følger Hales, den andre Ussher, og Usshers beregning svarer til den hebraiske teksten i Det gamle testamente.[8]

Forskjellen er så stor fordi vi henter tidsregningen i Bibelen fra tre ulike kilder: De fem Mosebøkene har vi nemlig i tre skikkelser. For det første har vi den opprinnelige hebraiske grunnteksten, dernest en gresk oversettelse som ble laget lenge før Kristi tid og som Det nye testamente oftest siterer fra. Denne oversettelsen er alminnelig kjent som Septuaginta, «sytti», LXX, fordi man mener at det var sytti oversettere. Til slutt har vi den samaritanske utgaven av de fem Mosebøkene, som samaritanene brukte.

Når disse tre avviker fra hverandre i tidsregningen for patriarkenes tid, melder spørsmålet seg: Hvilken av dem bør vi følge? Hver av dem har hatt sine forsvarere, men de fleste lærde kritikere er nå enige om at den hebraiske grunn-

[7] Kannik Cook i Smiths Dictionary of the Bible, bd. I, s. 1097; Job 29,7.9; 13,26; 31,28.
[8] Usshers beregning er fulgt i randnotene i den engelske Bibelen.

teksten har den rette tidsregningen – slik vi også på forhånd kunne ha ventet. Av de to andre er den samaritanske så upålitelig at vi ser helt bort fra den.

Septuaginta skiller seg fra den hebraiske grunnteksten ved at den forlenger patriarkenes tid, dels før vannflommen, men særlig mellom vannflommen og Abrahams kall. Derfor kommer vannflommen i Septuaginta 586 år senere enn i den hebraiske grunnteksten, og Abrahams fødsel skyves ytterligere 878 år ned i tiden, så den samlede forskjellen mellom dem blir ikke mindre enn 1245 år. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor de greske oversetterne avviker så mye fra den hebraiske teksten: De ville legge Abrahams fødsel så lenge etter vannflommen som mulig.

Den hebraiske tidsregningen kalles derfor gjerne den «korte» og Septuagintas den «lange»; Hales har fulgt den lange, Ussher den korte, hebraiske. Dette får være nok om det spørsmålet.[9]

Det er langt viktigere å dvele ved Guds rike, som Den hellige skrift gir oss historien om; for nå står vi ved det punktet der denne historien egentlig begynner. Først hadde Gud handlet med hele menneskeslekten, deretter med en del av den og så med en enda mindre del. Nå velger han ut og reiser opp et enkelt folk, og gjennom det vil han virkeliggjøre sine nådeplaner for alle mennesker. Dette folket måtte oppdras fra «vuggen» av til det kunne fullføre sitt kall – og det kunne først skje da han kom som alle folkeslag dypest lengtet etter.

Tre punkter trenger likevel en nærmere forklaring her. Det første er at *Guds folk blir utvalgt og skilt ut*. Skritt for skritt ser vi i patriarkenes historie hvordan Gud stadig velger ut og skiller ut, og det særpregede er at intet skjer på alminnelig, naturlig vis, men på overnaturlig vis og at alt skjer av nåde. Slik ble Abraham kalt ut fra sin fars hus, utvalgt og skilt ut (1 Mos 12,1).

Også Isak, han som skulle arve løftet, ble født på en overnaturlig måte, mens Ismael, Abrahams eldste sønn, ble forkastet. På samme måte går ordet om utvelgelse og utskillelse igjen i historien om Esau og Jakob, ja, i hele patriarkhistorien. For helt fra begynnelsen måtte det utvalgte folket lære det som er Skriftens faste og fremste lære: at alle ting gis oss av Gud, at alt er av nåde og at det ikke beror på menneskets gjøren og laden, men på Gud og hans inngripen.

Guds handlinger har enda en framtredende side som vi ikke må overse. For å bruke et bilde fra Det nye testamente: Her har vi sennepsfrøet som skulle bli et tre der himmelens fugler bygger reder i greinene (jf. Matt 13,31–32). I Abraham ble frøet lagt ned til den første roten; så skjøt den opp i patriarkfamilien, bredte seg siden ut til Israels stammer og satte til slutt blomst og frukt i det utvalgte folket.

Israel hadde – om vi kan bruke et slikt uttrykk – tre atskilte kroner: prestedømmet i Aron, kongeverdigheten i David og hans ætt, og dessuten profetgaven. Men i «de siste dager» ble denne tredobbelte kronen – prestedømmets, kongedømmets og profetgavens – forent i ham som den egentlig tilhørte og som den pekte fram mot: Jesus Kristus. Han var «en profet likesom Moses», den

[9] Jødene regner tiden fra skapelsen og setter den til 3761 f.Kr. Vil vi regne etter jødisk tidsregning, trenger vi altså bare å legge 3761 til vårt kristne årstall.

evige prest «etter Melkisedeks vis» og den sanne «Davids sønn», som hersker til evig tid (5 Mos 18,15; Sal 110,4).

Guds løfter var blitt lagt fram med stadig større tydelighet – fra Adam til Sem, deretter til Abraham og Jakob, så i loven og Det gamle testamentes forbilder og til slutt hos profetene. I ham har alle disse løftene fått sitt «ja» og sitt «amen» (2 Kor 1,20), så alle folkeslag til slutt skal ta bolig i Sems telter.

Det andre vi legger merke til er at Gud åpenbarte seg for patriarkene på en annen måte enn han hadde gjort i tiden før. Tidligere hadde Gud talt til menneskene enten på jorden eller fra himmelen; nå åpenbarte han seg for dem som *Herrens engel* eller *paktens engel*. Første gang Herren åpenbarte seg for Abraham var da han kom inn i Det hellige land i lydighet mot det guddommelige kallet som skilte ham ut fra alle andre for at han skulle bli Guds folks far. (1 Mos 12,7.)

Deretter blir hvert nytt trinn i slektens historie markert ved at Herren på ny åpenbarer seg i paktsengelens skikkelse. Denne åpenbaringen ble ikke bare gitt Abraham, Hagar, Jakob, Moses, Bileam, Gideon, Manoah og hans kone og David; selv mot slutten av Israels historie går Herrens engel i forbønn for det opprørske og forfalne Israel med disse ordene: «Herre, hærskarenes Gud! Hvor lenge skal det vare før du forbarmer deg over Jerusalem?» (Sak 1,12.)

Jo nøyere vi følger historiens gang, desto klarere vil vi se at det ikke var en vanlig engel, men at det behaget Gud i Det gamle testamente å åpenbare seg selv i paktsengelens skikkelse. Vi kommer ofte tilbake til dette spørsmålet senere.

Men det er interessant å vite at de gamle jødene også så på ham som *Sjekina*, Guds synlige åpenbaring, som viste seg i sky- og ildstøtten og senere tok bolig i templets aller helligste. Oldkirken tilba ham enstemmig som Guds Sønn, den andre personen i Den hellige treenighet. Få ting gir mer oppbyggelse og velsignelse enn med ærefrykt å følge sporene etter Herrens engel gjennom Det gamle testamente.

Det tredje er patriarkenes *tro*, deres mest framtredende kjennetegn. Det er som om livet deres var et forbilde på hele Israels historie og folkets guddommelige utvelgelse. Blant de mange hendelsene i patriarkhistorien er det ett trekk som stadig kommer igjen: troen som holder fast ved løftesordet og som i tillit til dette ordet gir opp det synlige og nærværende for det usynlige og framtidige.

Slik var Abraham representant for den frimodige og virksomme troen, Isak for den tålmodige og utholdende troen, mens Jakob var troshelten som kjempet og seiret. I tro levde de, og «i tro døde alle disse uten at de hadde oppnådd det som var lovt. Men de hadde sett det langt borte, og hilste det. Og de bekjente at de var fremmede og utlendinger på jorden» (Hebr 11,13).

Og slik er det ennå. Skriften overser ikke fortrinnet til dem som stammer fra Abraham, men den lærer oss at det i ordets fulle betydning bare er «de som har tro», som «er Abrahams barn», og: «Hører dere Kristus til, da er dere Abrahams ætt og arvinger ifølge løftet» (Gal 3,7.29).

Kapittel 11. Abrams kall

Abrams kall. Han kommer til Kanaan og oppholder seg en tid i Egypt.

(1 Mos 11,27–13,4)

Med Abram begynner en helt ny periode. Han skulle bli far til et nytt folk der de guddommelige løftene skulle bevares og til slutt få sin fulleste oppfyllelse.

Derfor var det nødvendig at Abram ved sitt kall forlot sitt gamle hjem, sin familie, sitt land og sitt folk. For ikke å tale om de farene han ville vært utsatt for om kallet hadde nådd ham på en annen måte: Denne nye begynnelsen i Guds rike krevde at han ble revet løs fra alt som lå «bak» ham. Hadde han blitt i Ur i Kaldea, ville han i beste fall bare ha blitt et nytt ledd i den gamle kjeden.

Dessuten skulle Guds særlige handlemåte med ham, og likeså hans egen tro og tålmodighet, gjøre ham skikket til å bli overhode for den nye paktstiden, «far til alle de troende» (Rom 4,11). Og endelig skulle historien om Abram og hans ætt etter ham berede veien for evangeliets store sannheter og som i et bilde framstille livet til alle dem som ved tro og tålmodighet arver løftene.

Hittil hadde Gud bare grepet inn – som ved vannflommen og språkforvirringen – for å stanse menneskenes forsøk på å gjøre hans nådeplaner til intet. Men da Gud åpenbarte seg for Abram og kalte ham, trådte han personlig fram, og denne gangen ikke med straffedommer, men med nåde.

Abrams historie kan deles i fire avsnitt, og hvert av dem begynner med en personlig åpenbaring av Jehova. *Første gang* var da patriarken ble kalt og fikk sitt bestemte oppdrag; *andre gang* da han fikk løftet om en arving, og pakten ble opprettet med ham; *tredje gang* da han, etter at pakten var opprettet, fikk befaling om å endre navnet sitt fra Abram til Abraham og fikk omskjærelsen som paktstegn; og *fjerde gang* da troen hans var blitt prøvd, hadde stått prøven og var blitt fullendt ved ofringen av Isak.

Dette er høydepunktene i Abrams historie; patriarken steg opp til dem ett for ett, og alle de andre hendelsene i livet hans skulle hver på sin måte føre ham fram til dem. (1 Mos 12–14; 15–16; 17–21; 22–25,11.)

Følger vi Sems slektsregister nedover, finner vi Abram som den tiende i rekken av fedre etter vannflommen. Han var sønn – trolig den tredje – av Tarah, og brødrene hans var Haran og Nakor. Tarahs familie, eller snarere stamme, bodde i Kaldea, den sørlige delen av Babylonia.

Ur i Kaldea er nylig funnet igjen. Det var en av de eldste byene i landet, om ikke den eldste. Den ligger omkring ti kilometer fra Eufrat og nå – merkelig nok – omkring 200 kilometer fra Persiabukta. Likevel mener man at havets bølger en gang skylte helt opp til byen, og at havet etter hvert er blitt trengt tilbake av slam som elven har ført med seg – alluvium, som det kalles.

Abram må altså i sin ungdom ha levd like ved havet, og der har han sett sanden på havets strand, så mye at ingen kan telle den – det bildet Herren senere brukte om hans etterkommere (jf. 1 Mos 22,17).

Det andre bildet som brukes om etterkommerne hans, må også ha vært kjent for ham. Det er velkjent at stjernehimmelen stråler langt klarere i Østen, og særlig der Abram bodde, enn den gjør hos oss. Det var trolig dette som fra først av ga støtet til tilbedelsen av himmellegemene i disse traktene, og Abram har nok følt seg desto mer dratt til å betrakte stjernene fordi byen han bodde i, var særlig gitt til denne avgudsdyrkelsen.

Man har nemlig fått visshet om hvor Ur lå, ved å finne mursteiner der med innskriften *Hur*. Dette ordet peker mot den gamle måneguden *Hurki*, og Ur i Kaldea var den store månebyen, hovedsetet for den kaldeiske månedyrkelsen. Den merkeligste ruinen i byen er det gamle månetemplet i Ur, som etter innskriftene på mursteinene antas å stamme fra omkring 2000 f.Kr.

Slik har de 3800 år gamle mursteinene fra disse ruinene båret vitnesbyrd om Abrams gamle by – og om den store forandringen i livet hans da han i tillit til det guddommelige ordet lydig fulgte Herrens kall.

Jødiske overleveringer har to ulike beretninger om hvordan Abram ble omvendt fra avgudsdyrkelsen som rådet rundt ham, og hvilke forfølgelser han måtte tåle som følge av det. Men Skriften gir seg ikke av med å tilfredsstille vår nysgjerrighet i slike spørsmål; tro mot sin plan forteller den bare det som hører til Guds rikes historie. Av Jos 24,2.14–15 får vi likevel vite at *Tarahs* familie «i gammel tid» bodde «på den andre siden av elven», det vil si Eufrat, og «dyrket fremmede guder». Vi forstår lett hvilken innflytelse slike omgivelser må ha hatt på Abram.

Det var fra dette Ur at Gud kalte Abram. Abrams eldste bror, *Haran*, var da allerede død. Vi leser at «Tarah tok med seg Abram, sin sønn, sin sønnesønn Lot, Harans sønn, og svigerdatteren Sarai, sin sønn Abrams kone, og de dro ut sammen fra Ur i Kaldea *for å reise til Kanaans land*. Men da de kom så langt som til Karan, bosatte de seg der.» (1 Mos 11,31) Ordene vi har uthevet, viser tydelig at Guds første kall til Abram kom lenge før Tarah døde, mens familien ennå bodde i Ur. (*Jf. Apg* 7,2.)

Siden Karan senere kalles Nakors by, slutter vi at Abrams bror Nakor og familien hans trolig også slo seg ned der, uten å ha forlatt avgudsdyrkelsen. Det er en merkelig bekreftelse på Skriftens beretning at innbyggerne her i lang tid beholdt det særegne kaldeiske språket og den kaldeiske gudsdyrkelsen, enda byen hørte til Mesopotamia og ikke til Kaldea. Karan har bevart sitt opprinnelige navn, og på romernes tid var stedet skueplass for et av de store slagene der romerne led nederlag mot partherne. (1 Mos 24,10; *jf.* 27,43.)

Reisen fra det fjerne, sørlige Ur må ha vært lang, slitsom og farlig, og for en nomadefamilie må de fruktbare slettene rundt Karan ha fristet sterkt til å slå seg ned der. Men da den guddommelige befalingen kom, ble Abram «ikke ulydig mot det himmelske synet». Det er ikke usannsynlig at oppbruddet ble framskyndet ved at Nakor og familien hans kom og slo seg ned på stedet og hadde med seg en sterk avgudsdyrkelse. Og Gud hadde i sitt forsyn gjort oppbruddet lettere for Abram ved at faren Tarah var død i Karan, 205 år gammel.

Herrens *andre* kall til Abram, som vi leser om i 1 Mos 12,1–3, bestod i en *firedobbelt befaling* og et *firedobbelt løfte*. Befalingen lød med disse bestemte ordene: «Dra bort fra ditt land og fra din slekt og fra din fars hus til det landet som jeg vil vise deg!» Men hvor han til slutt skulle slå seg ned, ble ikke sagt, og under disse omstendighetene må uvissheten ha gjort lydigheten særlig vanskelig for Abram. På den andre siden ga løftesordet ham stor trøst og styrke.

Det skulle bli klart for ham at troen hans – nå som ved alle andre anledninger i livet – skulle lære ham å lyde. Derfor leser vi også: «Ved tro var Abraham lydig

da han ble kalt, så han dro ut til det stedet han skulle få til arv. Og han dro av sted uten å vite hvor han skulle komme» (Hebr 11,8).

Løftet han satte sin lit til, ga ham disse fire tilsagnene: «Jeg vil gjøre deg til et stort folk»; «Jeg vil velsigne deg», og til det ble det lagt: «og du skal bli en velsignelse. Jeg vil velsigne dem som velsigner deg, og den som forbanner deg, vil jeg forbanne»; «Jeg vil gjøre ditt navn stort»; og endelig: «I deg skal alle jordens slekter velsignes.»

Ser vi litt nærmere på disse løftene, forstår vi straks at de må ha ført nye prøvelser med seg for Abrams tro. Han skulle jo ikke bare dra som fremmed til et fremmed land; han var også barnløs. Løftet om at han skulle «bli en velsignelse», innebar at velsignelsen så å si var ett med ham, så det avhang av menneskenes forhold til Abram om det gikk dem vel eller ille.

På den andre siden legger vi merke til flertallet i «dem som velsigner deg» og entallet i «den som forbanner deg». Av dette ser vi at den guddommelige nådeplanen siktet mot *mange*, «folkeslag og stammer og tungemål». Og endelig gikk løftet «i deg skal alle jordens slekter velsignes» langt ut over den personlige forsikringen «jeg vil gjøre ditt navn stort». Det tok opp igjen de tidligere løftene om en endelig frelse og uttalte dem klarere ved å knytte dem til Abram som kilden velsignelsen skulle velle fram fra.

Sett i dette lyset har hele menneskeheten, hvor mange slekter den enn deler seg i, likevel bare én og samme far, nemlig Abram. I ham og gjennom ham skal de igjen forenes i den felles velsignelsen. Dette løftet gjentas om og om igjen, og i det kommer Guds nådevilje – at frelsen skal nå ut til alle – så fyldig til orde. Slik skulle forutsigelsen bli oppfylt: «Gud skal gjøre det vidt for Jafet, han skal bo i Sems telter» – det ser vi hos Peter i Apg 3,25 og hos Paulus i Gal 3,8–14.

Abram var syttifem år da han dro ut fra Karan sammen med familien sin og Lot. Vi går forbi de ulike beretningene om oppholdet hans i Damaskus og det herredømmet han skal ha hatt der. Skriften forteller at Abram dro inn i løftets land slik sønnesønnen Jakob gjorde mange år senere: med det majestetiske Libanon på høyre hånd og Gileads beitemarker og Basans skogkledde fjell på venstre. Han dro rett fram over fjell og daler til han nådde den yndige Mores lund – eller snarere Mores ruvende terebinte – i Sikems dal (1 Mos 12,4–6).

De reisende skildrer denne dalen med den største begeistring. «Med ett», skriver professor Robinson, «senker terrenget seg ned i en dal som går mot vest, og der er jordsmonnet rik, svart og fruktbar muld. Her møtes blikket vårt av en herlig, strålende og usedvanlig frodig vegetasjon og grønn mark. Hele dalen er fylt av urtehager og frukthager av alle slag, og de vannes av flere kilder som springer fram rundt omkring i egnen og renner vestover som sprudlende bekker. Synet kom brått over oss og fylte oss med henrykkelse. Vi så ingenting i hele Israels land som kunne sammenlignes med dette synet.»

En annen reisende sier: «Her finnes ikke noe vilt kratt; overalt er det frisk, løvrik vegetasjon, overalt skygge – ikke av eik, terebinter eller johannesbrødtre, men av olivenlunden, så myk i fargen og så malerisk i formen at vi gjerne kunne gi slipp på all annen skog for dens skyld.»[10]

[10]Van de Velde.

Slik så Abrams første hvilested i løftets land ut: Mores slette, eller snarere lund. Den har trolig fått navnet sitt etter en kanaaneer som bodde der. Den hellige forfatteren bemerker nemlig: «Kanaaneerne bodde den gang i landet.» Landet var altså ikke uten innbyggere, men i hendene på en fiendtlig stamme, og skulle Abram få det i eie, måtte han igjen overgi seg i tillitsfull tro til løftet.

Her åpenbarte Herren seg personlig for Abram i en eller annen synlig skikkelse. Og her, omgitt av kanaaneere på alle kanter, fikk han for første gang dette løftet: «Din ætt vil jeg gi dette landet.» Det blir lagt til at Abram «bygde der et alter for Herren som hadde åpenbart seg for ham» (1 Mos 12,7). Slik ble jorden helliget til Herren – den jorden der han hadde åpenbart seg, og som han nettopp hadde lovt Abram. I det fremmede landet bekjente Abram offentlig sin tro og hvilte i det løftet Herren høytidelig hadde gitt.

Fra Sikem dro Abram – trolig for å finne beite – sørover til et fjell øst for Betel og slo opp teltet sitt mellom Betel og Ai (1 Mos 12,8). Ifølge Robinson er dette distriktet fremdeles blant de beste beitemarkene i hele landet.

For å bruke domprost Stanleys malende ord: «Vi står her på den høyeste av en rekke framspringende høydedrag … hvis øverste topp hviler på de steinete skråningene nedenfor og som skiller seg fra dem ved en olivenskog som brer seg ut over hele den brede flaten.»

Fra denne høyden – et så passende sted for patriarkens alter og med svalende skygge for teltet hans – kan vi lett tenke oss at Abram og Lot har latt blikket gå ut over landet; intet annet sted i hele omegnen ga en så herlig utsikt. Hva som møtte deres forbausede blikk herfra, skal vi skildre i neste kapittel.

Også her «bygde» Abram «et alter for Herren» og påkalte hans navn, selv om Herren – slik teksten ser ut til å vise – ikke åpenbarte seg synlig for ham. Etter å ha vært her en tid fortsatte Abram reisen og «dro så videre mot sydlandet» – en pilegrim og en fremmed i «løftets land». Bare altrene han etterlot seg underveis, ble stående som merker på at landet tilhørte den fremmede patriarken.

Nå måtte Abrams tro gjennom en ny prøve. Den var alltid sterk når det gjaldt Guds rike, men i det som angikk ham personlig, sviktet den likevel gang på gang. En hungersnød herjet landet. Slik beduinene fremdeles gjør under lignende omstendigheter, dro Abram og familien hans ned til Egypt, som til alle tider har vært folkenes kornkammer (1 Mos 12,10). Det er ikke vår sak å spekulere over om reisen var rett når han ikke på forhånd hadde fått noen guddommelig anvisning om den; men vi vet at den utsatte ham for de største farer.

Vi må ikke undervurdere vanskelighetene patriarkene møtte, men vi må heller ikke sette deres tro og kraft for høyt. Abram var et menneske under samme kår som vi, med de samme følelsene og den samme svakheten. Når Gud talte til ham, trodde han, og når han trodde, var han lydig. Men Gud hadde ennå ikke sagt ham noe bestemt om Sarai, og uten et slikt ord fra Gud tok han saken i egen hånd og handlet etter de skikkene som rådet på den tiden og i de traktene.

Av 1 Mos 20,13 får vi vite at Abram og Sarai var blitt enige om at hun skulle utgi seg for å være søsteren hans, allerede da han først dro ut fra farens hus. For som

han legger til: Gudsfrykten var ikke å finne blant de folkene de ville komme i berøring med. Derfor kunne han vente at man ville drepe ham for Sarais skyld.[11]

De så knapt på dette som bedrageri, siden Sarai var så nær i slekt med Abram at han nesten kunne kalle henne sin søster – men i virkeligheten var det nettopp bedrageri. Det var kort sagt svik som begynte med selvbedrag; Abrams ord kunne nok være sanne etter bokstaven, men etter ånden var de falske.

Vi må likevel ikke tro at Abram var så hjerteløs at han utsatte sin kone for fare for sin egen sikkerhets skyld. Tvert imot var det hans ærlige hensikt å verne også om hennes ære. For som søster til en mektig høvding ville hun få friere, og de ulike formalitetene som hørte med til det, kunne gi Abram anledning til å flykte med henne. Dette er ikke sagt for å forsvare Abrams handlemåte, men for å kaste lys over saken.

De gamle egyptiske minnesmerkene bekrefter også her Den hellige skrifts beretning på en merkelig måte. De viser nemlig at fornemme fremmede slett ikke sjelden dro til Egypt med familiene sine. Det finnes et minnesmerke fra Abrams tid som viser en slik familie som kommer dit, trer fram for farao og blir vennlig mottatt av ham. Navnene, framtoningen og drakten deres viser at de var nomader og hørte til den hebraiske stammen.[12]

En annen gammel tavle forteller om en slik fremmed som nådde den høyeste verdighet i Egypt. Så langt kunne Abram altså håpe på å bli godt mottatt. Men planen hans med Sarai slo feil, for «kvinnen ble hentet til faraos hus» (1 Mos 12,14–15).

Som faraos kommende svoger fikk Abram nå plutselig stor rikdom. Han kunne naturligvis ikke avvise slike gaver, enda de måtte øke skylden hans og fylle ham med selvbebreidelse og skam. Men han hadde gått for langt til å snu, og troens svakhet, som fra først av hadde vakt frykten hos ham, vokste under disse forholdene. Abram hadde for en tid gitt opp løftets land, og nå sto han også i fare for å miste det enda større løftet.

Men Herren ville ikke at Abram skulle fornekte henne som skulle bli mor til den lovede ætlingen. Han slo «farao og hans hus med store plager», og snart fikk man greie på hvordan det virkelig forholdt seg – kanskje gjennom Sarai selv. Da kalte kongen Abram til seg og irettesatte ham med skarpe ord, som må ha smertet Abram desto mer fordi de kom fra en avgudsdyrker.

Patriarken måtte ta imot refselsen i taushet. Men Gud grep inn, så farao sendte ham uskadd bort med alt det han hadde fått – og, slik teksten ser ut til å si, endog med et æresfølge helt til landets grense (1 Mos 12,17–20).

Hungersnøden i Kanaan skulle lære Abram at maten også i løftets land beror på Herrens velsignelse – han skulle så å si lære å be bønnen: «Gi oss i dag vårt daglige brød!» I Egypt skulle han så erfare at han i kampen med verden ikke måtte stole på kjødelig klokskap, men at hjelpen bare kom fra ham som «ikke

[11] I British Museum finnes en gammel egyptisk papyrusrull som viser at Abram kunne ha grunn til å frykte når han skulle dra til Egypt. Den forteller nemlig hvordan en farao etter råd fra rådgiverne sine sendte ut hærer for å ta en manns kone fra ham med makt og drepe ham. Rullen er fra en noe senere tid enn Abrams.

[12] Det er merkelig at denne høvdingen heter Abshah, «landets far»; det minner oss om Abrams navn, som betyr «far til en mengde». Ellers vises det til første kapittel i neste bind, der de egyptiske minnesmerkene og det de forteller om Israel, blir behandlet nærmere.

tillot noe menneske å gjøre vold imot dem, og straffet konger for deres skyld: Rør ikke ved mine salvede, og gjør ikke mine profeter noe ondt!» (*Sal* 105,14–15.)

Slik skulle Abram så å si dra ut av landet med disse to bønnene i hjertet: «Led meg ikke inn i fristelse, men fri meg fra det onde!»

Så vendte Abram tilbake til Betel, «til det stedet hvor teltet hans hadde stått i begynnelsen, … til det stedet hvor han hadde bygd et alter forrige gang. Der påkalte Abram Herrens navn.» (1 Mos 13,3–4) På én måte er dette et forbilde på det som senere hendte Israels barn: Som Abram dro også de til Egypt, drevet av en hungersnød, og som han forlot de Egypt lastet med landets rikdommer fordi «frykt for dem var falt på» egypterne.

Kapittel 12. Abram og Lot. Melkisedek

Abram og Lot skilles. Abram i Hebron. Sodoma plyndres, og Lot blir berget. Møtet med Melkisedek.

(1 Mos 13–14)

Til nå hadde Abram hatt Lot med seg på alle vandringene sine. Men også de måtte skilles. Abram og hans ætt skulle nemlig holdes atskilt fra enhver annen slekt slik at troens blikk heretter skulle hvile på ham alene – de troendes far, han som den lovede Messias skulle komme fra.

Som så ofte når Gud griper direkte inn, skjedde også dette gjennom omstendigheter som så helt naturlige ut. Abram selv forstod trolig ingenting av Guds hensikt, og på den tiden ville den nok også ha satt ham på en ganske hard prøve. Da de var kommet tilbake fra Egypt med mye gods og store buskaper, ble det trette mellom gjeterne til Abram og gjeterne til Lot (1 Mos 13,5–7).

Det var desto mer smertelig fordi «kanaaneerne og ferisittene bodde den gang i landet», som teksten framhever. De så altså på at to brødre kom i strid. For at det ikke skulle skje igjen, foreslo Abram at de skulle skilles frivillig, og han lot Lot velge hvilken egn han ville ha, enda Lot var den yngste og ringeste av dem. Dette gjorde Abram ikke bare av edelmot, men også i tro: Han overlot til Herren å bestemme hvor han skulle bosette seg.

De stod nå på den høyeste åsryggen mellom Betel og Ai, og foran øynene deres bredte det seg ut et syn uten like. Mot nord reiste fjellene seg som skiller Samaria fra Judea; mot vest og sør lå de egnene som senere tilfalt Benjamin og Juda, og langt ute kunne en skimte høydedraget der Hebron lå. Men den vakreste utsikten var mot øst. Langt borte lå Moabs mørke fjell, og langs foten av dem buktet Jordan seg gjennom en usedvanlig fruktbar dal, mens høydene over Jeriko reiste seg i forgrunnen.

For patriarkens øyne måtte særlig Jordan-dalen med sin herlige tropiske vegetasjon virke tiltrekkende. Men det vakreste stedet i hele landskapet var uten tvil egnen rundt Sodomas innsjø, som den gang trolig var en ferskvannssjø. Landskapet rundt den så ut omtrent som egnen rundt Galileasjøen, men var langt mer fruktbart. Her i denne Jordan-«kretsen», egnen rundt Sodoma, hadde flere rike byer vokst fram; men de var dessverre også tilholdssted for den mest forferdelige ugudelighet og fordervelse.

Lot så denne Jordan-kretsen bre seg ut, strålende vakker som et paradis, godt vannet år etter år og derfor grønn som landet langs Nilen (1 Mos 13,10–11). Da ble hjertet hans grepet av lyst etter den, uten at han tenkte på å undersøke hva slags folk som bodde der. Et slikt landskap var også godt egnet til å trekke til seg alle som først og fremst fester blikket på det som hører jorden til.

Lot hadde altså allerede gjort sitt valg, og han sa til Abram at det var her han ville bosette seg når de skiltes. Målene deres gikk like langt fra hverandre som veiene de nå valgte. Likevel våket Gud over Lot og lot ham ikke høste de bitre fruktene han selv hadde valgt.

Men heller ikke Abram ble latt alene uten trøst. Da han trengte det som mest – alene som han nå stod der, med bare Judeas nokså nakne høyder rundt seg – kom Herren til ham. Han gjentok og utvidet løftene og gav ham landet så langt øyet kunne nå, og til hans ætt etter ham *for alle tider* (1 Mos 13,14–17).

Heller ikke dette løftet har vært uten oppfyllelse. At Juda tilbrakte sytti år i det babylonske fangenskapet, og at Israel har vandret omkring i verden i 1800 år siden Jerusalem ble ødelagt, har ikke opphevet det. Det er fremdeles slik at landet tilhører «Abram og hans ætt for alle tider». Gud har forent landet og folket. Nå ligger landet øde som et livløst legeme, og folket vandrer hvileløst omkring som en ånd uten legeme; men Gud vil føre dem sammen igjen i de dager da løftet hans skal få sin fulle oppfyllelse.

Slik forstod også Abram Herrens ord. Og da han nå så å si skulle ta landet i eie i tro, fikk han befaling om å dra gjennom det i alle retninger. På disse vandringene kom han til Hebron, et av de eldste stedene i verden. Der slo han opp teltet sitt under en skyggefull terebinte i Mamres lund og bygde et alter for Herren (1 Mos 13,18). Resten av livet var dette stedet midtpunktet for alle vandringene hans.

I mellomtiden hadde Lot slått seg ned i det østlige distriktet. På Josvas tid var Kanaan delt mellom en mengde småkonger som hver hersket over en by med landet omkring, og slik var det også da.

Men dette landskapet hadde nå i tolv år vært skattskyldig under kong *Kedorlaomer*. I det trettende året gjorde de opprør, og i det fjortende kom Kedorlaomer med sine horder og sine tre forbundsfeller. De oversvømte distriktene omkring og la alt øde og i aske, helt til de stod overfor de fem allierte fyrstene fra Jordan-kretsen i Siddim-dalen, som senere ble til Dødehavet (1 Mos 14,1–12).

Igjen gikk seieren til angriperne. To av de kanaaneiske kongene falt, og de andre flyktet i den største forvirring. Sodoma og Gomorra ble plyndret, og innbyggerne – blant dem Lot – ble ført bort av hæren da den vendte hjem. Dette var første gang Guds folk på det lovede landets grunn kom i fiendtlig berøring med det verdensriket Nimrod hadde grunnlagt. Kedorlaomer og forbundsfellene hans bodde nemlig nettopp der hvor det babylonske og assyriske riket senere vokste fram.

Derfor ble det Abrams plikt å gripe inn. Gud hadde gitt ham landet, og her stod han overfor arvefienden. Så kalte og utrustet Gud ham til å bli landets befrier, enda han bare var en fremmed og pilegrim der. Samtidig skulle både

måten befrielsen skjedde på og omstendighetene rundt den, peke fram mot det de var forbilder på.[13]

En flyktning brakte Abram bud om ulykken. Straks væpnet han sine våpentrente menn, 318 i tallet, og satte etter Kedorlaomer og de allierte, fulgt av høvdingene i distriktet, Esjkol og Mamre.

Trolig hadde den ferske seieren gjort fiendene uforsiktige, slik det gjerne går: Da Abram kom over dem, holdt de enten fest og gledet seg, eller de drog av sted i vill uorden, tynget av bytte og fanger. I alle fall anet de ingen fare. Abram delte styrken sin og overfalt dem fra flere kanter i den bekmørke natten. Mange falt, og resten flyktet nordover; han forfulgte dem helt forbi Damaskus (1 Mos 14,13–16).

Alt byttet og alle fangene falt i seierherrens hender, og blant dem var Lot, som nå ble ført tilbake. På hjemveien kom Abrams hær til Sjavedalen, like nedenfor høydene der Jerusalem senere ble bygd. Der kom to menn ham i møte, av helt ulik karakter og fra helt motsatte kanter.

Fra Jordans bredder kom kongen av Sodoma – etterfølgeren til kongen som falt i slaget mot Kedorlaomer. Han ville takke Abram og gi ham byttet han hadde tatt. Men fra *Salems* høyder – det gamle Jerusalem – steg presten og kongen Melkisedek ned til ham for å styrke ham med «brød og vin» (1 Mos 14,17–18). Det minneverdige møtet har trolig gitt stedet navnet «Kongedalen», og her var det Absalom senere reiste et minnesmerke over seg selv. (2 *Sam* 18,18)

Men nå skjedde det noe som rommer en dyp forbilledlig betydning og som har satt spor både i den gammeltestamentlige profetien og i den nytestamentlige oppfyllelsen. Melkisedek trer fram som en meteor fra himmelen – plutselig, uventet og gåtefullt – og forsvinner like plutselig igjen.

Midt i alle de slektsregistrene fra den tiden står det ikke ett ord om ham. I opptegnelsene om kongene og deres gjerninger finnes ingenting om navnet hans, styret hans, fødselen eller døden hans. Når det gjelder forholdet hans til Abram, må denne tausheten ha sin særlige forbilledlige mening: Den skal peke fram mot det som skjedde på tilsvarende vis med Kristus.

Men det Skriften forteller om Melkisedek, viser enda tydeligere enn tausheten hvor betydningsfull han var. Navnet hans betyr «*rettferdighets konge*», og han styrer som «*fredsfyrste*». Han er «prest», men verken på Abrams vis eller «på Arons vis»; prestedømmet hans er det eneste i sitt slag og forskjellig fra alle andre. Han velsigner Abram, og velsignelsen lyder som en stadfesting av at landet er gitt patriarken. Og Abram gir ham tiende av alt (1 Mos 14,19–20).

I dette ligger det at Abram anerkjenner Melkisedek både som konge og som prest: som prest ved at han gir ham tiende, og som konge ved at han gir ham tiende av *hele byttet*, som om Melkisedek hadde kongelig myndighet over det. Selv vil Abram ikke røre byttet, og forbundsfellene hans får bare lov til å «ta sin del».

Her er ikke stedet for å drøfte den forbilledlige betydningen av denne beretningen; men hendelsen og personen er for viktige til at vi kan gå forbi dem

[13] 1 Mos 10,10. På de assyriske minnesmerkene er riket i Elam ofte nevnt, og G. Smith fører opp Kedorlaomer og hans tre forbundsfeller på listen sin over de babylonske kongene; se *Assyrian Discoveries*, s. 441.

uten videre. To ganger til møter vi Melkisedek i Skriften: den ene gangen i den profetiske Salme 110,4: «Du er prest til evig tid etter Melkisedeks vis», den andre gangen i Hebr 7,3, der dette blir brukt om Frelseren.

At Melkisedek ikke var Kristus selv, går fram av ordene på dette stedet: Han er «gjort lik med Guds Sønn». Men av de samme ordene, og av hele Skriftens tankegang, er det like klart at han var et forbilde på Kristus.

Vi står her ved et stort tidsskifte mellom to ordninger i Guds rike. Pakten med Noah hadde gjennomløpt sin utvikling – eller rettere: Den var gått over i pakten som nå ble opprettet med Abram. Ved begynnelsen av den nye pakten vitnet døperen Johannes om Jesus, mens Jesus på sin side ble døpt av Johannes.

På samme måte gav Melkisedek her Abram sitt vitnesbyrd og tok likevel imot tiende av ham. Etter vår mening var Melkisedek trolig den siste representanten for *Sems* slekt midt i Kanaans land, som nå var i hendene på *Kams* barn – og som prest for Den Høyeste Gud den siste representanten for Sems *tro* midt blant det avgudsdyrkende folket. Når vi legger det til, blir forholdet mellom ham og Abram klarere.

Det var den gamle tiden som rakte den nye hånden og gikk over i den. Det var Sems styre og løfte som nå høytidelig ble overdratt til Abram av den siste representanten for Sem i landet. Slik gav han fra seg sin makt «i Den Høyeste Guds navn, han som eier himmel og jord», og som «har gitt» Abrams fiender i hans hånd.

Det er blitt sagt «at Abrams storhet lå i det han håpet, Melkisedeks i det han allerede eide». Melkisedek var både prest og konge, Abram bare profet; Melkisedek ble regnet som landets rettmessige eier, mens Abram bare eide det etter løftet. Riktignok vil framtiden bli uendelig mye større enn nåtiden, men den gangen var den ennå bare *framtid*. Melkisedek eide allerede det nærværende da han velsignet Abram og så å si førte sin verdighet over på ham; og Abram anerkjente dette ved å gi Melkisedek tiende og bøye seg for å ta imot hans velsignelse.

Slik er Melkisedek, den siste representanten for Sems tid, et forbilde på Kristus, som er den siste representanten for den abrahamittiske tiden. I Melkisedek lå det som i en spire det som senere foldet seg ut litt etter litt – det aronittiske prestedømmet og det davidiske kongedømmet – helt til de begge på det herligste ble forent i Kristus. Men Melkisedek var bare en skygge og et forbilde; Kristus er den tilsvarende oppfyllelsen og virkeligheten.

Det er derfor Skriften har lagt et slør over Melkisedeks slekt og liv: Ved sin taushet skulle den peke fram mot Kristi *gåtefulle* himmelske opphav. Av samme grunn bøyde Abram seg ydmykt for Melkisedek, enda han samtidig hevdet sin verdighet og høye stilling overfor kongen av Sodoma da denne tilbød ham byttet. I Melkisedeks velsignelse skulle han få del i den åndelige arven som Melkisedek nå testamenterte ham.

Den oppmerksomme leseren kan ikke unngå å legge merke til språket Melkisedek brukte om Gud: «Den Høyeste» og han «som eier himmel og jord». Abram tok opp disse uttrykkene, men føyde til navnet Jehova som navn på «Den Høyeste Gud, han som eier himmel og jord». Dette navnet uttrykker den nådepakten som Abram skulle bli representant og tjener for.

Det er helt i samsvar med hele grunntanken her at Abram avviser tilbudet fra kongen av Sodoma: «Gi meg folket, og ta du godset!» (1 Mos 14,21–24) Herren hadde nemlig ikke befalt Abram å gripe til våpen og gitt ham seier for at han skulle være forbundsfelle av kongen av Sodoma, men for å hevde Abrams stilling overfor alle som stod i forbindelse med ham.

Nå skilles disse to mennene for aldri mer å møtes. Kongen av Sodoma går i møte straffedommen som allerede holdt på å senke seg over hodet hans. Salems konge går for å vente på en bedre besittelse av det lovede landet – en besittelse som allerede hadde fått sin begynnelse.

Kapittel 13. Løftet om en ætt og Sodomas ødeleggelse

Det dobbelte løftet om en ætt for Abraham. Ismael. Herren besøker Abram. Sodomas ødeleggelse. Abrahams opphold i Gerar og pakten med Abimelek.

(1 Mos 15–20; 21,22–34)

Tider med stor lykke og rikdom blir altfor ofte fulgt av nedgang. Abram hadde slått Assyrias konger, men denne seieren måtte utsette ham for deres hevn og vekke misunnelse hos folkene rundt ham. Han var bare en fremmed i et fremmed land, uten annen eiendom enn løftet – ja, uten engang en arving som han kunne føre det videre til.

Det var under disse omstendighetene Herren kom til Abram i et syn og sa: «Jeg er ditt skjold. Din lønn skal være meget stor.» (1 Mos 15,1) Det vil si: Jeg er ditt vern mot alle dine fiender og den kilden troen din skal øse av og hente glede og styrke fra.

Det var helt naturlig og barnlig oppriktig at Abram svarte med å åpne hjertet sitt for Gud og legge fram savnet og sorgen sin. Han pekte – ikke i tvil, men heller spørrende – på at han var barnløs og at tjeneren hans, Elieser, derfor måtte bli arvingen. Men Herren forsikret ham at det skulle bli annerledes enn det nå så ut til, ja, at ætten hans skulle bli tallrik som stjernene på himmelen.

«Og Abram trodde på Herren, og han regnet ham det til rettferdighet.» (1 Mos 15,6) Disse ordene er sterkt framhevet i beretningen; de står der som for å dra oppmerksomheten mot seg. De viser ikke bare Abrams tro på Guds ord, men også hans fortrolige tillit til Jehova som paktens Gud. Denne barnlige tilliten er overmåte slående og opphøyd: Den ser helt bort fra alt synlig og klynger seg med inderlig troskap til Herren.

Gjennom årtusener har denne troen siden stått i Guds kirke som det fremste eksemplet på tro. Av troen på den levende Gud sprang Abrams lydighet fram som av sin kilde. Som Arons stav, som lå gjemt på det hellige stedet, skjøt livet hans knopper, blomstret og bar frukt, bevart og vernet av «Den Høyeste Gud».

For å stadfeste denne troen gav Herren nå Abram et tegn og et pant – men et som bare kunne være det for troen: Han sluttet en pakt med ham. Til det befalte han Abram å ta en tre år gammel kvige, en tre år gammel geit, en tre år gammel vær, en turteldue og en dueunge (1 Mos 15,9–10). Alle disse dyrene var av slag som senere ble brukt til offer.

Dyrene skulle deles, og stykkene legges rett overfor hverandre, slik skikken var når en sluttet pakt. De som sluttet pakten, gikk alltid mellom stykkene for å

vise at de ikke lenger skulle se på hverandre som fremmede, men regne seg som forent til ett.

Men i første omgang kom ingen til Abram for å slutte pakt med ham og gå sammen med ham mellom de delte stykkene. Hele dagen satt han alene og ventet og jaget bort rovfuglene som slo ned på de døde kroppene. Slik så det ut for det sanselige øyet. Men snart ble det annerledes: En dyp søvn falt over Abram, og redsel og et stort mørke kom over ham. Alt dette har sin symbolske betydning.

Offerdyrenes alder på tre år, den lange, ensomme dagen, rovfuglene som svevde omkring ham, og redselen som kom over ham sammen med den mørke natten – alt dette skulle i bilder vise det Herren nå sa: Ætten hans skulle bli plaget i Egypt i tre slektledd. Men i det fjerde, når de som nå bodde i Kanaan, hadde fylt sin ondskaps og ugudelighets mål, skulle de vende tilbake og ta landet i eie, slik det var lovet. Abram selv skulle «fare til sine fedre i fred» (1 Mos 15,13–16).

Så ble pakten sluttet – ikke som vanlig ved at begge parter gikk mellom de delte stykkene, men ved at Herren alene gjorde det. Det var nemlig en nådepakt, der Gud alene, den ene parten, tok på seg forpliktelsen, mens den andre fikk del i alle velsignelsene.

Abram så nå en rykende ovn og en luende ild fare fram mellom stykkene. Her åpenbarte den guddommelige herligheten seg innhyllet i en sky, slik den gjorde for Moses i tornebusken og for Israels barn under vandringen i ørkenen, og slik den senere bodde i helligdommen og tronte mellom kjerubene i det aller helligste, over nådestolen. Dette var det første synet Abram fikk, det første trinnet i pakten Gud sluttet med ham, og den første synlige åpenbaringen av Guds herlighet.

Samtidig ble også løftet som var gitt Abram personlig, utvidet, og landets grenser ble klart og tydelig fastsatt: De skulle gå fra Nilen i vest til Eufrat i øst (1 Mos 15,18–21). Så stor utstrekning har Det hellige land ennå aldri hatt, ikke engang i de dagene da det hebraiske kongedømmet stod på sitt høyeste.

Guds løfte til Abram var dyrebart, men det lot likevel ett spørsmål stå åpent: hvem som skulle bli mor til den lovede ætten. Det ser ut til at Sarai i sin utålmodighet gikk i forkjøpet for Herren i stedet for å vente på nærmere anvisning fra Gud. Hun gjorde det på en måte som stred mot Guds tanke, og det brakte også henne selv sorg og skuffelse – slik det går når vi tar saken i egen hånd.

Nå var det gått ti år siden Abram kom inn i Kanaans land. Sarai våget ikke lenger å nære noe håp om å bli mor til løftets arving, og hun fulgte den skikken som var vanlig i de dager: Hun skaffet seg en sønn ved å la mannen gå inn til hennes egyptiske tjenestekvinne Hagar. Følgen av denne uforstanden ble først ufred i huset, så forakt og til slutt Hagars flukt (1 Mos 16,1–6). Hva som videre ville ha skjedd, er vanskelig å si om ikke Herren i nåde hadde grepet inn.

Ingen ringere enn paktens engel selv åpenbarte seg for den flyktende trellkvinnen da hun satte seg ned for å hvile ved en kilde i ørkenen, på veien mot fedrelandet sitt, Egypt (1 Mos 16,7–14). Han befalte henne å vende tilbake til sin frue. Og han gav henne løftet om at sønnen hun skulle føde, skulle bli fri

og uavhengig – nettopp de trekkene som senere kjennetegnet etterkommerne hennes. Han gav gutten navnet Ismael – *Herren hører* – og knyttet ham slik til Abrams Gud, som våket over ham.

Her lærte Hagar for første gang å kjenne ham som den levende Gud, han som ser. Derfor ble kilden der hun satt, siden kalt «Den levendes brønn, han som så meg». Så levende er det inntrykket et syn av Herren etterlater; og så nøye skulle vi alltid knytte det som hender oss i livet, til Herrens inngripen.

Hagar hadde vendt tilbake til Abrams hus og født Ismael. Nå fulgte en tid vi må regne som den tyngste prøven for Abrams tro. Tretten år gikk uten noen ytre åpenbaring fra Gud. I denne tiden vokste Ismael opp, og nesten uten å merke det vente Abram seg til å se på ham som arvingen, enda han nok visste at Ismael ikke var bestemt til det.

Abram var nå nittini år, og Sarai var langt oppe i årene. Slik det måtte se ut for dem, kunne det ikke lenger være håp om noen sønn, og da måtte Ismael være løftets barn – den de i tro skulle se på som gitt dem av Gud nettopp med dette for øye. Det var under slike omstendigheter Herren til slutt åpenbarte seg synlig for Abram enda en gang, denne gangen for å stadfeste og fullføre pakten han tidligere hadde opprettet med ham.

Derfor leser vi her et ord som dette: «Vandre for mitt åsyn og vær ustraffelig» (1 Mos 17,1) – et ord som ikke kan komme før pakten er opprettet, men bare etter.

Som tegn på den sluttede pakten gav Gud Abram og etterkommerne hans budet om omskjærelsen som et *tegn* og et *pant*. Samtidig endret han navnet hans fra Abram, «opphøyd far» (edel høvding?), til *Abraham*, «far til en mengde», og Sarais navn, «den fyrstelige», til *Sara*, «fyrstinnen» (1 Mos 17,5.15). Slik skulle det vises at løftet ville bli oppfylt gjennom dem, og at den lovede slekten skulle komme av dem.[14]

Dette budskapet kom så gledelig overraskende på Abraham at han falt på sitt ansikt i ydmyk tilbedelse og lo, mens han i sitt stille sinn tenkte over Herrens ord med glede og undring. For å bevare minnet om denne glade undringen skulle den lovede ætlingen hete *Isak*, det er «latter».

På samme måte som navnet Saulus senere ble endret til Paulus da Guds kall gikk ut til hedningene, får vi også her, ved Israels kall, tre nye navn. De peker på Guds makt, som alt hvilte på, og på den enfoldige troen som tok imot løftet. Saras barn skulle bli løftets arving; men Herren ville også våke over Ismael, «gi ham en overmåte tallrik ætt» og «gjøre ham til et stort folk».

Siden den gang har omskjærelsen alltid stått som et vitne om Guds pakt med Abram. På den åttende dagen, når de sju dagene var omme, skulle en ny tid så å si begynne i barnets liv. Gjennom mer enn tre årtusener har jødiske barn på denne måten vært levende vitnesbyrd om den ordningen Gud påbød Abraham. Men mer enn det: Den pekte fram mot nådepaktens oppfyllelse i Kristus Jesus, da det ikke trengs noe annet enn hjertets omskjærelse.

Mens Abrahams tro slik ble prøvd og velsignet, gikk de «onde mennesker og bedragere» som Lot hadde valgt å bo blant, stadig «fram til det verre», og de

[14] Andre har avledet Sarai av en rot som betyr «å være fruktbar».

nærmet seg raskt ugudelighetens fulle mål. Straffedommen som lenge hadde hengt over dem som en mørk sky, skulle snart bryte løs som et forferdelig uvær.

Herren åpenbarte seg igjen for Abraham en gang han satt i teltdøren midt på dagen. For patriarken så det ut som om det var tre veifarende som kom, og straks reiste han seg for å ønske dem velkommen og by dem hvile og forfriskning under sitt tak (1 Mos 18,1–8). Men den ene av de himmelske gjestene var Herren selv, og de to andre var engler som skulle fullbyrde hans straffedom over Sodoma. (1 Mos 18,13)

Det kan ikke være noen tvil om at Abraham visste hvem gjestene hans var. Men med den finfølelsen og beskjedenheten som var så særegen for ham, tok han imot dem og bevertet dem i samsvar med den skikkelsen de viste seg for ham i. Besøket hadde en dobbel hensikt: Det gjaldt både Abraham og Sara.

Skulle Sara bli mor til den lovede ætten, måtte også hun lære å tro. Hun hadde ikke gitt seg helt over i tro til det Abraham hadde fortalt henne om Herrens siste åpenbaring. Derfor spurte de tre først etter Sara, og nå fikk hun selv budskapet om at hun skulle føde en sønn. Da hun viste sin mangel på tillit ved å le vantro, fikk hun først en irettesettelse for det, men deretter nærmere klarhet fra Herren. (*Hebr* 11,11)

Da den første hensikten med besøket var nådd, fortsatte de tre veien mot Sodoma, og Abraham fulgte dem. Nå fortalte Herren selv Abraham om den andre hensikten: den straffedommen han hadde i sinne å la komme over byene på Jordan-sletten. Det gjorde han av to grunner: først fordi Abraham var det lovede landets rette arving, og dernest fordi han skulle «befale sine barn og sitt hus etter seg at de skal følge Herrens vei og gjøre rettferd og rett». (1 Mos 18,17–19)

Av de siste ordene skjønner vi at Abraham fikk vite om denne straffedommen for at den i framtiden skulle tjene Israels barn som advarsel og formaning. Den skulle ikke bare regnes som en straffedom i seg selv. Dødehavet skulle senere stå som et sørgelig minnesmerke over disse egnene og for Israel fortsatt være en levende påminnelse om syndens følger.

Samtidig skulle det være et forbilde på den straffedommen som også ville ramme dem selv om de ikke holdt seg borte fra Sodomas og Gomorras synd. Det er i dette lyset både Det gamle og Det nye testamente stiller oss ødeleggelsen av disse egnene for øye.

På den annen side skulle også Abraham kjenne til den forferdelige ødeleggelsen som så snart skulle ramme en stor del av landet – det landet Herren etter nådepakten hadde gitt hans ætt. Og han som frelsen for alle skulle komme gjennom, skulle nå få anledning til å be om deres frelse, slik han før hadde grepet til våpen for å befri dem.

Når Gud altså fortalte Abraham om den forestående ødeleggelsen og lot ham be for byene, var det verken fordi forholdet mellom patriarken og Gud var så inderlig, eller fordi brorsønnen hans, Lot, var med i ulykken. Det skjedde nettopp i kraft av den nådepakten Herren hadde opprettet, og de løftene han etter den hadde gitt Abraham.

Nåden ble også strakt ut til Lot; men han kunne ikke slippe unna følgene av at han i egenkjærlighet hadde valgt sin del i denne verden. For annen gang måtte

han lære at et menneskes rikdom og lykke ikke består i å ha overflod av jordiske ting.

Herren gikk så langt i å høre på Abrahams bønn at han lovet å spare byene om det så bare fantes ti rettferdige i dem (1 Mos 18,23–32). Abraham trengte seg på Herren i tro, og slik minner han oss om den «hellige pågåenheten» som må være det fremste kjennetegnet ved enhver sann bønn. (*Luk 11,8*)

Men da de to englene som gikk til Sodoma, hadde undersøkt byen, viste det seg å være enda langt mer forferdelig enn en kunne ha ventet. Snart var de grufulle misgjerningene den siste natten i Sodoma over. Da morgenrøden bredte seg over Moabs høyder, måtte englene nesten tvinge Lot og familien hans til å forlate byen som var viet til undergang (1 Mos 19,1–16).

Men Lots kone nølte, for hjertet hennes hang ved det hun hadde forlatt. Idet hun vendte seg og så seg tilbake, rammet straffedommen henne, og hun ble til en «saltstøtte» (1 Mos 19,26). Tradisjonen har siden pekt ut et saltfjell ved sørenden av Dødehavet som stedet der dette skjedde. Men det er unødvendig å si at denne tradisjonen ikke bygger på noe faktum, i likhet med så mange andre som bare skaper forvirring i vår tenkning.

Straffedommen som kom over de dømte byene, beskrives i den hellige teksten som et regn av «svovel og ild fra Herren, ut av himmelen» (1 Mos 19,24–25), og hele omegnen ble ødelagt. Denne beretningen er blitt bokstavelig bekreftet av de undersøkelsene Canon Tristram har gjort på stedet. Hele området rundt Dødehavet er fullt av svovel og jordbek. Det gav næring til den forferdelige brannen som brøt løs straks ilden fra himmelen tente på det, samtidig som jordskjelv trolig fikk nytt brennbart stoff til å velle fram.

Langt og nær kunne en se røyken stige opp fra det brennende landet. Abraham så ødeleggelsen fra høyden ved Hebron, der han kvelden før hadde båret fram sin pågående forbønn for Herren, og for ham så det ut som om tykke røykskyer steg opp mot himmelen fra en veldig ovn.

Bunnen av Dødehavet er nøye undersøkt av en amerikansk ekspedisjon under løytnant Lynch. Resultatene har brakt for dagen det merkelige faktum at havet egentlig består av to sjøer, den ene 4 meter dyp, den andre 400 meter. Den første regner man med var stedet der de ødelagte byene lå, mens den andre trolig var en ferskvannssjø som byene lå ved bredden av. I så fall må ødeleggelsen ha skjedd ved vulkanske utbrudd.

Men hvilke endringer i egnens utseende den himmelske straffedommen enn har ført med seg, så har de mest pålitelige autoritetene oppgitt den oppfatningen at byene på sletten ble ødelagt ved at de sank i jorden etter vulkanske utbrudd. De mener heller at Skriftens bokstavelige beretning er den mest naturlige måten å forklare saken på.

Det er like alvorlig som lærerikt å se hvor lite selv de tyngste straffedommer klarer å virke, også på dem de rammer.

Lot og døtrene hans fikk lov til å flykte til Soar. Men den samme svake troen som før hadde gjort dem uvillige til å forlate den dømte byen, fikk dem nå til å gi opp Soar, enda de hadde fått løfte om frelse der. Ja, enda mye verre: De falt i

den mest sørgelige og avskyelige synd mot kyskheten, med den følge at Moab og Ammon, Israels arvefiender, kom fra dem (1 Mos 19,30–38). (5 Mos 23,3–4)

Abraham forlot nå Mamre – enten fordi han ikke likte å bo nær et sted som så nylig var rammet av straffedommen, eller for å finne bedre beite for buskapen sin. Han drog sørvestover og slo seg ned i landet til filisterkongen Abimelek, kongen i Gerar. Abimelek ser ut til å ha vært en kongetittel, slik som farao. Men så langt vi kan se av beretningen, var denne mannen svært forskjellig fra Egypts konge: Han viser seg ikke bare som en sann og oppriktig karakter, han må også ha fryktet Herren. (*Se* 1 Mos 26,1.8.)

Abraham gjorde seg igjen skyldig i den samme forseelsen som i Egypt: Av frykt for sitt eget liv lot han kona si at hun var søsteren hans. Da gav Gud selv Abimelek beskjed i en drøm om hvordan det virkelig stod til (1 Mos 20,2–7), og Abimelek skyndte seg å gjøre godt igjen det onde han uvitende nær hadde gjort. Overfor den hedenske kongen kommer Abraham i et mindre heldig lys; han klarer ikke den vanskelige oppgaven uten i svak tro å gripe til et usant middel.

Men da Gud lot Abimelek vite at Abraham til tross for sin svakhet var en profet, slapp Abraham – som allerede nevnt – fri for overgrep: «Han tillot ikke noe menneske å gjøre vold imot dem, og han straffet konger for deres skyld: Rør ikke ved mine salvede, og gjør ikke mine profeter noe ondt!» (Sal 105,14–15)

Det forbundet Abimelek hadde søkt å knytte med Abraham gjennom ekteskap, ble like etter inngått på et annet grunnlag: De opprettet en pakt seg imellom, og den ble sluttet ved at de slaktet sju lam. For å vise at pakten ikke var privat, men offentlig, kom Abimelek sammen med hærføreren sin. Samtidig sa han uttrykkelig at grunnen til dette offentlige skrittet var at Gud var med Abraham i alt han gjorde. (1 Mos 21,22)

At Abimelek og folket hans var enige på dette punktet, går fram av at kongen hadde fortalt «alle» tjenerne sine det Gud hadde sagt til ham om Abraham – «og mennene hans ble meget redde». Under disse omstendighetene undrer det oss ikke at Abraham ble boende lenge i filistrenes land. Han slo opp teltet sitt nær Beer-Sjeba, «edens brønn», og der påkalte han «Herrens, den evige Guds navn».

Kapittel 14. Isak og Abrahams prøve

Isaks fødsel, Ismael sendes bort, Gud prøver Abrahams tro ved å befale ham å ofre Isak, Saras død og Abrahams død.

(1 Mos 21,1–25,18)

Endelig var tiden kommet da det store løftet til Abraham skulle bli oppfylt. Patriarken var i sitt hundrede og Sara i sitt nittiende år da Isak ble født. Gud hadde villet trekke tiden ut så lenge som mulig – dels for å øve og modne Abrahams tro, dels for at det skulle bli åpenbart at løftets arving ble gitt dem på overnaturlig vis. Som vi har sett, skulle barnets navn være et levende vitnesbyrd om dette.

Og nå sa også Sara, med et hjerte som fløt over av glede: «Gud har gjort det så jeg må le! Alle som hører dette, vil le med meg.» (1 Mos 21,6) På samme måte som Abraham hadde ledd i troende overraskelse, var Saras latter nå – i motsetning til hennes tidligere mistillit – uttrykk for et takknemlig hjerte. Men det finnes

enda en tredje slags latter, verken troens eller vantroens, men spottens, og også den skulle få sin lønn.

Abraham hadde omskåret Isak den åttende dagen, slik Gud hadde befalt. Da tiden kom for å avvenne ham, holdt patriarken et stort gjestebud, som skikken var på den tiden. Hvor gammel barnet var, kan vi ikke si sikkert – om han var tre år, som Josefus mener, eller bare ett. I alle fall har Ismael da vært en gutt på 15, eller snarere 17 år. «Men Sara så at sønnen som egypterkvinnen Hagar hadde født Abraham, spottet.» (1 Mos 21,9)

Isak hadde vakt den hellige latteren hos foreldrene sine; nå gjorde Ismael ham til skive for sin vanhellige spott og erting. Han lo ikke, men gjorde seg lystig over ham: «Hva! Skal denne stakkars, hjelpeløse Isak bli stamfar til mange folk?»

Vantro, misunnelse og stolthet over sitt eget kjødelige fortrinn – det var grunntanken bak oppførselen hans. Han forstod ikke at ingenting er umulig for Herren, og derfor fant han det latterlig å knytte så store forhåpninger til en så ringe begynnelse. Det var tydeligvis slik apostelen så det når han beskriver Ismaels oppførsel med disse ordene: «Han som var født etter kjødet, forfulgte ham som var født etter Ånden.» (*Gal* 4,29)

Det var av denne grunn, og ikke av misunnelse, at Sara krevde trellkvinnen og sønnen hennes drevet ut. Abraham synes å ha misforstått grunnen hennes og var uvillig til å gjøre som hun ville; farskjærligheten hans gjorde seg helt naturlig gjeldende, helt til Gud uttrykkelig befalte ham det (1 Mos 21,10–12).

Ismael måtte drives ut, ikke bare fordi han ikke passet inn i Abrahams familie, og fordi løftets arving måtte holdes utenfor hans innflytelse. Det var også nødvendig for Abrahams egen skyld: Troen hans måtte oppdras til å gi avkall på alt i lydighet mot Guds befaling, ja, selv på hans egen naturlige farskjærlighet.

I sin inderlige nåde gjorde Gud likevel prøvelsen lettere for ham ved å gi ham løftet om at også Ismael skulle bli «et folk». Hagar og sønnen hennes ble altså bokstavelig drevet ut, og det med den aller tarveligste niste – vann og brød (1 Mos 21,13–14).

Men dette var bare en midlertidig fattigdom, som Gud hadde ment som en prøve på Abrahams tro. For like etter leser vi i Skriften at Abraham gav gaver til sønnene han hadde med Hagar og Ketura, og ved patriarkens gravferd står Ismael side om side med Isak, og begge viser sin sønnlige kjærlighet til faren. (*1 Mos 25,6*)

Drevet ut på denne måten tok Hagar sønnen med seg og vandret i ørkenen ved Beer-Sjeba, sannsynligvis på veien til Egypt. Her kom de i nød for vann, noe som ofte har hendt reisende i denne ørkenen. Gutten mistet kreftene før moren. Til slutt sviktet også hennes mot og utholdenhet, og den ytterste tretthet og fortvilelse tok over. Hittil hadde hun støttet sønnens vaklende skritt, men nå lot hun ham synke sammen og la ham under en av «buskene». Selv satte hun seg et bueskudd unna for ikke å se ham dø.

Skriften sier det enkelt og levende: «Hun brast i gråt.» (1 Mos 21,16) Likevel var det ikke hennes gråt, men gråten til Abrahams sønn, som steg opp til Herrens

øre. Enda en gang ble Hagar vist til en vannkilde, men denne gangen av «Guds engel», og ikke som forrige gang av «Jehovas engel».

Nå fikk også Hagar, til styrke for framtiden, den samme forsikringen om Ismael som Abraham hadde fått tidligere. Og dette løftet fra Gud er blitt oppfylt i rikt mål. Gutten bodde i det vide landet mellom Kanaan og Horebfjellet, den såkalte «Paran-ørkenen». Den dag i dag eier hans etterkommere, de arabiske beduinene, den uomstridt.

Prøvelsen hadde vært hard for Abraham da han måtte drive ut sin sønn Ismael, men den var likevel bare en forberedelse til en langt tyngre. Dette var det siste, det høyeste, men også det tyngste skrittet i Abrahams trosliv, og alt det Gud tidligere hadde ført ham gjennom og gjort mot ham, hadde hatt som mål å forberede og utvikle troen hans trinn for trinn. Derfor rager denne hendelsen også fram i Skriften som en fjelltind som bare én har nådd opp til.

Nei, ikke bare én – for det finnes enda en tind, langt høyere, så høy at den når helt inn i himmelen. Den er besteget av «Abrahams ætt» – han som gjorde langt mer enn Abraham: Han har virkelig båret fram det offeret som Abrahams offer bare var et symbol på. Og uten tvil var det på Moria-fjellet, på fjellet der Guds trofasthet og forsyn ble vist, at Abraham – i det han skulle ofre sin sønn – så Kristi dag, slik Jesus sier, «og gledet seg». (*Joh 8,56*)

Abrahams tro måtte nå gjennom en prøve for å bli renset som gullet i ilden. Den kom med Guds befaling om å ofre Isak som brennoffer. Ingenting ble spart som kunne gjøre patriarkens sorg bitter, dyp og smertelig. Herrens ord kom til ham i pinefull detalj: «Ta nå din sønn, din eneste, ham som du har så kjær» (1 Mos 22,2), og ikke ett eneste ord om noen utfrielse ble lagt til for å gi ham et lite lysglimt av håp på den ensomme veien.

Også i denne siste prøven på patriarkens troslydighet møter vi den samme uvissheten som hadde gjort det så vanskelig for Abraham da han fikk Guds første kall om å forlate sin fars hus. Han ble bare befalt å føre sønnen til «Moria-landet». Der skulle Gud vise ham nærmere på hvilket av fjellene omkring han skulle bære fram sitt underlige «brennoffer». Luther har med sitt kraftige språk pekt på hvordan det for menneskelig fornuft må ha sett ut som om enten Guds løfte ikke skulle bli oppfylt, eller denne befalingen måtte komme fra djevelen og ikke fra Gud.

I denne vanskeligheten fantes det bare én vei: å ta «enhver tanke til fange under lydigheten mot Kristus». Men Abraham tvilte ikke på Guds ord; han var sterk i troen, for «han tenkte at Gud også er mektig til å reise opp fra de døde», og derfra fikk han ham også tilbake, «som et forbilde» (Hebr 11,19).

Abraham hadde slett ingen forsikring fra Gud og ingen kunnskap om hva Herren ville gjøre; han var bare henvist til plikten som lå foran ham. Alt han kunne holde seg til, var løftet han hadde fått, og vissheten om at det var paktens trofaste Gud som nå bød ham bære fram dette offeret.

Motsigelsen var skarp, men den varte bare kort – én natt. For neste morgen var Abraham, uten å ha rådført seg med «kjøtt og blod», på vei til Moria-landet sammen med sin sønn og to tjenere. Vi har ingen opplysning om hvor gammel Isak var da. Josefus regner med at han var 25 år, men det stemmer ikke med

Skriftens beretning, som legger ham ord i munnen som ikke passer med en så moden alder.

I to dager hadde de vandret fra Beer-Sjeba, og den tredje dagen fikk de fjellene omkring Jerusalem i sikte. På den vanlige veien som fører nordover fra sør, er det et punkt der man gjennom en åpning i fjellene nettopp får øye på fjellet der templet senere ble bygd. Her var Moria-landet, og der lå fjellet hvor Isak skulle ofres!

De lot de to tjenerne bli igjen nedenfor og forsikret dem om at de skulle komme tilbake når de hadde tilbedt. Far og sønn fortsatte den ensomme veien – Isak bar veden, Abraham offerkniven og ilden. «Da tok Isak til orde og sa til sin far Abraham: Du far! Og han sa: Ja, gutten min! Han sa: Se, her er ilden og veden, men hvor er lammet til brennofferet? Abraham svarte: Gud vil selv se seg ut lammet til brennofferet, min sønn! Så gikk de videre sammen, de to.» (1 Mos 22,7–8) Mer ble ikke sagt mellom dem før de nådde stedet.

Her bygde Abraham alteret, la veden på, bandt Isak og la ham på alteret (1 Mos 22,9–13). Han hadde allerede løftet kniven da Herrens engel, paktens engel, holdt hånden hans tilbake. Nå hadde Abrahams tro gitt det høyeste vitnesbyrd og var blitt fullkommen. En vær som hang fast etter hornene i kjerret, bød seg fram som brennoffer i stedet for sønnen.

For Abraham ble alle de tidligere løftene ikke bare gjentatt og utvidet (1 Mos 22,15–18); de ble også «bekreftet med en ed», så han «ved to uforanderlige ting, som utelukker at Gud kunne lyve», skulle ha «en sterk trøst». «For da Gud gav Abraham løftet, sverget han ved seg selv – han hadde jo ingen større å sverge ved.» (*Hebr 6,13.17–18*)

Denne eden er enestående i patriarkenes historie. Senere vises det stadig tilbake til den, og den ble virkelig, som Luther bemerker, kilden som alle de edsvorne løftene til David sprang ut av; se Sal 89,36; 110,4; 132,11.[15]

Det er ikke underlig at Abraham kalte stedet «*Jehova Jire*», det vil si «Herren ser» eller «Herren sørger for». Meningen er at han ser *til beste for oss*: Hans forsyn – det at han ser forut – består nettopp i at han til vårt beste ser det vi selv ikke ser – hvor og når vi står rådløse. Herrens tempel ble senere reist på dette fjellet, og røyken fra offeret som behaget Herren, steg opp herfra.

Når vi husker det, forstår vi bedre det den inspirerte forfatteren legger til som forklaring: «Derfor blir det sagt den dag i dag: På Herrens berg skal han la seg se.» (1 Mos 22,14) Det vil si: der han ser og lar seg se. Derfor fikk stedet også navnet Moria.

Men før vi forlater denne hendelsen, må vi kaste et blikk på hva den betydde for Abraham, for Isak og til og med for kanaaneerne, og på dens forbilledlige og symbolske mening. Det er verd å merke seg at en tysk forfatter som har gått svært hardt ut mot at denne beretningen er sann, likevel til en viss grad har måttet innrømme at den har dyp betydning for Abrahams tro.

Han skriver: «Hittil hadde Isak – den lenge lovte, dyrebare gaven som Abraham endelig hadde fått – bare vært en naturlig velsignelse for ham. Han var som enhver annen sønn, selv om han var barn av hans hustru Sara, født i hans hus

[15] 1 Mos 24,7; 26,3; 50,24; 2 Mos 13,5.11; 33,1 osv.

og oppdratt i hans familie. Siden Isak ble født, var Abraham ennå ikke blitt kalt til å lide sjelesmerte og kjempe troskamper for ham. Men en velsignelse blir først sann og åndelig og av varig betydning når den blir grepet og tilegnet i en kjempende tro.»

På Guds befaling hadde Abraham gitt opp fedreland, slekt og hjem, og senere også sin farskjærlighet til Ismael. Nå gjaldt det for ham å gi opp også Isak etter kjødet, for at han kunne få ham igjen i ånden. Han måtte ikke bare gi opp «sin eneste sønn», «målet for lengselen hans, livets håp og alderdommens glede» – alt som var ham kjærest.

Han måtte også gi avkall på løftets arving, og det i enfoldig og lydig tro på Gud og i full tillit til at Gud kunne reise ham opp fra de døde. Først slik ble løftet renset for alt det kjødelige som ennå hang ved det; først slik ble Abrahams tro fullkommen og hans kjærlighet renset.

Men også for Isak må denne hendelsen ha hatt stor betydning. For når han ikke satte seg mot faren, men lot seg binde og legge på alteret, viser det at han tok Abrahams ånd inn i seg, gikk inn i hans tro og slik viste seg som løftets sanne arving.

Vi kan heller ikke se bort fra den betydningen Abrahams offer av sin førstefødte fikk: Det danner så å si innledningen til det vi senere leser, at Israel etter loven skulle hellige Herren alle sine førstefødte. Meningen med det var at de i sine førstefødte skulle hellige Herren alt.

Sammenlignet med disse store sannhetene betydde det mindre hva kanaaneerne kunne lære av denne hendelsen. Likevel må vi huske at da Gud ved dette offeret for framtiden satte dyreofferet i stedet for menneskeofferet, ble det rundt omkring på landets offerhauger båret fram grusomme menneskeoffer.

Ved å gi bort det kjæreste de hadde, nærte folket der det fortvilte håpet om å gjøre soning for synden. Men Gud gav *selv* sin elskede Sønn, den enbårne, for oss, og på dette offeret pekte Isak som et herlig forbilde. Og på samme måte som Abraham fikk dette forbilledlige offeret igjen fra de døde, fikk vi *virkelig* Jesus Kristus igjen, han som Gud reiste opp fra de døde. Slik har Gud gjort det mulig for oss å sitte sammen med ham i himmelen.

Etter denne hendelsen levde Abraham ennå i mange år, men knapt noe hendte som var så betydningsfullt at Skriften har funnet det verdt å fortelle om det. Det første vi leser etter dette, er at Sara døde, 127 år gammel (1 Mos 23,1–2). Sara er den eneste kvinnen Skriften oppgir alderen til fordi hun står i et annet forhold til de troende enn andre kvinner, slik vi ser av 1 Pet 3,6. Isak var da 37 år, og Abraham bodde igjen i Hebron.

Beretningen om hvordan Abraham kjøpte et gravsted av «Hets barn», er svært levende fortalt (1 Mos 23,3–20). Den viser oss Abraham som en fremmed og pilegrim i landet, men samtidig som en som allerede eide det. Abraham ønsket å kjøpe Makpela-hulen og marken den lå på, som gravsted. Han forhandlet om dette i en offentlig forsamling i «byporten», slik skikken var i landene i Østen. Patriarken erkjente uttrykkelig at han var «en fremmed og en utlending» blant «Hets barn», og den hellige teksten framhever gang på gang at «Abraham stod opp og bøyde seg for landets folk».

Hets barn på sin side førte forhandlingene på ekte østerlandsk vis. Først tilbød de ham en av sine egne graver. Siden Abraham var «en Guds høvding» blant dem, nektet de å ta imot betaling for Makpela, men endte til slutt med å kreve full pris for stedet – alt sammen helt etter Østens skikk: «Herre, hør på meg! Et jordstykke som er verd fire hundre sekel sølv, hva er det mellom meg og deg?»[16] Mot dette stod Abraham fram i forhandlingene med fyrstelig verdighet og finfølelse.

Slik ble Makpela tilskjøtet Abraham som eiendomsgravsted, og dette var hans eneste «eiendom» i det landet som skulle bli hans for alltid! Men nettopp ved å kjøpe et familiegravsted viste Abraham sin tro på løftene – på samme måte som profeten Jeremia mange hundre år senere kjøpte en mark i Anatot og slik viste sin tillit til at jødene skulle vende hjem fra Babylon. (*Jer* 32,7–8)

I denne hulen ligger Abraham og Sara, Isak og Rebekka, Lea og Jakob gravlagt og bevart, sannsynligvis også Josef. Intet annet sted i Det hellige land gjemmer så mye hellig støv som her, og blant alle de såkalte «hellige stedene» er dette likevel det eneste som kan påvises med full sikkerhet. Siden det muhammedanske styret kom til makten i landet, har ingen, verken jøde eller kristen, fått adgang dit. Over selve hulen står et muhammedansk tempel.

Det er omsluttet av en firkantet bygning som er omkring 60 meter lang, 35 meter bred og 15 til 18 meter høy. Veggene er delt opp av pilastre som er omkring 75 centimeter brede og står 1,5 meter fra hverandre. Denne bygningen med sine veldige steiner – én av dem er hele 11,5 meter lang – stammer sannsynligvis fra Davids eller Salomos dager. Moskeen innenfor har trolig vært en gammel kirke, og hulen under gulvet er patriarkenes gravsted.

Tre år etter at Sara var begravet, bestemte Abraham seg for å fylle tomrommet i familien og «trøste Isak etter moren» ved å finne en hustru til ham. Om det skal vi fortelle nærmere når vi kommer til Isak.

I de 38 årene som fulgte etter Saras død, er det ikke noe særlig å fortelle. Riktignok leser vi at Abraham «tok seg igjen en kone» og at hun fødte ham seks sønner (1 Mos 25,1–4), men vi vet ikke noe nærmere om når dette skjedde. I alle fall er disse sønnenes historie ikke blandet sammen med beretningen om løftets ætt. De ble stamfedre til de arabiske stammene som Skriften av og til viser til.

Etter denne merkelige tausheten om så mange år – mer enn en mannsalder – blir det fortalt at Abraham døde «i god alderdom», 175 år gammel, nøyaktig 75 år etter at Isak ble født. For å si det med Skriftens treffende ord: «Han ble samlet til sine fedre.» (1 Mos 25,7–10) Uttrykket betyr ikke først og fremst at han døde eller ble begravet. Det framhever at han ble forent med dem som hadde gått foran ham, og det vitner om en fast forvissning om et liv som skal komme.

Og når Ismael og Isak, begge nå aldrende menn, står ved graven hans i Makpela, er det som om Guds røst sier til alle tider: «I tro døde alle disse uten at de hadde oppnådd det som var lovt. Men de hadde sett det langt borte, og hilste det. Og de bekjente at de var fremmede og utlendinger på jorden.» (*Hebr* 11,13)

[16] Fire hundre sekel sølv veide omkring 4,5 kilo, altså en betydelig sum.

Kapittel 15. Isaks giftemål. Esau og Jakob

Isaks giftemål, Esaus og Jakobs fødsel, Esau selger sin førstefødselsrett, Isak i Gerar og Esaus giftemål.

(1 Mos 24; 25,19–26,35)

Den hellige beretningen vender seg nå til historien om Isak, løftets arving. Gjennom den framhever den fortsatt de samme gjerningene av Gud som trådte så sterkt fram i Abrahams liv. Sett i lys av Guds nådesplan måtte Isaks giftemål være en sak av største viktighet for Abraham. To ting stod klart og fast for patriarken: Isak måtte ikke under noen omstendighet ta seg en hustru blant kanaaneerne, og han måtte slett ikke knytte noen forbindelse med det folket som landet skulle tas fra.

Men Herren, som så ofte hadde vist seg trofast, skulle selv velge ut en passende brud for Isak. Abraham bøyde seg nå helt under hans vilje ved å avslå forbindelser med landets innbyggere, hvor fordelaktige de enn kunne være. Disse tankene styrte det Abraham gjorde, og de møtte også full forståelse hos «den eldste tjeneren». Han fikk i oppdrag å utføre Abrahams ønsker, og han ser ut til å ha gjort sin herres ånd og syn til sine egne.

En tid i forveien hadde Abraham fått vite at hans bror Nakor, som han hadde forlatt i Haran, var blitt velsignet med en tallrik familie. (1 Mos 22,20) Dit sendte patriarken sin tjener, «den eldste i hans hus, som rådde over alt det han eide». Han antas vanligvis å ha vært Elieser fra Damaskus, selv om han nå, i likhet med sin herre, må ha vært kommet høyt opp i årene. (1 Mos 15,2)

Men før han sendte ham av sted, lot han ham sverge ved *Jehova* – for saken rørte ved selve grunntanken i løftet – at han skulle unngå enhver forbindelse med kanaaneerne og i stedet vende seg til Abrahams «slekt» (1 Mos 24,3–8). Tjeneren antydet at Isak kanskje måtte vende tilbake til landet Abraham var kommet fra om patriarkens ønske skulle bli oppfylt. Men patriarken avviste svært bestemt en slik tanke, som var helt mot Guds vilje. Selv så han i troen ingen vanskeligheter, men la saken og utfallet trygt i Guds hånd.

Om dette hadde ikke Abraham fått noen særskilt åpenbaring fra Gud, og han trengte heller ingen. Han anvendte bare det han allerede hadde fått som Guds vilje, på omstendighetene han stod i. Slik trenger heller ikke vi noe nytt lys fra himmelen under livets skiftende kår når vi bare forstår og anvender Herrens vilje slik den er åpenbart i hans hellige ord.

Utfallet viste også hvor rett Abraham hadde hatt i det han ventet. Da tjeneren var kommet til Haran, vendte han seg i bønn til Gud om at han ville la ærendet hans lykkes. For selv om vi er på den veien Gud har vist oss, må vi søke og be om hans særlige velsignelse.

Han stod utenfor byen ved brønnen der pikene etter skikken i Østen kom for å hente vann. Da var det helt naturlig at han i bønnen satte et tegn for Herren som han selv kjente fra Abrahams hus: at han skulle bli tatt imot med gjestfrihet og vennlighet – så mye mer som han var kommet til Nakors by, byen til Abrahams bror. I dette ville han se at han var på rett vei og at ærendet hans lyktes (1 Mos 24,12–14).

Bønnen var knapt slutt da svaret kom. «Før han hadde talt til ende» kom *Rebekka*, datter av Betuel, sønn av Nakor, Abrahams bror, til brønnen der den fremmede stod med kamelene sine. (*Jf. Dan* 9,20–21.) Hun var svært tiltalende å se på («piken var meget vakker»), og holdningen hennes var beskjeden og sømmelig. Etter tegnet han hadde satt, bad han henne om vann å drikke, og etter det samme tegnet gjorde hun som han bad, og gav kamelene hans å drikke også (1 Mos 24,15–20).

Men Abrahams tjener gav ennå ikke etter for førsteinntrykket. Først når svaret på bønnen hans ble oppfylt til punkt og prikke, kunne han «få vite om Herren hadde latt reisen hans lykkes eller ikke». Derfor «så han på henne og undret seg» og «holdt seg taus». Før han spurte videre om hvem slekten hennes var, og om de kunne ta imot ham som gjest, lønnet han vennligheten hennes med store gaver. Men da Rebekkas svar viste ham at Herren nå hadde ført ham til hans «herres slektninger», ble han overveldet og «bøyde seg og tilbad Herren» (1 Mos 24,21–27).

Skildringen som nå følger, er ikke bare livfull, men grepet rett ut av livet. Det fortelles at Rebekka «løp av sted og fortalte alt dette hjemme hos sin mor», det vil si til kvinnene i morens husstand. Straks Laban, Rebekkas bror, hadde hørt om det og sett smykkene, skyndte han seg å ønske den fremmede velkommen på ekte østerlandsk vis.

Men ordene avgudsdyrkeren Laban brukte til Abrahams tjener – «Du Jehovas velsignede!» – minner oss om hvor lett Abrahams språk, det vil si det åndelige språket, blir tatt i bruk av slike som ikke har noen rett til det.

Abrahams tjener viste derimot den samme verdige holdningen som sin herre og gikk alvorlig etter sitt mål. Før han tok imot gjestfrihet under Betuels og Labans tak, ville han ha svar på det ærendet han var sendt i. Verken overtalelser eller inntrengende bønner kunne få ham til å bli lenger enn til neste dag. Med Rebekkas fulle samtykke vendte karavanen så tilbake til Kanaan.

Det var igjen kveld da reisen nærmet seg slutten, og det traff seg slik at Isak var gått ut på marken «for å ha en stille stund» (1 Mos 24,63–67). Uttrykket viser at han var opptatt av stille, åndelige betraktninger, som sannsynligvis hang sammen med det forestående giftemålet. Mens han gikk der, nærmet karavanen seg. Rebekka tok imot brudgommen sin med en østerlandsk bruds beskjedenhet og ynde, og løftets arving fikk av Guds hånd en brud som Herren hadde valgt ut til ham, og som samtidig kunne gjøre hjertet hans lykkelig. Isak var da 40 år gammel.

I sin stille alderdom kunne Abraham ikke bare glede seg over sønnens lykkelige ekteskap; han levde også ennå i 15 år etter at Esau og Jakob var født. Isak bosatte seg langt unna kanaaneerne, ved brønnen *Lakai Ro'i*, et bosted som passet godt for hans rolige og tilbaketrukne natur. I 20 år var Isaks og Rebekkas ekteskap barnløst. Også nå skulle det bli åpenbart at løftets arving kom som en gave fra Gud og måtte vinnes gjennom troende og tålmodig bønn.

Til slutt bønnhørte Herren Isaks «inntrengende bønn for sin hustru» (1 Mos 25,21), eller bokstavelig «midt overfor sin hustru». Til dette sier Luther treffende: «Når jeg ber for noen, stiller jeg ham midt overfor mitt hjerte,

og jeg verken ser eller tenker på noe annet enn ham alene.» For slik må all forbønn være. Rebekka ble med tvillinger.

Men før de ble født, skjedde det et tegn som uroet henne og fikk henne til å «spørre Herren» hva det betydde. Hvordan hun gjorde dette, får vi ikke vite noe nærmere om. Guds svar sa henne helt tydelig at «den eldste skal tjene den yngste» (1 Mos 25,22–23): Det var ikke den eldste, slik de kunne vente, som skulle få førstefødselsretten som Guds løfte hadde innført i Abrahams familie.

At Gud satte den yngste i den eldstes sted, var nok ikke i seg selv i strid med hvordan han tidligere hadde handlet. Men her var det så mye mer underlig fordi begge hadde de samme foreldrene.

Vi må anta at Rebekka fortalte Isak det svaret hun fikk, og at også Esau og Jakob senere fikk kjennskap til det – det er ikke bare naturlig, men helt nødvendig for å forstå beretningen videre. Bare slik kan vi forklare det som senere fortelles om Jakob og moren hans: at de prøvde å skaffe Jakob førstefødselsretten på en måte som stred mot all naturlig orden.

Da de to barna ble født, fikk den eldste navnet Esau – «den lodne» – fordi han var lodden som en kappe. Den yngste ble kalt Jakob, eller «han som holder i hælen» fordi «hånden hans holdt fast i Esaus hæl» da han ble født (1 Mos 25,24–26). Senere fikk dette navnet betydningen en som fortrenger ved list, det vil si en bedrager. (1 Mos 27,36)

Det barna viste allerede ved fødselen, svarte til den karakteren de fikk da de vokste opp. Esaus ville sinn, som fant sin glede i jegerens omflakkende liv, minner oss om Ismael, mens den stille og hjemmekjære Jakob søkte sine gleder hjemme. Som det så ofte skjer, fikk Isak og Rebekka hver sin yndling: den sønnen som var mest ulik dem selv. Den rolige og tilbaketrukne Isak foretrakk sin kjekke, dristige, sterke og omflakkende eldste sønn, mens Rebekka, som av naturen var kraftfull, likte best den myke og stillferdige Jakob.

Egentlig var også Esau bløt og lett motløs. Det ser vi av at han gav sorgen sin utløp i tårer og maktesløse anklager da det gikk opp for ham at han var lurt for førstefødselsretten. Jakob derimot, som var heftig av sinn lik moren, var alltid rede til å ta saken i egen hånd.

Vi gjentar at det må ha stått klart for alle at Jakob var bestemt til å bli løftenes arving; det gikk jo tydelig fram av Guds ord før de ble født. Men forkjærligheten for Esau gjorde Isak uvillig til å gå inn på Guds ordning. Rebekka og Jakob ble på sin side lokket av sitt heftige sinnelag til å ville oppfylle Guds løfte på egen hånd, i stedet for å vente i tro og se hvordan Herren ville gjøre det.

Slik gikk det til at Jakob speidet etter og snart fant en anledning til å utnytte brorens svakhet. En dag kom Esau trett og sulten hjem fra jakten. Synet av en linserett – den dag i dag en yndlingsrett i Syria og Egypt – fikk ham til å bytte bort førstefødselsretten sin for den «røde» retten, utrent og udyktig som han var til å styre øyeblikkets lyster (1 Mos 25,29–34).

Dette blir enda mer forståelig når vi husker at det i tillegg til Esaus utemmede natur kom en annen grunn: Som Lightfoot har påpekt, rådde det en voldsom hungersnød i landet på den tiden. Straks etter leser vi nemlig at det «ble

igjen uår med hungersnød i landet», en hungersnød enda større enn den på Abrahams tid, og den tvang Isak til å forlate Kanaans land en tid. (1 Mos 26,1)

Etter denne hendelsen – så betegnende og avgjørende for hans senere liv – fikk Esau etter skikken i Østen navnet *Edom*, «den røde», etter fargen på linseretten som han hadde solgt førstefødselsretten for.

Når det gjelder hvordan de to brødrene handlet i denne saken, må vi legge til at Skriften på ingen måte forsvarer Jakob. Tro mot sin plan forteller den bare fakta, uten å følge dem opp med noen forklaring eller bemerkning. Det overlater den til «kjensgjerningenes egen logikk». Men Gud gav selv sin tolkning av det han gjorde: de fryktelige prøvelsene som så snart skulle jage Jakob bort fra hjemmet og så lenge holde ham som trell i et fremmed land. Vi legger også merke til at Jakob aldri senere i livet påberopte seg denne handelen.

Om Esau og hans oppførsel kan det bare være én mening. Vi er altfor tilbøyelige til å tenke at fordi Jakob gjorde urett mot sin bror og utnyttet et svakt øyeblikk i hans liv, hadde Esau rett. Men det er stikk motsatt.

For når vi spør hva Jakob ville kjøpe og Esau selge i det som ble kalt førstefødselsretten, så var det – som vi ser av 5 Mos 21,17 – intet mindre enn dobbel del av farens eiendom. Men i patriarkenes dager hørte også herredømmet over resten av familien med til den. Særlig hørte arveretten til den åndelige velsignelsen med – velsignelsen som gjennom Abraham skulle strømme ut til hele verden – og dessuten eiendomsretten til Kanaans land og paktsfellesskapet med Jehova. (1 Mos 27,27–29; 28,4)

Esau misforstod og foraktet det åndelige ved disse godene. Det timelige lå ennå i framtiden, og som vi ser av hvordan han opptrådte senere, regnet han med at han nok skulle skaffe seg det likevel, enten ved farens gunst eller med makt.

Men han var rede til å bytte bort et så usigelig dyrebart og hellig fortrinn for å tilfredsstille den laveste kjødelige drift for et øyeblikk. Det viste at han – for å bruke Hebreerbrevets uttrykk – var «vanhellig» og derfor helt uskikket til å arve løftene. (*Hebr* 12,16) For nettopp dette er vanhellighet: å gi opp det åndelige og usynlige for kjødelig tilfredsstillelse eller et øyeblikks fornøyelse, å være likegyldig for det hellige og gripe etter nytelsen her og nå – kort sagt, ikke å regne noe som hellig når det står i veien for øyeblikkets glede.

Skriften sier at Esau ved det han gjorde, felte en bitter dom over seg selv: «Han åt og drakk. Så reiste han seg og gikk sin vei. Slik foraktet Esau førstefødselsretten.» (1 Mos 25,34)

Før vi følger Isaks liv videre i dets prøvelser og gleder, må vi her gjøre noen få generelle bemerkninger for å forklare både Isaks og Jakobs handlemåte og hva den betyr for paktens historie. Det har vært vanlig å skildre Abraham som *troens* mann, Isak som den *tålmodige* og Jakob som den *virksomme og pågående*, og for de to sistes del å knytte de åndelige fruktene som kommer fram i livet deres, til deres naturlige karakter. Alt dette er helt riktig. Men etter vår mening må vi likevel se saken i et videre lys.

La oss igjen minne om at Gud både hadde *opprettet* og *stadfestet* sin pakt med Abraham. I motsetning til dette står Isaks og Jakobs historie snarere fram som en rekke hindringer som legger vanskeligheter i veien for pakten.

Disse hindringene er nøyaktig de samme som dem vi daglig møter i vår egen trosvandring. De kan komme av svært ulike årsaker: I vår svakhet kan vi enten nøle og ikke følge Herren, eller vi kan i altfor stor hast ville komme Gud i forkjøpet. Av dette kommer det mange snarer og store vanskeligheter.

Men Gud kommer til med sin nåde og griper inn i kjærlighet og visdom, samtidig som han i sin hellighet fjerner hindringene og river slike syndige tilbøyeligheter opp med roten fra hjertets grunn. I dette lyset vil vi også se Isaks og Jakobs historie: Den viser en rekke hindringer som stilte seg i veien for pakten Herren hadde opprettet, og derfor måtte de fjernes.

Sett i dette lyset forstår vi bedre Jakobs forsøk på å kjøpe førstefødselsretten – som om Esau kunne selge den! Men hva fulgte så etter denne handlingen? En hard hungersnød tvang Isak til å forlate stedet der han bodde, og under disse omstendighetene falt det ham helt naturlig å følge farens eksempel og dra til Egypt.

Men da han kom til Gerar, der filisterkongen Abimelek bodde, og der Abraham tidligere hadde oppholdt seg en tid, «åpenbarte Herren seg for ham». Han befalte ham uttrykkelig å bli der og gjentok samtidig for ham løftene han hadde gitt Abraham (1 Mos 26,1–5). Både i befalingen om å bli og i de gjentatte velsignelsene ser vi Herrens kjærlighet: Han ville ikke utsette Isak for de store prøvelsene han ville ha måttet gjennomgå i Egypt, og samtidig ville han styrke og oppmuntre troen hans.

Men i Gerar hadde ikke Isak sagt at Rebekka var hans hustru. Og da han til slutt ble spurt om det, slo mangelen på tro, som hadde vist seg i denne tvetydigheten, ut i rett og slett falskhet: Han fulgte Abrahams eksempel og lot sin hustru gå for å være hans søster (1 Mos 26,6–11).

Men også nå grep Guds nåde inn for å spare ham for en prøvelse som ville ha vært tyngre enn han kunne bære. Bedraget ble oppdaget før noen hadde tatt hustruen hans, og en befaling fra Abimelek – enten den samme som vi hører om på Abrahams tid, eller hans etterfølger – vernet henne mot overgrep siden.

Hungeren ble nå så hard at Isak selv begynte å dyrke og tilså jorden. Og Gud velsignet ham med en uvanlig stor avling for å oppmuntre og styrke troen hans enda mer under disse vanskelighetene. Selv i de mest fruktbare delene av Israels land får man vanligvis ikke mer enn 25–50 fold, og i enkelte små områder 80 fold hvete og 100 fold bygg. Men Isak fikk med én gang «hundre fold» (1 Mos 26,12), for at han skulle vite at Herren kunne gi sin tjener den rikeste grøde selv midt i hungersnøden.

Isaks voksende rikdom vakte misunnelse hos filistrene. Det oppstod strid, og de fylte igjen brønnene Abraham hadde gravd. Til slutt rådet Abimelek ham, riktignok på en vennlig måte, til å forlate landet. Isak flyttet derfor til Gerardalen, men også der oppstod det lignende stridigheter (1 Mos 26,14–22). Så drog han videre til Abrahams gamle bosted i Beer-Sjeba. Her åpenbarte Herren seg

igjen for ham for å bekrefte de løftene han tidligere hadde fått, nå da han var kommet tilbake til landet.

Beer-Sjeba fikk også navnet sitt på ny; for Abimelek kom til Isak sammen med sin hærfører og sin rådgiver for å stadfeste igjen den pakten som tidligere var blitt høytidelig sluttet der mellom Abraham og filistrene (1 Mos 26,26–33). Slik hadde Isak nå fred rundt seg. Han bygde et alter i Beer-Sjeba og «påkalte Herrens navn».

Men midt i lykken ventet nye prøvelser. Hans eldste sønn Esau, som nå var 40 år gammel, tok seg to kanaaneiske hustruer, og de ble «en hjertesorg for Isak og Rebekka» (1 Mos 26,34–35).

Hadde Isak ikke nølt og vært uvillig til å følge Gud i hans råd og planer, burde han i alle fall nå ha innsett hvor helt uskikket Esau var til å ha «førstefødselsretten». Men den samme tilbøyeligheten som hittil hadde gjort ham vaklende overfor Esau, førte ham nå inn i en ny og enda dypere sorg enn han noen gang før hadde kjent.

Kapittel 16. Jakob og velsignelsen

Jakob tilsniker seg Isaks velsignelse ved svik. Esaus sorg. Syndens onde følger for alle i familien. Jakob sendes til Laban. Isak gjentar Abrahams velsignelse og gir ham den.

(1 Mos 27,1–28,9)

Er det noe vi særlig må vokte oss for, så er det å «friste Gud». Vi frister Herren når vi lytter til våre egne tilbøyeligheter og tar opp igjen til ny vurdering – kanskje for å godta det – noe han tydelig har avvist. Der Gud *har* avgjort saken, må vi aldri slippe tvilen til eller nøle med å lyde!

Og kan noe sies å være klart avgjort av Gud, så var det at Jakob var kalt og Esau forkastet. Det var uttrykkelig forutsagt i en profeti allerede før de ble født. Dessuten hadde Esau vist seg helt uskikket til å være arving til løftene: først ved sin lettsindige vanhellighet, så ved å knytte seg til kanaaneerne – noe som mer enn noe annet gikk helt mot Guds vilje og hans nådesplaner med pakten.

Til tross for alle disse klare bevisene nølte Isak og var uvillig til å følge Guds anvisning. Han hadde lagt sin naturlige tilbøyelighet i vektskålen! Som vi snart skal se, var Isak i virkeligheten i tvil om han skulle gi Esau den *åndelige* delen av velsignelsen. Men det han så som den førstefødtes naturlige rett, mente han ikke kunne tas fra ham. Det var slik han tenkte da han nå ville gi Esau velsignelsen.

En tysk forfatter sier treffende om denne fortellingen: «Dette er en av de mest merkelige floker som kan oppstå i et menneskeliv. Men slike floker viser tydeligere enn noe annet at det finnes en Høyere som holder historiens tråd i sin hånd, så verken synd eller villfarelse til sist kan ‹floke den sammen›. Hver og en vever de trådene han har fått tildelt, etter sitt eget livssyn og sine egne tilbøyeligheter. Men til sist, når veven er ferdig, ser vi i den det mønsteret som Mesteren for lenge siden hadde tenkt ut og som de enkelte arbeiderne bare har bidratt med et og annet trekk til.»

På den tiden vi nå er kommet til, var Isak 137 år gammel. Halvbroren hans, Ismael, hadde allerede vært død i 14 år. Isak levde ennå 43 år, men det svekkede synet og andre skrøpeligheter varslet ham om at døden var nær.[17]

Under disse omstendighetene bestemte Isak seg for høytidelig å overdra den eldste sønnens fortrinn til Esau. Derfor ba han Esau om å skaffe vilt og lage det i stand til ham for anledningen (1 Mos 27,1–4).

Trolig ville han se et tegn fra Gud i at Esau fant vilt, og et tegn på sønnens hengivenhet i at han laget maten. Det er ikke noe underlig i det. For når mennesker som tror på Gud, av en eller annen grunn vegrer seg for å følge hans vilje helt og ærlig, er de alltid ute etter et eller annet «tegn» som kan rettferdiggjøre at de setter hans tydelige anvisninger til side.

Men Rebekka hadde i all hemmelighet hørt samtalen mellom far og sønn (1 Mos 27,5–10). Hun hadde trolig lenge hatt en anelse om at noe slikt var på gang, og lyttet derfor nøye. Nå så faren svært truende ut: Den neste timen kunne velsignelsen være tapt for Jakob for alltid! Menneskelig talt lå derfor all redning i å bestemme seg og handle raskt. Midlene fikk ikke bety noe, bare de førte fram til målet.

Hadde ikke Gud tydelig pekt ut Jakob som arving til løftene? Og hadde ikke Esau vist at han var helt uskikket til det – allerede før han giftet seg med de to kanaaneiske kvinnene? Hun kunne bare gjøre Guds vilje ved å holde mannen sin tilbake fra denne store urett og sikre sønnen det han på forhånd var blitt gitt. Slik har Rebekka trolig tenkt.

Hadde hun hatt Abrahams tro, ville hun likevel ikke ha handlet slik eller gått med slike følelser og bekymringer. Abraham sto jo på Moria-fjellet ferdig til å ofre sønnen sin, for han visste at om det var Guds vilje, var han i stand til å reise ham opp fra de døde. Men Rebekkas motiver var blandet med usannhet, om hun enn holdt sterkt fast ved løftet. Troen hennes var svak og ufullkommen, selv om hun mente hun handlet nettopp etter Guds vilje.

Slike stunder kommer til oss alle. Da kan det nesten se ut som om nødvendigheten forplikter oss, og den hellige visdom selv driver oss, til å gjennomføre med egne krefter det vi likevel skulle ha overlatt i Guds hender. Kommer vi først i en slik stilling, varer det trolig ikke lenge før vi rister av oss de betenkelighetene vi måtte ha ved midlene vi må bruke, og sikrer oss det målet vi ønsker – et mål vi da som oftest synes stemmer med Guds vilje.

Men også her er troen det eneste *sikre middel*: den troen som overlater til Gud å gjennomføre sine egne planer og som er fornøyd med å stole helt på ham og følge ham hvor han enn leder oss. Guds veier går aldri gjennom menneskelig list og renkespill. «Den som tror, haster ikke.» (Jes 28,16) Han trenger heller ikke å haste, for Gud vil gjøre alt for ham.

For å nå sitt mål foreslo Rebekka at Jakob skulle utnytte farens svake syn og gi seg ut for å være Esau. Han skulle ta på seg Esaus klær, som luktet av urtene

[17] Slik kan Isaks alder regnes ut: Josef var 30 år da han sto fram for farao (1 Mos 41,46). Etter de sju gode årene og to år med hungersnød kom Jakob til Egypt (1 Mos 45,6), og da var Josef 39 år. Jakob var da 130 år (1 Mos 47,9), og var altså 130 – 39 = 91 år da Josef ble født. Det skjedde i Jakobs fjortende år hos Laban, så Jakob var 91 – 14 = 77 år da han flyktet hjemmefra. Isak var 60 år da Jakob ble født (1 Mos 25,26), og var altså 60 + 77 = 137 år. – Om Isaks levetid: 1 Mos 35,28.

og skogen der han ferdedes hver dag på jakt, og dekke den glatte huden sin med skinn. I mellomtiden skulle Rebekka selv lage en rett som faren ikke ville kunne skille fra det viltet Esau skulle lage i stand for ham.

Jakob kom først med innvendinger – men, merkelig nok, mer fordi han var redd for å bli oppdaget enn fordi han kjente det urettferdige i denne framgangsmåten (1 Mos 27,11–13). Rebekka beroliget ham; trolig trøstet hun ham med at siden hun bare gjorde Guds vilje, kunne det ikke annet enn lykkes.

Men da det kom til stykket, fant Jakob oppgaven vanskeligere enn han hadde ventet. Igjen og igjen måtte han ty til bedrag, tvetydig tale og løgn for å avlede den gamle mannens voksende mistanke. Til sist overvant han farens tvil helt – vi kan tenke oss med hvilken skam og hvilket samvittighetsnag – og Isak ga ham «velsignelsen» og med den førstefødselsretten (1 Mos 27,18–27).

Men legg merke til at selv om denne velsignelsen ga ham både Kanaans land og herredømmet over broren, finnes det i den bare en svært svak hentydning til det store løftet til Abraham.

De eneste ordene som kan sies å peke mot det, er disse: «Forbannet være den som forbanner deg, og velsignet være den som velsigner deg!» (1 Mos 27,29) Men dette er åpenbart noe helt annet enn Abrahams velsignelse: «I din ætt skal alle jordens folk velsignes.» (1 Mos 22,18) Det er tydelig at Isak trodde han velsignet Esau og at han ikke våget å overføre til ham de åndelige fortrinnene som fulgte med førstefødselsretten. Slik oppnådde Jakob og Rebekka, til tross for alt, likevel ikke det de var ute etter!

Jakob hadde knapt forlatt faren før Esau kom inn med viltretten han hadde laget i stand. Jakob, Isak og Rebekka hadde alle sin del i denne bedrøvelige handlingen, men også Esau fortjener like fullt klander. Han kjente allerede Guds vilje i denne saken, og dessuten holdt han skjult for Jakob at han nå var i ferd med å skaffe seg – ved farens gunst – den førstefødselsretten han faktisk hadde solgt til Jakob. Det var sikkert like mye uærlighet, list og troløshet på hans side som på Jakobs.

Da Isak nå oppdaget bedraget, ble han «overmåte forferdet». Men han nektet å kalle tilbake velsignelsen han hadde gitt: «Jeg velsignet ham. Han skal også være velsignet.» (1 Mos 27,33) Først nå ser det ut til at tåken som så lenge hadde ligget over Isaks åndelige blikk, lettet. Nå så han Guds finger, som hadde avverget den faren hans egen svakhet nesten hadde ført over dem. Mens alle parter i saken hadde falt i villfarelse og synd, gjennomførte Gud sine egne planer – og nå kjente Isak igjen Guds egen handling i dette.

Nå skimtet også Esau for første gang hva han i virkeligheten hadde mistet. Vi leser i Hebr 12,17 at «da han senere ville arve velsignelsen, ble han avvist, enda han søkte den med tårer, for han fant ikke rom for omvendelse». Da han så inntrengende ba om velsignelse, uttalte Isak over ham en profeti som gikk i oppfyllelse i Edoms historie. Den lød slik (1 Mos 27,39–40):

«Se, uten jordens fruktbarhet skal ditt bosted være,
og uten himmelens dugg ovenfra.»

I disse ordene har vi en generell beskrivelse av Edoms golde fjell. Deretter fortsetter patriarken og tegner i korte trekk edomittenes historie:

«Av ditt sverd skal du leve, og din bror skal du tjene.
Men det skal skje, når du river deg løs, da skal du bryte hans åk av din nakke.»

Den siste strofen viser tydelig til den skiftende krigslykken i kampene mellom Israel og Edom, og den legger et innslag av straffedom inn i velsignelsen over Jakob. Sammenligner vi Isaks ord med historien til Israel og Edom fram til den tiden da edomitten Herodes den store tok Davids trone i besittelse, ser vi hvor helt riktig alt er sammenfattet i Hebr 11,20: «Ved tro var det også Isak velsignet Jakob og Esau, med syn på det som skulle komme.»

At Isak nå handlet i *tro*, går fram av beretningen som følger; den viser også at han selv så at han – uten å forstå det – hadde velsignet, ikke etter sin egen tilbøyelighet, men etter Guds vilje og hensikt.

Full av vrede, hat og misunnelse bestemte Esau seg for å bli kvitt rivalen og drepe broren sin. Men han ville vente med å gjøre det til faren var død, noe han mente snart ville skje (1 Mos 27,41–45).

Rebekka, som alltid fulgte nøye med på ham, fikk på en eller annen måte nyss om det. Hun kjente den eldste sønnens karakter: Han var nok voldsom, men bar ikke lenge på vreden. Derfor bestemte hun seg for å sende Jakob av sted til broren sin, Laban, «bare for noen få dager», som hun kjærlig trodde. Etterpå ville hun sende bud og hente ham hjem igjen.

Men av kjærlig omtanke for mannen sin holdt hun Esaus mordtanker skjult for Isak. Som grunn for at Jakob skulle være borte en tid, oppga hun noe som riktignok også veide med for henne selv: at han skulle gifte seg med en fra hennes slekt. Det var jo som hun sa: «Skulle nå også Jakob ta seg en kone av Hets døtre – en slik som disse, en av landets døtre, hva skal jeg da leve for?» (1 Mos 27,46)

Ordene røpet nok en gretten stemning, men det hun sa, var sant – det erkjente også Isak selv etter de smertelige erfaringene han hadde gjort med Esaus koner.

Isak sendte derfor straks Jakob av sted til Laban for at han skulle finne seg en kone. Og nå gjentok han over ham, med full vilje og bevissthet, den velsignelsen som kort tid før var blitt fravristet ham ved list.

Denne gangen talte patriarken så tydelig at det ikke kunne misforstås. Han tok ikke bare opp igjen selve ordlyden i paktsvelsignelsen i hele dens fylde, men la uttrykkelig til: «Gud Den Allmektige … må han gi deg Abrahams velsignelse, både deg og ætten din med deg.» (1 Mos 28,1–4) Slik hadde det mørke sløret som lå over Isaks åndelige syn, til sist veket helt bort.

Mørket i Esaus hjerte ser derimot ut til å ha vokst mer og mer. Han fikk vite hvilken omsorg Isak hadde vist Jakob, og forsto samtidig hvor lite Kanaans døtre behaget faren. Da tok han Ismaels datter Mahalat til sin tredje kone (1 Mos 28,6–9) – som om han kunne bedre sin sak ved å knytte seg til ham som Abraham på Guds befaling hadde «drevet ut». Slik kommer Esaus åndelige udugelighet og uskikkethet til syne ved hvert skritt – også der han selv mente han handlet som en lydig sønn og gjorde sin plikt.

Vi skal slutte Isaks historie med å sitere en tysk forfatter: «Etter denne hendelsen levde Isak ennå i 43 år, men han trer ikke fram mer i beretningen. Det er Jakob som fra nå av står i forgrunnen, etter at løftene er overført til ham.

Skriften forteller bare at Isak ble samlet til sine fedre, mett av dager, 180 år gammel, og at han ble begravet i Makpela-hulen av Esau og Jakob – og han fikk den glede å se dem forsonet ved dødsleiet sitt. Da Jakob dro til Laban, bodde Isak i Beer-Sjeba. Ønsket om å være nær sin fars gravsted må ha vært grunnen til at han senere flyttet til Mamre, der han døde.

Rebekka, som ved Jakobs avskjed så tillitsfullt hadde lovet å gi ham beskjed når Esaus vrede hadde lagt seg, må ha dødd før yndlingssønnen kom tilbake til Kanaan. I alle fall fikk hun aldri anledning til å holde løftet hun hadde gitt; navnet hennes nevnes ikke når Jakob kommer hjem igjen.» (1 Mos 35,27–29)

Kapittel 17. Jakob hos Laban

Jakobs syn i Betel. Han kommer til Laban. Jakobs to ekteskap og hans tjeneste. Han flykter fra Haran. Laban forfølger ham, men forliker seg med ham.

(1 Mos 28,10–31,55)

Det hadde vært en lang og tung dagsreise for Jakob den dagen han forlot hjemmet i Beer-Sjeba.[18] Han hadde vandret mer enn 60 kilometer over fjellene som senere tilfalt Juda, og gjennom landet som senere ble Benjamins. Solen var gått ned, og de siste strålene bleknet på Efraims grå åser da han kom til en ujevn dal full av store, grove steinblokker; her og der ragde en av dem opp som de keltiske gravsteinene.[19]

Like ved lå en vill ås med en bred topp dekket av olivenskog. Her var stedet der Abraham først slo seg ned da han kom inn i landet, og der han og Lot så ut over landet før de skiltes. Rett foran Jakob lå kanaaneernes Lus, og bortenfor gikk veien til Haran, mange dagers tung reise unna.[20]

Denne steinete dalen var et ensomt og uhyggelig sted å slå seg ned den første natten. Men kanskje stemte den desto bedre med sinnsstemningen til den ensomme vandreren. Denne stemningen hadde drevet ham fram fra tidlig morgen og fått ham til å glemme både vei og tid, helt til han ikke orket å gå lenger. Tekstens ord – «han kom til et sted» – kan få det til å se ut som om han kom dit helt tilfeldig, men nettopp dette stedet var valgt av Gud.

Jakob gjorde seg straks klar til å hvile. Han samlet noen steiner, laget seg en hodepute av dem og la seg til å sove. Da syntes han i en drøm å se dalens steiner bli bygd – som av en usynlig hånd – til en trapp som reiste seg høyere og høyere, helt til den nådde den stjerneklare, blå himmelen, som lot til å åpne seg over toppen av trappen.

Langs hele denne underfulle trappen svevde engleskikkelser som «steg opp og steg ned», og et herlig, skinnende lys falt over den i hele dens lengde. Men øverst oppe sto Herren selv og talte til den ensomme vandreren: «Jeg er Herren, din far Abrahams Gud og Isaks Gud.» (1 Mos 28,12–13) Stille utførte englene sin tjeneste; de steg opp og ned himmelstigen, fra Jakobs leie og opp dit Herren talte.

Synet og ordene Herren talte, forklarer hverandre; det ene er et sinnbilde på det andre. Den første natten Jakob var drevet bort fra hjemmet, lå han der som

[18] Av beretningen kan man slutte at Jakob var i Betel den første natten.
[19] Stanley, Sinai and Palestine, s. 217.
[20] Veien fra Beer-Sjeba til Haran er nesten 650 kilometer.

en flyktning med tunge tanker og tvil. Frykten snørte hjertet hans sammen, og hodet hvilte – i dobbel forstand – på en steinpute i Lus' steinete dal.

Da kom Herren til ham. Han gjentok uttrykkelig og i hele sin fylde det løftet og den velsignelsen som var gitt Abraham, og la til disse trøsteordene: «Se, jeg er med deg og vil bevare deg hvor du går, og jeg vil føre deg tilbake til dette landet. For jeg vil ikke forlate deg før jeg har gjort det jeg har sagt deg.» (1 Mos 28,15)

Og det Jakob hørte, fikk han også se i bilde i synet. *Løftet* var stigen som Gud hadde bygd. Den nådde fra det ensomme stedet der den ringe vandreren lå, helt opp til himmelen, helt inn dit hvor Herren tronet. Og på den steg de lyse engleskikkelsene opp og ned i sin tjeneste, ukjent og usett av verden.

Men for enhver som i sannhet er av Israel, ligger det fortsatt et dyrebart løfte i denne hemmelighetsfulle stigen som forbinder himmel og jord. Her nede ligger mang en hjelpeløs synder; der oppe står Herren selv. Og på løftets stige ferdes Guds engler fremdeles stille og usett: de stiger ned med hjelp og opp for å hente stadig ny utfrielse og frelse.

Ja, denne stigen er Kristus. For på den er Gud selv kommet ned til oss i sin dyrebare Sønns person. I ham har løftet fått legeme og er endelig oppfylt: «Dere skal se himmelen åpnet og Guds engler stige opp og stige ned over Menneskesønnen.» (*Joh* 1,51.)

«Da Jakob våknet av sin søvn, sa han: Sannelig, Herren er på dette stedet, og jeg visste det ikke.» Nå ble han grepet av en helt annen frykt enn ensomhetens og tvilens. Det var den hellige ærefrykten som fyller den som blir seg bevisst at den allseende og allvitende paktens Gud er nær. Den fikk ham til å frykte, slik mang en synder må når det går opp for ham at Gud er nær. Derfor sa han: «Hvor forferdelig er ikke dette stedet! Her er sannelig Guds hus, her er himmelens port.» (1 Mos 28,16–17)

Neste morgen tok han steinen han hadde hatt under hodet, reiste den som minnestein og helliget den til Gud (1 Mos 28,18–22). Fra nå av skulle denne steinete dalen ikke lenger være kanaaneernes Lus for ham, men *Betel*, «Guds hus». For som døperen Johannes sa: Gud kunne reise opp barn for Abraham av slike steiner.

Samtidig lovet Jakob Gud at når Herren hadde oppfylt sitt løfte og ført ham tilbake «i fred», ville også han på sin side gjøre stedet til et Betel. Han ville vie det til Gud og gi ham tiende av alt Herren ville gi ham. Det gjorde han også. (1 Mos 35,6–7.)

Det skjedde ikke noe mer på Jakobs reise før han kom til «Østens barns land». Der kom han til en brønn hvor tre saueflokker allerede lå og ventet på å bli vannet, lenge før den vanlige kveldstiden.

Professor Robinson har gjort iakttakelser som kan hjelpe oss å forstå beretningen her. Han skriver: «Over de fleste brønnene lå det brede og tykke, flate steiner med et rundt hull i midten. Hullet var som oftest dekket av en tung stein som det trengtes to–tre mann for å velte bort.» Vi vet ikke om flokkene lå og ventet til det kom nok hjelp til å få steinen bort, eller om det var skikk å vente til alle flokkene var kommet.

Jakob fikk vite at gjeterne var fra Haran og kjente Laban, Rebekkas bror. Da han deretter så sin vakre kusine Rakel komme med flokken sin, sprang han straks til, veltet steinen bort og vannet onkelens buskap. Varmhjertet som han var, sto han nå ansikt til ansikt med Rakel ved målet for reisen, og han måtte vel tro at Gud hadde ledet ham til henne.

Da er det ikke rart at hennes vinnende ytre grep ham slik at han gikk bort til henne og omfavnet henne. Men også i dette trekket vil en oppmerksom iakttaker kjenne igjen Jakobs pågående og ilsomme karakter. Den ga seg alltid utslag i slike forhastede handlinger som kom Guds ledelse i forkjøpet.

Da Rakels far Laban fikk høre nærmere om hva som hadde skjedd, tok han imot Jakob som sin slektning. Etter en måneds bekjentskap var denne egenkjærlige og havesyke mannen helt overbevist om at Jakob ville bli til stor nytte for ham som gjeter; trolig hadde også kraften og dristigheten Jakob viste ved brønnen, bidratt til det. Så trengte Laban på for at Jakob skulle si hva han ville ha i lønn – med den tilsynelatende oppriktighet og gavmildhet som egoistiske og listige folk så ofte skjuler sine uhederlige planer bak.

Jakob elsket imidlertid Labans yngste datter, Rakel. Uten å rådføre seg med Gud i saken foreslo han for Laban å tjene ham i sju år for å få Rakel. Det var nøyaktig like lang tid som en jødisk slave senere måtte tjene sin herre; han tilbød seg altså å bli trell for Rakels skyld. Med den samme påtatte oppriktigheten som før gikk Laban med på det og la til: «Det er bedre at jeg gir henne til deg enn at jeg skulle gi henne til en annen mann.» (1 Mos 29,15–19)

Denne avtalen, der Laban på denne måten solgte datteren sin, hadde ikke grunnlag i tidens skikker. Labans døtre følte nemlig selv hvor uverdig den var, selv om de ikke kunne sette seg mot det faren gjorde. Det går fram av det de sa da de gikk med på å flykte fra farens hus: «Har han ikke aktet oss som fremmede? Han har jo solgt oss.» (1 Mos 31,15)

Tjenestetiden gikk fort for Jakob, og da de sju årene var omme, krevde han å få bruden sin. Men nå fikk Jakob erfare hvordan synden hans hevnet seg på ham. Slik han hadde bedratt sin far, bedro nå Laban ham. Laban benyttet seg av skikken i Østen at bruden alltid ble ført tilslørt til brudgommen, og ga ham den eldste søsteren, Lea, i stedet for Rakel (1 Mos 29,21–25).

Men slik Gud før hadde vendt både Isaks og Jakobs synd til det gode, gjorde han nå også med Labans og Jakobs synd. Så langt vi kan forstå, var nemlig Lea den Gud hadde bestemt for Jakob, selv om Jakob hadde foretrukket Rakel for hennes skjønnhets skyld. Fra Lea kom Juda, og i hans slektslinje ble løftet til Abraham oppfylt.

Lea fryktet Herren, som vi skal se i det følgende, mens Rakel hang ved overtroen som rådde i farens hus. Ja, også av natur og lynne var Lea bedre skikket til det nye kallet enn den yngre søsteren. Rakel var til en viss grad lunefull, gretten og egenrådig, selv om hun riktignok var langt vakrere.

For å rettferdiggjøre bedraget påberopte Laban seg en skikk i landet: Man giftet ikke bort den yngste søsteren før den eldste. Men han tilbød å gi Jakob Rakel også, mot sju års tjeneste til. Jakob gikk med på det, og det andre bryllupet

ble feiret like etter at det første var over, det vil si etter sju dager; så lenge varte et bryllup i Østen (1 Mos 29,26–30).

Det ville være helt galt å slutte av Skriftens taushet om dette dobbelte ekteskapet at Herren godkjente det. Skriften forteller bare det historiske; den føyer ikke til forklaringer eller dommer. Likevel viser all den sorgen, misnøyen og prøvelsen som Gud i sin styrelse måtte la følge med disse ekteskapene, tydelig nok at de ikke fant nåde for hans øyne.

Svakheten i Jakobs liv viste seg også etter at han var blitt gift: hensynsløst og urettferdig foretrakk han Rakel. Derfor måtte Gud vise sin misbilligelse ved å velsigne den «tilsidesatte» kona med barn, mens han nektet Rakel denne velsignelsen. I denne familien var den så mye mer ettertraktet siden alt som var dyrebart for den, hang sammen med løftets arving. Samtidig ville Gud på denne måten innprente den lærdommen som også Abraham og Isak tidligere hadde fått: I patriarkfamilien skulle denne velsignelsen alltid komme som en gave direkte fra Herren.[21]

Lea fødte fire sønner etter hverandre (1 Mos 29,31–35), og navnene hun ga dem, sier mye. Den første kalte hun *Ruben*, det vil si «Se, en sønn!», og hun la til: «Jehova har sett til meg i min ulykke.» Den andre kalte hun *Simeon*, det vil si «bønnhørelse», «fordi Jehova har hørt at jeg er sett ned på». Den tredje fikk navnet *Levi*, det vil si «tilknytning», for «nå, denne gangen vil mannen min bli knyttet til meg». Den fjerde kalte hun *Juda*, det vil si «han som Jehova blir prist for», for «nå vil jeg prise Jehova».

Det er verdt å legge særlig merke til at Lea i det minste ved tre av disse fødslene ikke bare erkjente Gud, men også kjente ham som *Jehova*, paktens Gud.

Vi må ikke tro at Rakel, som ikke fikk barn, gikk passivt og ventet hele denne tiden uten å prøve å fjerne det hun med misunnelse og sjalusi så som søsterens fortrinn. Den hellige tekst sier ingen steder at Jakobs barn ble født nøyaktig i den rekkefølgen navnene deres er nevnt i; vi har heller god grunn til å mene at det ikke var slik.

Det stemmer helt med Rakels gretne og trettekjære ord at hun ikke ventet så lenge. Så snart hun så seg stilt i skyggen av søsteren, prøvde hun å få mannen sin til å skaffe henne morsverdigheten ved å ta trellkvinnen hennes, Bilha – slik Sara hadde fått Abraham til å ta Hagar. Slik går fedrenes synder altfor ofte igjen hos barna.

I stedet for å vente på Gud og selv søke ham i bønn, gikk Jakob med på det hans Rakel ba om, og trellkvinnen hennes fødte ham to sønner. Den ene kalte Rakel *Dan*, eller «dommer», som om Gud hadde dømt i hennes sak og gitt henne rett. Den andre kalte hun *Naftali*, eller «den som er vunnet ved kamp», og la til: «Jeg har kjempet Guds kamper med min søster, og nå har jeg vunnet!» (1 Mos 30,1–8)

Begge gangene viser navnene at hun i sin misunnelse og sjalusi mot søsteren nå hadde fått det hun ønsket og at hun riktignok også kjente Gud, men ikke som *Jehova*. Hun kjente ham som *Elohim*, naturens Gud, ikke som paktens og løftets Gud.

[21] Se også Sal 127,3.

Også denne gangen smittet den ene søsterens dårlige eksempel og tilsynelatende hell over på den andre. Da Lea så at hun ikke lenger fikk barn som før, gjorde hun som søsteren – trolig allerede før Rakels to adopterte sønner var født – og ga Jakob trellkvinnen sin, Silpa, som medhustru.

At troen hennes var blitt svakere, kommer også fram i navnene hun ga Silpas sønner. Da den eldste ble født, ropte hun: «For en lykke!» og kalte ham *Gad*, eller «lykke». Den samme tanken viser seg i den andre sønnens navn, *Asjer*, eller «lykksalig» (1 Mos 30,9–13). Lea kom ikke Gud i hu under dette; hun tenkte på listen sin og hvor godt den hadde lyktes.

Men til tross for alle disse barna fortsatte misunnelsen og sjalusien å herske mellom de to søstrene og ødela freden i Jakobs hus. Det kom til de mest pinlige opptrinn. Og da Lea igjen fødte to sønner, så hun riktignok Guds finger i det og ga uttrykk for det i navnene hun ga dem.

Men hun tenkte ikke på *Jehova*. Akkurat som søsteren tenkte hun bare på *Elohim*. I den første sønnen mente hun å se en lønn fordi hun hadde gitt Silpa til mannen sin, og kalte ham *Issakar*, eller «han bringer lønn». I den andre og siste, som hun kalte *Sebulon*, eller «bolig», så hun et pant på at mannen ville bo hos henne, nå som hun hadde født ham seks barn (1 Mos 30,17–20).

Vi har allerede sagt at rekkefølgen beretningen nevner Jakobs barn i, ikke må tas som bevis for at de virkelig ble født i den rekkefølgen.[22] Fødslene fortelles i denne rekkefølgen dels for å vise de to søstrenes ulike natur, dels for å nevne sønnene til hver av de to mødrene samlet.

At Skriften ikke tar sikte på å gi den nøyaktige rekkefølgen av Jakobs sønner, går også fram av at fødselen til hans eneste datter, *Dina*, nevnes like etter Sebulons. Tekstens ord «siden» viser likevel at Dina ble født senere. Hun nevnes bare på grunn av den plassen hun får i Jakobs senere historie, selv om vi har grunn til å tro at Jakob hadde flere døtre som ikke nevnes ved navn. (*Se 1 Mos 37,35 og 46,7.*)

Men nå ser det endelig ut til at også Rakel var kommet på bedre tanker. Når vi leser at Gud ga henne en sønn og «hørte henne», har vi rett til å tro at troende bønn nå var kommet i hjertet hennes i stedet for den tidligere sjalusien og misunnelsen.

Sønnen hun nå fødte, i det fjortende året Jakob tjente hos Laban, ble kalt *Josef*. Navnet har dobbel betydning. Det betyr «han tar bort», for, som hun sa: «Gud har tatt bort min vanære.» Men det betyr også «han legger til», for da hun så et pant fra Gud i dette barnet, la hun til: «Jehova gi meg enda en sønn!» (1 Mos 30,22–24)

Nå var Jakobs forlengede tjenestetid hos svigerfaren omme. Etter fjorten års bundet tjeneste var han like fattig som da han kom. Kravene fra den voksende familien og den bedre forståelsen som nå rådde i huset hans, må ha gjort det ønskelig for ham å vende tilbake til sitt eget fedreland. Men da han sa dette til svigerfaren, ville Laban nødig miste en mann som hadde vært til så stor nytte for ham.

[22] I Jakobs velsignelse i 1 Mos 49 står de i en helt annen rekkefølge, men også der er den bestemt av andre hensyn enn kronologien.

Laban blandet på sin egen særegne måte sine hedenske forestillinger med en uklar erkjennelse av Jehova, og han sa til Jakob: «Om jeg nå bare fant velvilje hos deg! Jeg er blitt varslet (det vil si ved trolldom) om at det er for din skyld at Jehova har velsignet meg.» (1 Mos 30,27) Det samme forsøket på å stille Jehova ved siden av Nakors Gud møter vi igjen senere hos Laban, da han inngikk pakt med Jakob. (1 Mos 31,53.) Han nektet ikke for at Herren fantes, men han ville ikke erkjenne at han er den eneste sanne og levende Gud.

Denne tilbøyeligheten møter vi gang på gang i Israels historie. Verken andre folk eller Israel selv – når det falt fra Herren – fornektet Jehova som Gud; de stilte ham på linje med andre, falske guder. Men Skriften lærer oss at det å stille en annen såkalt gud ved siden av den levende og sanne Gud vitner om stor uvitenhet og er like stor synd som å fornekte ham helt.

Med påtatt edelmodighet og gavmildhet ba Laban nå, på sin egen måte, Jakob om å «si hva han vil ha i lønn» framover. Men denne gangen skulle bedrageren selv bli bedratt.

Jakob gikk ut fra det kjente faktum at geitene i Østen som regel var svarte og sauene hvite, og kom med et forslag som så svært beskjedent ut: Det «flekkete og spraglete» i flokken skulle være lønnen hans. Laban gikk gladelig med på forslaget. Han skilte selv ut dyrene og overlot til sønnene sine å passe det som skulle tilhøre Jakob, mens Jakob gjætet Labans buskap. Til slutt la han tre dagsreiser mellom sine egne flokker og Jakobs (1 Mos 30,28–36).

Men til tross for alle disse tiltakene klarte Jakob å lure svigerfaren og sikre seg fordelen ved en framgangsmåte som var godt kjent og mye brukt i Østen. Før hadde de «stripete, spraglete og flekkete» dyrene vært unntak; fra nå av ble de de mest tallrike og de sterkeste i hele flokken. Og selv om Laban endret avtalen igjen og igjen, var fordelen alltid på Jakobs side.

Dette viste tydelig at Jakobs knep verken kunne være den eneste eller den egentlige årsaken til hellet hans. I virkeligheten var det Herrens verk. Han hadde sendt sin engel til Jakob og i en drøm forsikret ham om at Gud ville gi ham rett i saken mot Laban, også uten noe slikt knep. (1 Mos 31,12–13.)

Igjen tok Jakob i bruk den framgangsmåten han hadde brukt hjemme. Han hadde hastverk. Han ville ikke vente til Herren fikk oppfylle løftet, men ville bruke sine egne midler, sin egen list og sine egne planer for å oppfylle Guds hensikt, i stedet for å overlate saken sin til Gud.

Og slik han før hadde kunnet unnskylde seg med farens svakhet og brorens vold, mente han også nå at han var ren og rettferdig i det han gjorde og at bedraget var nødvendig som selvforsvar – så mye mer som han bare brukte knepet sitt om våren og ikke om høsten slik at resten av avkommet tilfalt svigerfaren.[23]

Denne framferden fikk de samme følgene som bedraget hjemme. Rikdommen hans vokste raskt i disse seks årene og vakte slik fiendskap og misunnelse hos Laban at Jakob for sin egen sikkerhets skyld ville ha måttet dra bort, selv om han ikke hadde fått Guds oppfordring til det. Men da den kom, gjorde den slutt på all tvil.

[23] Slik forstår vi 1 Mos 30,41–42.

Han fortalte konene sine hva han hadde i tankene, og fikk deres helhjertede tilslutning. Så dro han i hemmelighet av sted mens Laban var borte på saueklipping og ville bli holdt der en tid. Det gikk tre dager før Laban fikk vite om flukten. Han satte straks etter ham med brødrene sine og var ytterst forbitret – også fordi Rakel, naturligvis uten at Jakob visste det, hadde tatt med seg farens husguder, terafim. På den sjuende dagen tok Laban og slektningene hans igjen Jakob og følget hans på Gilead-fjellet (1 Mos 31,17–23).

Stillingen ville ha vært forferdelig for Jakob hvis ikke Gud hadde grepet inn i en drøm og advart Laban mot å gjøre Jakob urett eller skade. Laban ville straffe Jakob for de stjålne husgudene, men planen strandet på at det var hans egen datter som hadde tatt dem.

Da kunne han ikke annet enn å stå der avslørt i sitt egenkjærlige og uverdige sinnelag mot dem – hvor mye han enn gjemte seg bak hyklerske talemåter om hvor gjerne han ville ha sagt farvel til dem og sendt dem av sted med glede om Jakob bare ikke hadde stukket av i all hemmelighet. Jakobs framferd var langt fra oppriktig, også da han dro, men Labans var av det mest samvittighetsløse slaget.

Likevel ble freden mellom dem gjenopprettet, og de sluttet en pakt: Ingen av dem skulle i fiendtlig hensikt gå forbi minnesteinen de hadde reist. Laban ga den et kaldeisk og Jakob et hebraisk navn, begge med betydningen «vitnesbyrdets røys».

Navnet «Mispa», som Laban i tillegg ga minnesteinen, klinger hyklersk i hans munn, men det er likevel godt egnet til å vise hvordan vi bør se på de store hendelsene i livet vårt, og særlig på forbindelsene og foretakene våre. For Mispa betyr «vakttårn», og ordene som ble sagt da navnet ble gitt, var disse:

«Herren skal holde vakt mellom meg og deg når vi kommer hverandre av syne.» (1 Mos 31,49)

Kapittel 18. Jakob vender hjem

Jakob ved Mahanajim og kampnatten, forsoningen mellom Jakob og Esau, Jakob i Sikem og i Betel for å holde løftet sitt, Rakels død og bosetningen i Hebron.

(1 Mos 32–36)

Vi nærmer oss nå det som må regnes som høydepunktet i Jakobs åndelige historie. Hittil hadde Jakobs historie vært svært ulik Abrahams, men nå kommer det et punkt der livene deres ligner sterkt på hverandre. Det Moria-fjellet hadde vært for Abraham, ble Jabboks bredder nå for hans sønnesønn Jakob: stedet der han ble prøvet i den mest inngripende avgjørelsen i sitt liv. Forskjellen er bare at Abraham kom dit med et nytt navn, mens Jakob gikk derfra med navnet Israel og alt det dette navnet rommer.

Et fryktet møte var nettopp over, og de mange farene det kunne ha ført med seg, var avverget. Jakob hadde i frykt «stjålet seg bort» fra Laban og var blitt forfulgt som av en fiende; men Gud hadde latt det ende i fred. Fra Mispa hadde han sett Laban og følget hans forsvinne bak Gileads fjellhøyder, med spyd og lanser som glitret i solen da de svingte inn mellom furu- og eikeskogene som dekker fjellsiden.

Den ene fienden lå nå bak ham, men snart skulle han stå ansikt til ansikt med en annen – og en langt verre. Overfor Laban hadde han med rette kunnet vise til sin lange tjeneste og sin herres hjerteløse egoisme. Men hva hadde han å si til Esau for å unnskylde og formilde det som var skjedd? Hvordan skulle han møte ham? Holdt broren ennå fast ved de hevnplanene som tjue år tidligere hadde jaget ham hjemmefra?

På disse spørsmålene fantes bare ett svar, og det kunne bare troen forstå: Når han nå vendte tilbake til sitt fedreland og gikk de farene i møte som måtte vente ham der, skjedde det bare etter Herrens egen uttrykkelige befaling. Og var det slik, måtte Jakob være trygg. Snart fikk han også en forsikring om dette som kunne styrke troen hans.

Da Jakob forlot Gileads fjell, kom han inn i det lovede land, i den delen som senere ble Gads eiendom. Her åpnet det seg en herlig utsikt for ham. For en skjønnhet og fruktbarhet, for en frodig vekst og rikdom på beitemark! Mørke skoger på fjellene ovenfor og rike sletter der nede! Siden det arme landet mistet trærne sine og dermed fuktigheten, har det i disse mange, mange hundreårene ikke kunnet vise et så herlig syn – et ruinenes land som det nå er!

Her, ved inngangen til landet, «møtte Guds engler ham» (1 Mos 32,1–2). Tjue år før, da han forlot landet, hadde de vist seg for ham i Betel og så å si fulgt ham på reisen. På lignende måte ønsket de ham nå velkommen tilbake – bare med den forskjellen at de den gang steg opp og ned i sin englegjerning, mens de nå trådte fram som en englehær for å forsvare ham i den kampen som lå foran.

Derfor kalte Jakob stedet Mahanajim, «to hærer» eller «to leirer». I Betel hadde han sett dem i en drøm; nå åpenbarte de seg for ham mens han var våken, som for å gi ham en enda større visshet.

Jakob trengte sannelig en slik trøst. Fra Mahanajim hadde han sendt bud til sin bror Esau for å gjøre ham forsonlig. Men sendebudene kom tilbake med det svaret at Esau allerede selv var på vei for å møte broren – i spissen for en hær på fire hundre mann (1 Mos 32,3–6). Det var mer enn nok til å skape forferdelse hos Jakob.

Han visste ikke at de fire hundre mennene – som vi straks skal se – var med Esau på et krigstog mot Se'ir og at de nå trolig hadde samlet seg under hans fane for å plyndre og drepe, slik de ville beduinstammene ennå i dag vekker skrekk overalt der de kommer.

Bare det at Esau ikke sendte noe svar, var i seg selv nok til å sette Jakob på en hard prøve. Hittil hadde han klart å overvinne enhver hindring og unngå enhver fare ved sine egne listige påfunn. Men nå sto han helt hjelpeløs overfor en fiende han ikke kunne flykte fra.

Den hellige tekst sier: «Da ble Jakob meget forferdet.» (1 Mos 32,7–8) Det viste seg også i de forholdsreglene han nå grep til. Han delte folket sitt i to leirer i håp om at den ene kunne flykte mens Esau angrep den andre. Men det var svært tvilsomt om dette ville lykkes, og selv om det gjorde det, var stillingen alvorlig nok.

Jakob skjønte hvor farlig han var stilt, og kjente det tungt. Da vendte han seg til Gud i inderlig bønn. Han trådte fram for Guds åsyn og bekjente sin store

uverdighet, og til det knyttet han et inntrengende rop om redning fra faren som nå truet ham (1 Mos 32,9–12).

Han minnet om at Gud uttrykkelig hadde befalt ham å vende tilbake til Kanaan, påkalte hans tidligere barmhjertighet og hans nådefulle løfter, og ba til ham som Jehova, paktens Gud, Abrahams og Isaks Gud. Når han slik la fram for Gud sin egen nød og Guds tidligere velgjerninger, kunne det ikke unngå å virke. Dette fortvilte ropet beredte grunnen for det som skulle følge: Jakob lærte nå å ta imot det Jehova hadde lovet å gi, på en annen måte enn ved sine egne anstrengelser.

Vi vet med nesten full visshet nøyaktig hvor den viktigste hendelsen i Jakobs liv fant sted. Det var vadestedet ved Jabbok, der to elver løper sammen. Jabbok faller fra øst ut i Jordan mellom Gennesaretsjøen og Dødehavet, nesten midt mellom disse to punktene. Elven har i virkeligheten bare ett «farbart» vadested, «og nettopp her», forteller en reisende i vår tid, «gikk den stride strømmen hestene helt opp til buken».

Skjønnheten og rikdommen i hele distriktet er i høyeste grad imponerende. Parklignende landskap veksler med vakre, åpne plasser som bugner av den herligste grøde; «trær og busker står gruppert i skjønn uorden». Videre ser man inn i den store Jordandalen med dens nesten tropiske vegetasjon, mens Kanaans fjell hever seg i det fjerne.[24]

Ser man ned mot vadestedet, er bekken Jabbok nesten skjult av det tette oleanderkrattet som dekker breddene, mens skoger av vanlig og eviggrønn eik langs de brattere skråningene går over i den mørkere granen. Natten rugde over dette ensomme stedet. Der oppe strålte de utallige stjernene som en gang var blitt et pant på løftet til Abraham. Den trykkende stillheten ble bare brutt av Jabboks brusing, av buskapens rauting mens den vasset over elven, og av forberedelsene til å sette over kvinnene, barna og tjenerne.

Jakob sendte nå av sted en ganske anselig mengde fe, fordelt på flere flokker. Hver flokk skulle komme til Esau som en gave fra broren og slik stille hans vrede og følgets lyst på bytte (1 Mos 32,13–21). Til slutt var alle av sted, og hver av lederne for flokkene hadde fått med seg sitt fredsbudskap. Så ble kvinnene og barna brakt i sikkerhet på sørsiden av Jabbok, der leiren ble slått opp. Bare Jakob ble igjen alene på nordsiden av elven.

Det var ensomme og stille øyeblikk – «Jakob ble så alene tilbake», helt alene, som da han første gang forlot sin fars hus. Der i oleanderkrattet ved Jabboks bredd hendte det som siden alltid har vært det dypeste bildet på Herrens kirke: «Da kom det en mann og kjempet med ham helt til morgenen grydde» – og denne mannen var Herrens engel. «Da mannen så at han ikke kunne overvinne ham, rørte han ved hofteskålen hans, og Jakobs hofteskål gikk av ledd mens han kjempet med ham.» (1 Mos 32,24–25)

Nå var bryting umulig for Jakob; men så tok han opp en helt annen kamp. «Og han sa: Slipp meg, for morgenen gryr! Men Jakob sa: Jeg slipper deg ikke uten at du velsigner meg.» Jakob hadde nå kjent igjen motstanderen sin. Derfor søkte han nå en annen seier og brukte andre midler enn før. Han hadde ikke lenger

[24] Se beskrivelsen i Canon Tristrams «Land of Israel», s. 470 og 563.

noe håp om å vinne over ham ved egen kraft. Han bønnfalt om velsignelse fra den han hittil hadde brytt med, for slik å vinne over ham.

Velsignelsen ble også gitt ham. Men først holdt Herren fram for ham hans gamle navn *Jakob*, «den listige», han som ved egen hjelp hadde søkt å fortrenge andre – et navn som sto som en megetsigende overskrift over hele hans liv. Deretter ga han ham et nytt navn som nettopp betegnet den nye erfaringen Jakob hadde gjort, og den nye bønnekampen han nå sto i: *Israel*, «en som kjemper med Gud» (1 Mos 32,27–28). Med dette nye våpenet, bønnen, skulle han vinne over Gud og mennesker og seire over alle sine fiender.

Men engelens hemmelighetsfulle navn fikk han ikke vite; for «gudsfryktens mysterium» skulle ikke åpenbares før alle Guds nådesplaner, som Jakob skulle tjene med sitt nye navn, var oppfylt. «Og han velsignet ham der.» Jakob kalte stedet *Pniel*, «Guds ansikt», «for», sa han, «jeg har sett Gud ansikt til ansikt, og enda berget livet». «Og solen rant nettopp som han var kommet forbi Pnuel. Men han haltet på hoften sin. Derfor er det så til denne dag, at Israels barn aldri eter spennesenen som er på hofteskålen, fordi han rørte ved Jakobs hofteskål på spennesenen.» (1 Mos 32,29–32)

Men hva var meningen med denne høytidelige hendelsen? Den er riktignok symbolsk, men på hvilken måte? Det var en virkelig hendelse som samtidig skulle tegne Jakobs liv – det som var gått, det som var nå, og det som skulle komme. «Mannen» som kjempet med Jakob «helt til morgenen grydde», var Jehova.

Jakob hadde riktignok vært den troende arvingen til løftene, men hele livet hadde han kjempet med Gud: Han hadde søkt å vinne seier ved egen kraft og egne påfunn. Det så ut som om han bare hadde kjempet med mennesker, men i virkeligheten hadde han stridd med Gud, og Gud hadde også kjempet med ham.

Til slutt ble videre kamp umulig. Jakob var ikke lenger i stand til å kjempe, for Gud hadde rørt ved hofteskålen hans; ansikt til ansikt med Esau var han hjelpeløs.

Men før han kunne møte sin mest fryktede jordiske fiende, måtte han stilles ansikt til ansikt med Gud – han som Jakob hele livet, om enn uten å vite det, hadde stridd med i alle sine kamper og listige planer. Kampen med Esau var ingenting å regne; kampen med Gud var alt. Gud kunne ikke være på Jakobs side før Jakob var avvæpnet og hadde lært å bruke andre våpen enn sin egen kraft.

Nå kjente Jakob også igjen den han hittil hadde kjempet med. Nå tok han sin tilflukt til et annet våpen, bønnen, og han søkte og fant en annen seier – med Herrens velsignelse og i hans styrke. Nå fikk han også ved daggry et nytt navn og dermed en ny kraft, og i den vant han over både Gud og mennesker. Riktignok «haltet Jakob på hoften sin», men nå var han Israel, en fyrste hos Gud.

Til alle tider skal denne kampen og seieren stå som et dyrebart pant for Guds barn når de må fortvile over sin egen kraft og i tro griper til Jakobs bønn: «Jeg slipper deg ikke uten at du velsigner meg.» Og kan vi ikke legge til dette: På samme måte som profeten Hosea pekte på den symbolske betydningen denne bønnen har i Israels historie, har også en annen profet forutsagt dens virkelige

og fulle oppfyllelse når han sier: «De skal skue opp til meg som de har gjennomstunget. Og de skal sørge»? (*Hos* 12,4–5; *Sak* 12,10.)

Da Jakob gikk over Jabbok tidlig om morgenen, kunne han se spyd og lanser glitre i sollyset inne i de mørke granskogene og forstå at Esau nærmet seg med sine fire hundre mann. Men Jakob hadde ikke lenger noe å frykte; den eneste virkelige kampen var over. Når Jakob nå vendte tilbake for å ta landet i eie og ta imot løftene, måtte alt som var forbi i hans historie, virkelig være *forbi* – og slik var det!

Etter den natten kjempet Jakob aldri mer med kjødelige våpen. Riktignok dukker det gamle navnet Jakob opp nå og da ved siden av det nye, men det er for å minne både ham og oss om at Jakob ikke er død, selv om han halter, og at det i oss alltid er en dobbelt natur, svarende til Jakob og Israel.

Det som nå skjer, kan vi best gjengi med ordene til en nyere tysk forfatter: «Jakob, som i kampen med Herrens engel hadde seiret ved bønn og påkallelse, seirer nå også ved beskjedenhet og ydmykhet overfor Esau, som kommer ham i møte med fire hundre mann.»

Som allerede nevnt hadde Esau trolig nettopp vært opptatt med krigstoget til Se'ir-fjellet, der han erobret det landet han senere slo seg ned i. Det forklarer hvorfor han nå sto i spissen for en væpnet flokk. Samtidig kan han ha ønsket å skremme broren og vise ham forskjellen på kårene deres; eller kanskje hadde han helt til det siste ikke bestemt seg for hvordan han skulle opptre mot ham. (*1 Mos 36,6–7.*)

Hvordan det enn var, falt Esau, «overvunnet av Jakobs ydmykhet og sitt eget barnlige hjerte, sin bror om halsen, omfavnet og kysset ham. Motstrebende tok han imot Jakobs rike gaver og tilbød seg å følge Jakob med sine væpnede menn til målet for reisen, et tilbud Jakob vennlig avslo. Slik var de to brødrene, hvis hjerter lenge hadde vært skilt, igjen forsonet med hverandre. Det gode forholdet mellom dem varte uforstyrret til de døde.» (1 Mos 33,1–16)

Ser man bort fra den særegne østerlandske måten å opptre og ordlegge seg på, var alt Jakob sa til broren, forenlig med sømmelig selvaktelse. Når han avslo tilbudet om å ha en væpnet flokk med seg, var det fordi han følte at han ikke trengte noen jordisk hjelp til sitt vern. Dessuten var det åpenbart umulig for buskap og små barn å holde følge med en beduinsk krigerflokk.

Esau vendte så tilbake til Se'ir-fjellet for å vente på besøk av broren der, mens Jakob dro nordvestover til Sukkot, et sted som ennå kan ses øst for Jordan og som senere ble Gads stammes eiendom. Her ble han trolig en god stund, for vi leser at «han bygde seg et hus og laget løvhytter til buskapen sin». Derav kommer navnet *Sukkot*, «hytter».

Til slutt satte Jakob enda en gang over Jordan «og kom i fred til byen Sikem, som ligger i Kanaans land» (1 Mos 33,18). Ordene ser tydelig ut til å være valgt for å vise at Gud fullt ut hadde gjort det Jakob ba om i Betel: at han skulle «komme tilbake i fred».

Men store forandringer hadde skjedd i landet. Da Abraham først kom dit og valgte sitt første hvilested, fantes det ingen by; det heter bare «stedet Sikem». Nå var hele distriktet dyrket og tatt i eie, og en by var anlagt, trolig av «hevitten

Hamor», Sikems far, som kalte den opp etter sønnen sin. (1 Mos 28,21; 12,6; *jf.* 4,17.)

Av «Hamors barn» kjøpte Jakob marken der han slo opp teltet sitt. Dette var det «jordstykket» Jakob senere ga sin sønn Josef, og her ble «Josefs ben», som Israels barn førte med seg ut av Egypt, i det minste foreløpig gravlagt. (1 Mos 48,22.)

Langt mer interessant er det at den store Davids Sønn mange hundreår senere satt ved den brønnen Jakob hadde gravd der, og talte med den arme synderinnen fra Samaria om «en kilde med vann som veller fram til evig liv». Hun var den første ikke-jødiske kvinnen som fikk nåde til å smake det vannet som den som drikker av, «aldri i evighet skal tørste». Her reiste Jakob et alter og kalte det *El Elohe Israel*, «Gud, Israels Gud». (*Joh* 4,14.)

Men oppholdet ved Sikem skulle føre en ny rekke prøvelser over Jakob. Datteren hans Dina, den gang (slik vi antar) femten år gammel, «gikk», som den hellige tekst forteller, «ut for å se på landets døtre» (1 Mos 34,1) – eller, som den jødiske historieskriveren Josefus forteller, for å være med på en fest hos sikemittene.

Det kan neppe gis noen mer avskrekkende advarsel enn den som ligger i hennes tankeløse og klanderverdige deltakelse i ugudelige, hedenske festligheter. Den førte til Dinas eget fall, til et forslag om forbund mellom hevittene og Israel – som Israel selvsagt ikke kunne gå inn på – og til slutt til Simeons og Levis skammelige list.

For å ta en blodig hevn utryddet de bokstavelig talt hele den mannlige befolkningen i Sikem (1 Mos 34,25–29). Jakob følte dyp avsky for dette eksempelet på østerlandsk grusomhet; mange år senere, på dødsleiet, mintes han det med disse ordene:

> Simeon og Levi er brødre.
> Voldsvåpen er deres sverd.
> Møt ikke i deres hemmelige råd, min sjel!
> Ta ikke del i deres sammenkomster, min ære! (1 Mos 49,5–6.)

Men én følge av denne forbrytelsen – riktignok ikke tilsiktet – ble til velsignelse for Jakob. Det var helt klart at han og familien måtte flytte bort fra stedet der Simeon og Levi hadde vist sin grusomhet. Da var det Gud befalte Jakob å vende tilbake til Betel og oppfylle det løftet han hadde gitt der da han flyktet for sin bror Esau. Tre år var gått siden Jakob kom tilbake fra Mesopotamia, og ennå hadde han ikke oppfylt sine løfter til Herren!

Av det som følger, kan vi slutte at grunnen til denne utsettelsen trolig var at familien hans ikke hadde renset seg fra avgudsdyrkelsen. Jakob hadde hittil vært for svak til å fjerne den avguderiske urenheten fra huset sitt – en urenhet som måtte gjøre det moralsk umulig for ham å komme til Betel og være der.

Men nå sa han til husfolkene sine og alle som var med ham: «Få bort de fremmede guder som finnes hos dere! Rens dere og skift klær» – det siste som et tegn på renselse – «la oss bryte opp og dra til Betel.» Alle husgudene (*terafim*) og alle avguderiske trolldomsmidler ble gravd ned under terebinten «ved Sikem» (1 Mos 35,1–4).

Like etter at de kom til Betel, forteller Skriften om en gripende hendelse: «Debora, Rebekkas fostermor, døde og ble begravet nedenfor Betel under eiken. Og han kalte den gråte-eiken» – på hebraisk *Allon-Bakut* (1 Mos 35,8). Slik løfter Guds bok fram Deboras lange og trofaste tjeneste i Isaks hus og familiens sorg over den gamle, prøvede vennen, som noe som fortjener å bli husket for alltid!

Men av at Debora døde i Jakobs hus, slutter vi at hennes matmor Rebekka var død og at det må ha vært en eller annen forbindelse mellom Isak og Jakob etter at Jakob kom tilbake til Kanaans land. Det er svært rimelig at Jakob har besøkt sin gamle far, selv om Skriften ikke sier noe nærmere om det fordi det på ingen måte angår paktens historie.

I Betel åpenbarte Gud seg igjen for Jakob. Her ga han ham på ny navnet Israel og gjentok de paktsløftene han tidligere hadde gitt ham (1 Mos 35,9–12). Jakob på sin side innfridde sitt løfte til Herren og ga igjen stedet navnet Betel.

Fra Betel fortsatte de reisen mot Mamre, der Isak bodde. På veien, et lite stykke fra Efrat, «den fruktbare», som senere ble kalt Betlehem, «brødhuset», døde Rakel da hun fødte Jakobs tolvte sønn (1 Mos 35,16–20). Moren ville kalle barnet *Benoni*, «min sorgs sønn», men faren kalte ham Benjamin. Det navnet er oversatt på forskjellige måter, som «høyre hånds sønn» og «lykkens sønn» – det siste fordi tallet på tolv sønner ble fullt med ham. Av Jer 31,15 får vi vite at Rakel døde i *Rama*. «Jakob reiste en minnestein på hennes grav.» (Mi 5,1.)

Deboras eik – eller rettere terebint – var ennå kjent på dommernes tid, da hennes store navnesøster, profetinnen Debora, bodde i skyggen av den «mellom Rama og Betel på Efraim-fjellet». På samme måte var minnesteinen på Rakels grav ennå et kjent merke på Samuels tid. (*Dom* 4,5; *1 Sam* 10,2–3.)

I *Migdal-Eder*, «hjordens tårn», ble Jakobs familie flekket av en ny forbrytelse, og følgen ble at Ruben mistet sine førstefødselsrettigheter (1 Mos 35,21–22).

Endelig kom Jakob til målet for reisen, «til sin far Isak i Mamre ved Kirjat-Arba, det er Hebron, der Abraham og Isak hadde bodd som fremmede» (1 Mos 35,27–29). Her foregriper Skriften begivenhetene og forteller om Isaks død i en alder av 180 år, enda dette først skjedde tolv år etter at Jakob kom til Hebron. Isak levde lenge nok til å ta del i sønnens sorg da Josef ble solgt til Egypt; han døde bare ti år før Jakob og sønnene hans slo seg ned i Egypt. (1 Mos 49,4.)

Den hellige historie forlater nå Isak, og også Jakob trer heretter mer i bakgrunnen. Hovedinteressen samler seg nå om Josef, Rakels eldste sønn; hans liv og historie utgjør i det følgende så å si selve den hellige historie.

Kapittel 19. Josef blir solgt

Josefs ungdom, brødrene selger ham som trell, Josef i Potifars hus og i fengselet.

(1 Mos 37–39)

For å forstå det som følger, må vi huske at patriarkenes historie i egentlig forstand slutter med Jakob, eller rettere går over i Israels barns historie – familienes og stammenes historie. Guds hensikt med patriarkene som enkeltpersoner var nådd da Jakob var blitt far til de tolv som nå skulle tre inn i historien som stamfedre for det utvalgte folket.

Fra nå av opphørte altså Guds personlige åpenbaringer til enkeltmennesker. Det er bare ett unntak: Herren åpenbarte seg for Jakob da han dro ned til Egypt (jf. 1 Mos 46,2–4), for å gi ham den nødvendige forsikring om at det var med *hans* vilje Israel ble flyttet fra Kanaan og at han ville føre dem tilbake til det lovede land når tiden var inne.

La det være sagt med en gang at denne midlertidige flyttingen var nødvendig i enhver henseende. Den var oppfyllelsen av det Gud hadde forutsagt for Abraham da pakten først ble inngått, og den var nødvendig for å skille Jakobs sønner fra befolkningen i landet.

Judas historie viser hvor snart stadig samkvem med kanaaneerne ville ha ført selv de beste av dem inn i fryktelige laster: Etter at Josef var solgt, forlot Juda sin fars hus, og sammen med familien sin sluttet han seg til folket i landet og gjorde seg snart skyldig i de lastene som rådde der. (1 Mos 15,12–17; 38,1–30.)

Flyttingen var altså nødvendig som forberedelse til Israels senere historie, da Gud Herren med utrakt arm, ved tegn og under, skulle føre dem ut av trelldommen. På samme måte som denne store hendelsen skulle bli grunnvollen og begynnelsen på Israels historie som nasjon, ble også trelldommen og fornedrelsen som gikk forut for den, et forbilde – ikke bare i hele Israels historie, men også i kirkens og i hver enkelt troendes historie, når Gud ved sin mektige nåde befrir ham fra åndelig trelldom.

Endelig var alle hendelsene omkring flyttingen til Egypt nødvendige for å oppdra Israels barn, og fremfor alt Josef, for at han skulle bli skikket for den stillingen Gud hadde bestemt ham til.

Vi tar heller neppe feil om vi legger til at Josefs *historie* er et særlig tydelig forbilde på vår høylovede Frelsers, selv om Josef ikke selv nevnes i Det nye testamente som et forbilde på Kristus. Han ble forrådt som Kristus og i likhet med ham opphøyet til den høyeste verdighet; som *han* berget han sitt folks liv, og han ble kjent igjen av *folket* samtidig som de angret synden de hadde gjort mot ham.

Alt dette visste Gud, og det var hans gjerninger fra begynnelsen av. Likevel fikk alle parter bruke sin frie vilje og følge sin egen vei, uten å vite at hver av dem hele tiden bare bidro til å oppfylle Guds hensikt.

Og her ligger hemmeligheten ved Guds forsyn: Det gjør alltid under, også når det ikke ser slik ut – og derfor legger menneskene som oftest ikke merke til det. Det går sin gang, stille og ubemerket av dem som lever og handler, til det til slutt viser seg at alle ting «samvirker» til Guds ære og «til gode for dem som elsker Gud, dem som etter hans råd er kalt» (Rom 8,28).

Skriftens historie om Josef begynner da han var sytten år (1 Mos 37,2). Vi får mange glimt av livet i patriarkfamilien. Josef gjette sauene sammen med brødrene sine, men han holdt seg særlig til sønnene til Bilha og Silpa, Rakels og Leas trellkvinner.

Leas sønner var åpenbart også uvennlig stemt mot Rakels sønn og misunnelige på ham. Det kom dels av de ulike naturlige anleggene deres, dels av at Jakob ga sin elskede hustrus sønn forrang fremfor de andre. Jakobs sønner var rå,

ville og lovløse av natur og i hele sin ferd, uten respekt for farens ønsker og uten blikk for hans personlige stilling og kall.

Josef derimot synes å ha forent noen av de beste karaktertrekkene hos sine forfedre. Som Abraham var han streng, bestemt og klok, som Isak tålmodig og mild, og som Jakob varmhjertet og kjærlig. Best av alt var at hans ferd tydelig skilte seg fra brødrenes.

På den annen side er det ikke vanskelig å forstå hvordan nettopp de lovende sidene ved hans natur kunne bli kilder til moralsk fare. Historien til Josefs forfedre hadde gitt et bare altfor smertelig eksempel på det. Hvor mye større var ikke faren for en ung mann som var utsatt for en dobbelt fristelse: dyp uvilje fra brødre han ikke kunne ha aktelse for, og utpreget gunst fra faren!

Den hellige Skrifts taushet – den forteller alltid så lite om mennesket og så mye om Gud – gir oss bare noen få vink, men de sier nok. Vi leser at «Josef gikk til faren med det onde han hørte om dem». Det er én side ved forholdene i hjemmet.

Til det kommer en annen: «Israel hadde Josef kjær fremfor alle sine sønner.» (1 Mos 37,3) Selv om den «mangefargede kappen» han ga «sin alderdoms sønn», bare hadde vært et kostbart eller staselig plagg, ville den likevel ha vært tegn på en slik uklok forskjellsbehandling som altfor ofte bare vekker misunnelse og bitre følelser i familier. For slik tiden består av øyeblikk, består livet for det meste av små handlinger, og betydningen deres ligger i sammenhengen de står i.

Men sannheten er at det *ikke* var en «mangefarget kappe», men en fotsid kjortel, slik fyrster og høytstående personer bar. I den så Josefs brødre et altfor tydelig bevis på at faren hadde tenkt å overføre førstefødselsretten til Josef.

Vi vet at Leas tre eldste sønner hadde forspilt den – Simeon og Levi ved sin grusomhet mot sikemittene og Ruben ved sin forbrytelse ved «hjordens vakttårn» (Migdal-Eder). Var det da ikke langt mer naturlig å la førstefødselsretten gå over til den førstefødte sønnen til Rakel, hun som Jakob hadde ment å gjøre til sin eneste hustru?[25]

Hvordan det enn forholder seg med det, ble resultatet at «brødrene hans» hatet ham så sterkt at de, som Skriften kort forteller, «ikke lenger kunne få seg til å rope ham den vanlige fredshilsenen i møte» – de kunne ikke hilse ham med de kjente østerlandske ordene: «Fred være med deg!»

Det trengtes bare en anledning for å få disse vonde følelsene til å bryte ut, og den kom bare altfor snart. Under slike forhold som vi nettopp har skildret, er det helt naturlig at Josef drømte drømmer som var preget av livet i hjemmet og pekte fram mot at han en gang skulle stå over dem. Vi nevner dette fordi vi også i drømmene ser en tydelig Guds styrelse. Skriften sier likevel ikke om drømmene ble sendt ham som et direkte budskap fra Gud, eller om han ble pålagt å fortelle dem til familien.

[25] Mr. Poole skriver i artikkelen om Josef i Smiths «Dictionary of the Bible»: «De rikere klassene blant de gamle egypterne bar lange klær av hvitt lin. Folket i Kanaan og Syria bar – slik de framstilles som fiender eller skattskyldige på de egyptiske monumentene – lignende klær, dels farget, vanligvis med en stripe rundt kanten og border på ermene.»

Den første drømmen er hentet fra jordbrukerlivet, den andre fra hyrdelivet. I den første var Josef og brødrene hans på kornåkeren – noe som synes å tyde på at Jakob, som faren Isak, hadde dyrket jorden – og Josefs kornbånd sto oppreist mens brødrenes bøyde seg for det. I den andre drømmen var de alle ute og gjette sauene, og solen og månen og elleve stjerner bøyde seg for Josef. Den første drømmen fortalte han bare til brødrene, den andre også til faren (1 Mos 37,5–10).

Det må ha vært noe særegent, noe støtende ved måten han fortalte drømmene sine på; for vi leser ikke bare at «de hatet ham enda mer for hans drømmer», men også «*for hans ord*». Også Jakob fant grunn til å irettesette ham, selv om det uttrykkelig føyes til at han la seg ordene på minne.

Vi vet nå at dette var profetiske drømmer. Men den gang var det ingen mulighet til å avgjøre om de var det eller ikke, særlig siden Josef hadde lagt dem fram i slike ord at de tydelig måtte se ut til å springe ut av forfengelighet hos en ung gutt som farens forkjærlighet hadde skjemt bort.

Bare framtiden kunne vise det. Men må vi ikke si at det for Josefs egen skyld var nødvendig å ta ham bort fra forholdene der hjemme slik at det hellige og guddommelige i ham kunne vokse, og all egenkjærlighet bli rykket opp med rot? Et slikt mål nås bare ved en særegen oppdragelse – gjennom sorg og motgang.

Jakobs sønner gjette småfeet sitt i nærheten av Sikem da patriarken sendte Josef til dem for å høre hvordan de hadde det. Uten å ane fare skyndte gutten seg av sted for å gjøre som han var bedt om. Josef fant ikke brødrene ved selve Sikem, men en fremmed viste ham videre til *Dotan*, «de to brønnene», dit de hadde dratt (1 Mos 37,12–17).

«Dotan hadde en vakker beliggenhet, omkring 20 kilometer fra Samaria. Mot nord bredte de rikeste beitemarkene seg ut, og noen få høydedrag skilte stedet fra den store Esdraelon-sletten. Etter beliggenheten må det ha vært utgangspunktet for passet over til Esdraelon og dermed det naturlige vernet for inngangen fra nord, ikke bare til Efraim, men til selve Kanaan. På toppen av en av disse høydene ser man ennå Dotans ruiner, og ved sørfoten springer det ennå fram en rislende kilde. Kanskje er dette en av de to brønnene som har gitt Dotan navnet.

Fra disse høydene steg Gideon senere ned og overfalt Midians hærskarer. Det var her Josef møtte brødrene sine og ble kastet ned i den tørre brønnen. Og det var fra denne høyden Jakobs sønner må ha sett den arabiske karavanen bevege seg langsomt fra Jordan på veien til Egypt, da de solgte sin bror i det forfengelige håp om å binde Guds ord og legge Guds hånd i lenker.»[26]

Men her har vi foregrepet begivenhetene. Straks brødrene fikk øye på Josef langt borte, la de den morderiske planen å bli kvitt ham og skjule ham der ingen uvedkommende kunne være vitne til den skjendige gjerningen. Det ville være den beste måten å gjøre ende på «drømmemesteren» og «drømmene hans».

Bare Ruben grøsset ved tanken – ikke så mye av kjærlighet til broren som av hensyn til faren. Under påskudd av at det var bedre ikke å utøse brorens blod, foreslo han at de skulle kaste ham ned i en av disse brønnene og la ham gå til

[26] Sitatet er hentet fra forfatterens bok «Elisha the Prophet, a Type of Christ», kap. 19, s. 225.

grunne der; selv nærte han håpet om å redde ham i hemmelighet og føre ham tilbake til faren (1 Mos 37,18–22). De andre gikk straks med på planen.

En gresk forfatter har etterlatt oss en skildring av slike brønner og sisterner. Han beskriver dem som regelmessig bygd og kalket, med trang åpning, men stadig videre nedover, til de ved bunnen kan bli omkring 30 meter brede. Når de var uttørret eller bare hadde gjørme i bunnen, ble de som kjent brukt som skjulesteder og til og med som midlertidige fengsler. I en slik tom brønn ble Josef kastet, mens brødrene hans satte seg til måltidet som etter et vel fullført arbeid (1 Mos 37,23–25). (*Jer 38,6; Jes 24,22.*)

Vi hadde nesten sagt at det traff seg slik – men det var sannelig Guds styrelse at en arabisk karavane i samme øyeblikk langsomt kom innen synsvidde. Den fulgte den så å si eldgamle veien fra krydderdistriktet i Gilead til Egypt: over Jordan nedenfor Galileasjøen, over Jisre'el-sletten og derfra langs havet. Igjen ville en annen av brødrene vise ham godhet, og igjen var det nær ved å bli skjebnesvangert for Josef.

Ruben hadde prøvd å hindre blodsutgytelse ved å foreslå at Josef ble kastet i «brønnen», i håp om senere å få anledning til å redde ham. Nå ville også Juda berge livet hans ved å selge ham som trell til en forbipasserende arabisk karavane (1 Mos 37,26–27). Men ingen av dem var modig og ærlig nok til å gå åpent imot forræderiet og den skammelige forbrytelsen. Og igjen gikk de andre brødrene med på et forslag som så barmhjertig ut.

Handelen ble raskt sluttet. Josef ble solgt til ismaelittene for tjue sekel – den prisen man i senere tider satte på en trell mellom fem og tjue år. Vanlig pris for en trell var tretti sekel sølv, regnet etter helligdommens sekel, som var dobbelt så stor som den vanlige sekelen. Ruben var ikke til stede da handelen ble gjort; da han kom tilbake, flerret han klærne sine i fortvilet sorg, uten å kunne gjøre noe (1 Mos 37,28–30). (*3 Mos 27,5; 2 Mos 21,32.*)

Men de andre dyppet Josefs fyrstelige kjortel i blodet av en bukk, så faren skulle tro at «et villdyr hadde ett ham opp». Listen lyktes. Jakob sørget bittert «i lang tid» og avviste all trøst som sønnene og døtrene hans hyklersk bød ham. Men selv i sine bitreste klager viste han håpet og troen på at han skulle finne sin elskede sønn igjen i en annen verden, da han sa: «Med sorg må jeg gå ned til min sønn i dødsriket.» (1 Mos 37,31–35)

Bortsett fra en antydning i forbigående i 1 Mos 42,21 hører vi ingenting om tårene og de inntrengende bønnene som Josef forgjeves prøvde å røre brødrene med, og like lite om reisen hans til Egypt. Men mens han fulgte med sine nye herrer, må han ha sett høydene omkring sitt kjære Hebron i det fjerne, der faren, uvitende om det som hadde skjedd, lengselsfullt ventet på at yndlingen hans skulle komme hjem.

Deretter møter vi ham igjen på slavetorget. Her kjøpte Potifar, faraos hoffmann og høvding over livvakten, ham av ismaelittene (1 Mos 37,36; 39,1). Navnet Potifar forekommer ofte på de egyptiske minnesmerkene (skrevet enten Pet-Pa-Ra eller Pet-P-Ra) og betyr «viet til Ra», det vil si solen.

Etter enkelte forfatteres mening var Egypt, da Josef ble solgt dit, ikke samlet under en enkelt innfødt slekts herredømme, men styrt av flere herskerslekter

(dynastier). Av dem var «hyrdekongenes» femtende dynasti det mektigste, og de andre var skattskyldige under det.

Hvordan det enn forholder seg med dette, ser vi at han ble ført til den delen av Egypt som alltid sto i nærmest forbindelse med Kanaan. Ved faraos hoff hadde Potifar embetet som «øverste befalingsmann over skarpretterne», og dermed var han også høvding over livvakten.[27]

I Potifars hus gikk det med Josef som før i hjemmet. For omstendighetene – enten de er til lykke eller ulykke for oss – har ikke makt til å forandre vår karakter. Den som er tro i smått, er også tro i stort, og den som ikke bruker det han har fått, skal bli fratatt selv det han har.

Josef var trofast, hederlig, oppriktig og samvittighetsfull; for i sin jordiske herre tjente han den himmelske, og for hans åsyn gjorde han alt han gjorde. Derfor var også «Herren med ham», og «Herren lot alt det han gjorde, lykkes i hans hånd» (1 Mos 39,2–3).

Det varte ikke lenge før hans herre la merke til dette. Fra å være en vanlig husslave ble Josef forfremmet til å ha tilsyn med hele huset, og Potifar ga alt han eide, i hans hånd. Den store tilliten ble heller ikke misbrukt. Herrens velsignelse hvilte fra nå av over Potifars hus, og han «overlot i Josefs hånd alt det han eide, og hadde ikke tilsyn med ham i noe, uten med den maten han selv åt» (1 Mos 39,4–6).

Billedhuggerverk og malerier fra gravene i det gamle Egypt viser oss levende Josefs daglige liv og gjøremål. «Store menns eiendommer ble, etter det vi ser her, ofte forvaltet av skrivere, som førte et svært utførlig og nøyaktig tilsyn med alt som foregikk innen jordbruk, hagestell, fehold og fiske.

De forskjellige slags produkter ble nøye bokført for å hindre tyveri fra uærlige arbeidere – noe Egypt alltid har vært ille beryktet for. I intet land ble gårdsdriften drevet mer systematisk. Josefs tidlige innsikt i hyrdelivet, og trolig også i jordbruket, gjorde ham sammen med hans trofaste karakter særdeles skikket til en tilsynsmanns stilling. Vi får ikke vite noe nærmere om hvor lenge han ble i denne stillingen.»[28]

Det er en vanlig, men likevel feilaktig oppfatning at den som er alvorlig gudfryktig og oppriktig, nødvendigvis må ha mye lykke også i denne verden. Det er riktignok sant at Gud ikke vil holde sine gode gaver tilbake fra dem han er sol og skjold for; men timelig lykke vil ikke alltid være til velsignelse for dem. Dessuten prøver Gud ofte sitt folks tro og tålmodighet og sender dem derfor mange trengsler.

Enda oftere viser det seg at trengslene er nødvendige til tukt og oppdragelse og at de sendes for å hjelpe de lidende til å ære og forherlige Gud midt i lidelsen. Josefs trengsler skulle prøve og lutre ham og slik forberede ham, både i det ytre og i det indre, til den stillingen han skulle få.

Skjønnheten han hadde arvet fra moren, utsatte ham for ugudelige tilnærmelser fra hans herres hustru – noe som ikke vil overraske dem som kjenner forholdene i det gamle Egypt. Josef sto helt alene i et hedensk land og et hedensk

[27] Slik R. S. Poole. Andre – blant dem Canon Cook – antar at Josef kom til Egypt ved slutten av det 12. innfødte dynastiet, altså under de innfødte faraoene, før hyrdekongene kom.

[28] R. S. Poole.

hus. På alle kanter var han omgitt av forhold som kunne sløve hans moralske sans og slik gjøre fristelsen enda sterkere. Sammenlignet med oss hadde han også et svært ufullkomment kjennskap til Guds lov i dens høyde og dybde. Og det han hadde sett hos sine eldre brødre, var heller ikke egnet til å løfte hans åndelige blikk.

Likevel satte han seg bestemt mot det onde, både av hensyn til sin herre og fremfor alt av frykt for å «gjøre denne store ondskapen og synde mot Gud» (1 Mos 39,7–9). For disse grunnsetningene sine fikk han imidlertid lide, og det hardt.

Som det så ofte skjer, slo en kvinnes voldsomme lidenskap over i et like voldsomt hat, og i sin ondskap pønsket hun ut en falsk anklage mot ham (1 Mos 39,11–20).

Vi har grunn til å tro at Potifar ikke i alle henseender festet lit til hustruens fortelling; i Egypt ble nemlig den forbrytelsen hun anklaget Josef for, straffet langt strengere enn han ble.[29]

Potifar satte ham i kongens fengsel, der han selv som høvding over livvakten hadde overoppsynet. At Josef led mye vondt der i begynnelsen, forteller disse ordene i Sal 105,17–18:

> Da sendte han en mann i forveien for dem,
> til trell ble Josef solgt.
> De plaget hans føtter med lenker,
> hans sjel kom i jern.

Motsetningen mellom hans tidligere profetiske drømmer og hans nåværende stilling kunne ikke vært større. Likevel ble Josef stående urokkelig. Og den hellige tekst løfter skarpt fram den andre motsetningen – mellom det en ser, og troen – med disse ordene: «Men Herren var med Josef og lot ham vinne velvilje, og den øverste fangevokteren i fengselet fikk godhet for ham.» (1 Mos 39,21) Vår tro skulle legge stor vekt på dette lille ordet «men» i denne sammenhengen.

Etter hvert som hans uskyld ble mer og mer anerkjent, ble tilsynet med de andre fangene betrodd ham, og fordi «Herren lot alt det han gjorde, lykkes for ham», ble til slutt hele oppsynet med fengselet lagt i hans hender. Slik viste Jehova seg også her som den trofaste paktens Gud. En lysstråle brøt fram på den mørke skyen. Men ennå måtte tålmodigheten vente lenge før den kunne føre til sin «fullkomne gjerning».

Kapittel 20. Josef blir opphøyet

Josef i fengselet, faraos to hoffmenn og drømmene deres, faraos drøm, Josefs opphøyelse og hans styre i Egypt.

(1 Mos 40; 41; 47,13–26)

Elleve år var gått siden Josef ble solgt til Egypt, og Guds løfte, slik det viste seg i drømmene hans, syntes lenger unna oppfyllelsen enn noen gang. Det meste av denne tunge tiden hadde han tilbrakt i fengselet. Han hadde ingen utsikt til

[29]Det finnes en egyptisk fortelling, «De to brødrene», som nylig er oversatt, og som forteller om en lignende hendelse. Den ligner så slående på den bibelske beretningen at vi er tilbøyelige til å tro at den er blitt til på grunnlag av Josefs prøvelser.

forandring, bortsett fra det han kunne lese ut av den mildheten og vennligheten fengselsvokteren lønnet tjenestene hans med.

Da skjedde det noe som snart så ut til å forandre Josefs kår. Av en eller annen grunn – fortjent eller ufortjent – var to av faraos fornemste hoffmenn falt i unåde og satt i fengsel, slik det så ofte skjer i Østen. Den ene var den øverste munnskjenken, den andre den øverste bakeren. Tilsynet med disse fangene ble derfor overlatt til høvdingen over livvakten, nå Potifars etterfølger i embetet, og han satte Josef til å være hos dem og svare for dem (1 Mos 40,1–4).

De hadde ikke sittet lenge i fengselet før de under Guds forsyn begge drømte en drøm samme natt, og drømmen gjorde dypt inntrykk på dem. Under det samme forsynet kunne Josef neste morgen se at de var redde, og finne ut hvorfor. Vi må se det som en direkte ingivelse fra Gud at han straks, uten tvil og nøling, kunne finne den rette meningen i drømmene deres.

Særlig slående er her måten Josef selv tok seg av saken på. Så snart han hørte at de var bekymret fordi de ikke hadde noen i fengselet som kunne tyde drømmene, viste han dem rett til Gud: «Å tyde drømmer – er ikke det Guds sak?» (1 Mos 40,8) Slik oppmuntret han dem til å fortelle det som lå dem på hjertet, mens han samtidig gjorde seg rede til å tyde drømmene ved i tro å overgi seg til Herren.

Enten han nå virkelig ville kunne forstå drømmene deres eller ikke, ville han i alle fall ikke ha skinn av å ligne de egyptiske trollmennene. Han ville ikke selv gjøre krav på en visdom og dyktighet som bare tilkom Gud og som bare kunne fås fra ham.

Nettopp fordi Josefs tydning virker så lett og naturlig, kan vi med så mye større tillit si at den kom direkte fra Gud. For det er nettopp i Guds overnaturlige ledelse av de naturlige ting at vi særlig bør se hans umiddelbare inngripen. Drømmene var helt naturlige, og tydningen var også helt naturlig; likevel kom begge direkte fra Gud.

Hva kunne være mer naturlig enn at den øverste munnskjenken og den øverste bakeren tre netter før faraos fødselsdag drømte at de igjen var innsatt i embetene sine? De visste jo at han alltid holdt en stor fest for alle tjenerne sine den dagen.

Og hva var mer naturlig enn at farao ved en slik anledning ville felle dom – frifinnende eller straffende – i saken mot sine fengslede tjenere? Eller hva var mer naturlig enn at munnskjenken, som visste seg uskyldig, drømte at han igjen gikk sin kongelige herre til hånde, mens bakeren, som visste seg skyldig, bare så rovfugler ete av kurven som han før hadde forsynt sin herres bord fra?

Vi kan altså si at drømmene selv gir de naturlige knaggene for Josefs tydning, slik det også senere var med faraos drøm. Men på samme måte som ingen av Egypts drømmetydere og vismenn kunne tyde faraos drøm, enda den var så naturlig og enkel når den først var tydet, var også her alt forvirret og uklart inntil Gud ga lys.

De to drømmene hadde mange slående likhetstrekk. I begge pekte tallet *tre* på de *tre* dagene før faraos fødselsdag – både de tre greinene på vintreet, som munnskjenken presset druesaft fra i faraos beger, og de tre kurvene som

bakeren bar bakverk i til kongens bord. I begge drømmene var de igjen satt tilbake i sine gamle embeter før det ennå var falt noen avgjørelse i saken deres. Forskjellen var bare at farao i den ene tok imot tjenerens oppvartning, mens i den andre åt rovfugler av kurven, slike som svermer om lik (1 Mos 40,9–19).

Det er også helt naturlig at munnskjenken, som ikke visste seg skyldig i noe, åpent og likefram fortalte sin drøm først. Bakeren, som godt visste hva han hadde gjort, fortalte sin først da han ble oppmuntret av den gunstige tydningen lidelsesfellen hans hadde fått.

Som en stadfestelse av at fortellingen er sann, bør vi også legge merke til hvor nøyaktig disse drømmene i alle enkeltheter svarer til forholdene i det gamle Egypt. Før pekte Bibelens motstandere nettopp på at det ikke kunne påvises vinranker og vin i det gamle Egypt; nå kan det motsatte bevises til overmål ut fra de gamle minnesmerkene.

Av dem får vi også vite at bakerkunsten og konditorkunsten sto svært høyt, så vi forstår at det ved faraos hoff måtte finnes et slikt embete som det vi hører om her. Selv det at bakeren bærer kurvene på hodet, er et betydningsfullt trekk i denne sammenhengen; for i Egypt var det nettopp mennene som bar byrder på hodet, mens kvinnene vises med byrdene på skuldrene.

Utfallet i saken mot de to tjenerne viste at Josefs tydninger hadde vært riktige. På faraos fødselsdag, tre dager etter drømmene, ble munnskjenken satt inn i embetet sitt igjen, mens bakeren ble hengt (1 Mos 40,20–22). Da Josef tydet munnskjenkens drøm, hadde han bedt ham om å tenke på ham når munnskjenken selv ble løslatt fra den straffen han uskyldig hadde lidd. Josef var jo fra først av «stjålet bort fra hebreernes land» (1 Mos 40,14–15) og hadde siden lidd uskyldig så lenge i fengselet, uten at det åpnet seg noen utsikt til å slippe ut.

Disse ordene viser at Josef høyst håpet å bli satt fri og at han i så fall trolig hadde tenkt å vende hjem til sin fars hus. Så lite visste han om Guds planer med ham! Men hva var vel en stakkars hebraisk slave for en stolt egyptisk hoffmann? Vi kunne ikke vente annet av den hedenske munnskjenken enn at han i sin lykke «ikke tenkte på Josef», men «glemte ham».

Så fulgte to lange år til i fengselet – menneskelig talt enda tyngre og mer håpløse enn de som allerede var gått. Men så kom befrielsen, plutselig og uventet. Denne gangen var det farao som drømte to drømmer etter hverandre.

I den første så han sju fete kyr beite i det frodige elvegresset «på elvebredden». Men plutselig steg det opp av «elven» sju magre kyr, som åt opp de sju fete uten selv å bli fetere. I den andre drømmen så han sju kornaks på ett strå, «frodige og gode»; så skjøt det opp et annet strå, også med sju aks, men de var «tynne og svidd av østavinden». «Og de tynne aksene slukte de sju frodige, fulle aksene.» (1 Mos 41,1–7)

Drømmen var så levende at den var som virkelighet for farao: «Da våknet farao, og skjønte at det var en drøm.» Det var bare en drøm, men det levende inntrykket den hadde etterlatt, kom igjen og igjen over ham. Derfor sendte han bud etter «alle Egypts spåmenn og vismenn» for at de skulle tyde drømmen for ham. Men ingen av disse vismennene kunne tyde den så farao ble tilfreds – for vi må ikke tro at de ikke prøvde.

Nå, da faraos drømmer hadde skapt frykt og uro ved hele hoffet, kom munnskjenken til å huske sin egen og bakerens drøm, og Josefs tydning av dem to år tidligere.

Før vi går videre, vil vi dvele litt ved de enkelthetene som gir fortellingen dens friske farge og samtidig kaster et forunderlig lys over dens historiske troverdighet. Først og fremst peker vi på hvordan alt har et ekte egyptisk preg. *Elven* er Nilen, Egypts hellige elv, som hele landets fruktbarhet var avhengig av, og ved dens bredd sto farao.

Dernest har vi ordet som vi har gjengitt med «elvegresset». I grunnteksten er dette ordet egyptisk; det fantes ikke noe hebraisk uttrykk for det fordi denne gresstypen var særegen for de egyptiske elvebreddene. Videre er, som vi straks skal se, de enkelte trekkene i drømmene ekte egyptiske. Og endelig er det bemerkelsesverdig hvordan de nyeste undersøkelsene har stadfestet Skriftens beretning om «spåmennene» og «vismennene» i Egypt.

Det har alltid vært kjent at Egypt hadde en egen prestekaste som ikke bare tok seg av religionen, men som også hadde landets vitenskapelige sysler i sine hender. I den senere tid har vi fått vite enda mer om dette. Vi vet nå ikke bare at magien hadde en fremtredende plass i den egyptiske religionen; vi kjenner også selve de gamle magiske skikkene og forskriftene!

Vi kjenner besvergelsesformlene og amulettene deres med hentydningene til de døde, troen deres på lykkelige og ulykkelige dager og hendelser, ja, til og med på det såkalte «onde øyet». Men det som angår oss enda mer her, er at vi vet hvordan omsorgen for de magiske bøkene var overlatt til to klasser av lærde. Titlene deres svarer nøyaktig til det man i mangel av bedre betegnelse har gjengitt med «spåmenn» – eller snarere «skrivere» – og «vismenn».

Det var for denne forsamlingen – de viseste og mest lærde, de mest erfarne i magien og de mest ærverdige av presteskapet – at farao forgjeves fortalte drømmene sine. Det finnes nok overmåte vise menn i verden som likevel er svært tåpelige, og mange som er lærde og likevel uvitende!

For en motsetning mellom de gråhårede egyptiske vismennene og den stakkars hebraiske slaven som ble hentet ut av fengselet! De gjorde åpent krav på å ha overnaturlige krefter ved siden av den virkelige kunnskapen sin; han fraskrev seg åpent på forhånd ethvert krav på egen makt og vendte seg i bønn til Gud.

Et større opptrinn enn dette skildres sjelden, selv i Skriften. Og for et lys det kaster over det som var sant da, var sant på Herrens tid og Paulus' tid, og vil være sant til verdens ende: «Hvor er en vismann? Hvor er en skriftlærd? Hvor er en forsker i denne verden? Har ikke Gud gjort verdens visdom til dårskap?» (*1 Kor* 1,20.)

Og likevel – når vi hører tydningen fra Josefs lepper, hvor likefram og klar er den, og hvor sterkt førte den farao til å tro den uten forbehold! Det er klart at de to drømmene bare er én og samme drøm: den første hentet fra gjeterlivet, den andre fra jordbrukslivet i Egypt. Drømmene dreide seg om buskap og om høst. I begge kommer først sjufold fruktbarhet og fedme og deretter sjufold magerhet, som sluker den tidligere fruktbarheten uten å etterlate spor av den.

Den andre drømmen kaster lys over den første, men også den første bærer sin tydning i seg selv. For i Egypt ble kyrne æret som symbol på Isis, jordens nærende gudinne, og man antar at kua i hieroglyfene betegner jorden, jordbruket og næringen. Dessuten beitet dyrene ved Nilens bredd, og hele fruktbarheten der – eller mangelen på den – var avhengig av Nilens flom. Særegent for Egypt er også beretningen om stråret med de mange aksene, slik man den dag i dag kan finne det der.

Men vi gjentar: Hvor tydelig alt dette enn virker på oss, sto Egypts vismenn målløse foran kongen sin! For et vitnesbyrd om Gud det var da Josef ble «ført skyndsomt ut av fengselet»!

Farao sa til ham: «Jeg har hørt si om deg at bare du hører en drøm, kan du tyde den» – det vil si: du trenger bare å høre drømmen for å tyde den. Josef svarte likefram, bestemt og med full tillit: «Det står ikke til meg» – ordrett: «ikke jeg» – «Gud skal gi et svar som spår lykke for farao» (1 Mos 41,14–16), altså et svar til kongens beste.

Vi kan heller ikke la være å peke på enda et trekk som vitner om at hele beretningen er nøyaktig: Da Josef gjorde seg klar til å tre fram for kongen, leser vi at han «raket seg». Vi vet fra minnesmerkene at dette var en særegen egyptisk skikk, mens det for eksempel hos hebreerne ble sett på som et tegn på vanære og skam å rake seg.

Josef ga sin tydning så beskjedent og likevel så bestemt: Drømmene pekte på sju år med en fruktbarhet uten like, og de skulle følges av like mange hungersår, så harde at det ikke skulle ses spor av den tidligere overfloden (1 Mos 41,25–32). Tydningen vant straks bifall hos farao og «alle tjenerne hans». Sammen med tydningen ga Josef et svært vist råd, og i et så avgjørende øyeblikk kan vi ikke tilskrive det selv den høyeste menneskelige klokskap, men Gud selv. (*Matt* 10,18–19.)

Josef rådet nemlig kongen til å kreve inn en femtedel av grøden i landet i de sju gode årene og lagre den under kongelig tilsyn til de sju hungersårene kom (1 Mos 41,33–36). Som skatt var det ikke hardt når vi husker at disse årene ga en fruktbarhet uten sidestykke. Sammenlignet med de vilkårlige byrdene som det kongelige skattkammeret tidligere tyrannisk hadde presset ut av folket, var denne avgiften svært mild – og den tok dessuten sikte på å redde folket fra fullstendig undergang.

Til slutt er det verdt å merke seg, i lys av Guds høyere ordning, at faraos bud om at undersåttene skulle gi av grøden, senere ble grunnlaget for et lignende bud som Jehova, den himmelske kongen, ga Israel.[30]

Etter dette er det ikke rart at farao straks utnevnte en slik rådgiver til å ha overoppsynet med de ordningene og tiltakene Josef selv hadde rådet til. Han tok ham derfor opp som borger i staten, gjorde ham til sin øverste embetsmann og lot ham offentlig utrope som «herre over landet» (1 Mos 41,37–41).

Også her er de enkelte trekkene i fortellingen ekte egyptiske. Farao ga ham signetringen sin, som hadde stor betydning hos de gamle egyptiske kongene:

[30] Dette vil bli vist utførlig i et senere bind, der det tales om Israels religion og barmhjertighetsytelser.

«De lot alltid navnene sine prege inn i et avlangt signet.» Han lot ham kle seg i «fine linklær» – en drakt som de fornemme egypterne og prestene brukte.

Han hengte «et gullkjede om halsen hans», slik det var vanlig skikk i Egypt når noen ble innsatt i et høyt embete. Og «han lot ham kjøre i sin nest beste vogn» og lot rope ut foran ham: «*Abrek!*» – «Bøy kne!», det vil si: hils ham og adlyd ham (1 Mos 41,42–43)![31]

Dernest ble Josefs navn forandret til *Sofnat-Paneah*, for at han skulle regnes som en innfødt egypter (1 Mos 41,45). Den rimeligste tolkningen av navnet er «livets opprettholder» eller «de levendes føde»; andre har oversatt det med «verdens frelser». Rabbinerne har uten god grunn gjengitt det med «hemmelighetenes åpenbarer».

Til slutt ga farao ham Asenat til kone, slik det sømmet seg for den fornemme stillingen han nå hadde blant landets høyeste adel. Navnet betyr trolig «hun som tilhører Neit», den egyptiske visdomsgudinnen. Hun var datter av Potifera («den som er viet til solen»), presten i On, «solens by», hovedsetet for landets religiøse og vitenskapelige liv og trolig også for det politiske. Dette er desto mer verdt å merke seg ettersom overhodet for prestekasten vanligvis ble valgt blant kongens nærmeste slektninger.

I hele denne fortellingen er det ikke noe urimelig eller uvanlig. Siden Egypts fruktbarhet helt og holdent beror på at Nilen hvert år går over sine bredder, er landet naturlig nok ofte utsatt for fryktelig hungersnød. Gamle skrifter forteller om en slik hungersnød som varte i omkring sju år, fra 1064 til 1071 etter Kristus. Den førte til de mest forferdelige ulykker og kaster lys over hvor vise Josefs råd var.

Også Josefs plutselige opphøyelse har flere sidestykker i Østens historie. En gresk historieskriver forteller således om en egyptisk konge som gjorde en murers sønn til sin svigersønn fordi han så i ham landets dyktigste mann. Men det mest forunderlige i alt dette er Guds herlige styre av det hele, og de midlene den guddommelige visdommen tar i sin tjeneste for å gjennomføre det.

Josef var tretti år gammel da han ble opphøyet (1 Mos 41,46) – akkurat samme alder som Frelseren hadde nådd da han sto fram i sin messianske gjerning som «verdens frelser», «livets opprettholder» og «hemmelighetenes åpenbarer».

Vi må i all korthet kaste et blikk på det styret Josef nå tok fatt på. I de sju gode årene «hopet han opp korn som havets sand, i svære mengder, inntil han ga opp å holde tall på det» (1 Mos 41,47–49). Uttrykket stemmer på en bemerkelsesverdig måte med «framstillingene på minnesmerkene, som viser at forrådet i kornlagrene ble nøyaktig talt opp og bokført, først etter at lagrene var fylt».

I hungersårene solgte han først korn til folket for penger. Da pengene var brukt opp, foreslo folket selv å betale farao med buskapen sin og til sist med jordeiendommene sine (1 Mos 47,13–20). Prestene ble likevel unntatt, for de fikk sitt underhold direkte fra kongen. Slik ble farao eneeier av både pengene, buskapen og jordeiendommene i Egypt – og det etter folkets eget uttrykkelige ønske.

[31] Sitatet om signetet er fra R. S. Poole.

Hvis vi antar at denne farao var av fremmed ætt og derfor lite avholdt blant de innfødte egypterne, måtte ordningen få enda større betydning for kongen. Men Josef misbrukte heller ikke den makten som slik ble lagt i hans og kongens hender. Tvert imot ga han storsinnet landet tilbake til folket uten at innbyggerne hadde bedt om det, på det vilkåret at de for framtiden skulle betale en femtedel av årets grøde i avgift, i stedet for noen annen skatt (1 Mos 47,23–26).

For å forstå en slik ordning må vi, i tillegg til det som allerede er nevnt, huske at staten måtte bære utgiftene til det kunstige kanal- og vanningssystemet som den årlige grøden i Egypt var nesten helt avhengig av. Skriften unntar bare «prestenes jord», som «ikke ble faraos eiendom», fra denne offentlige skatteplikten, og her stemmer den bemerkelsesverdig godt med det historien ellers forteller oss.[32]

To trekk i Josefs historie trer særlig skarpt fram. Den samme nådige Herrens hånd som i fornedrelsen hadde bevart ham fra synd, vantro og fortvilelse, vernet ham også nå i opphøyelsen – mot stolthet og mot å la seg påvirke av hedenskapet. Fristelsen må ha vært desto større nå som han var knyttet så nært til ypperstepresten over hele Egypt. Tvert imot så han på seg selv som en fremmed og pilegrim i landet. Hjertet hans var hjemme hos faren, hos farens Gud og hos løftene som var gitt faren.

Hans egyptiske hustru fødte ham to sønner «før det første hungersåret kom». Men han ga dem begge hebraiske, ikke egyptiske navn. Med det første, *Manasse* – «han som lar meg glemme» – ville han prise Guds godhet, som hadde latt ham glemme den tidligere sorgen og trengselen. Med det andre, *Efraim* – «dobbel fruktbarhet» – ville han gi tydelig til kjenne at selv om Egypt var landet der Gud hadde «gjort ham fruktbar», var og ble det hans elendighets land, landet «hvor jeg led ondt», og ikke hans gledes land (1 Mos 41,50–52).

Hvis vi spør hvorfor Josef ikke nå, da han var kommet til anseelse og ære, ga faren beskjed om at han levde og hadde det så godt, svarer vi: Det trygge og rette for ham var nettopp å vente til Herren selv ga ham et vink og en anledning.

Den store lærdommen Josef hele tiden hadde hatt anledning til å tilegne seg, var at alt det som hadde hendt, var fra Gud. Også nå ville Herren vise veien og lede ham helt til målet.

Selv trodde han og *hastet* ikke. Slik ville Gud bli herliggjort, og slik ville også Josef selv få den hellige og fullkomne freden – for han trodde på Gud.[33]

Kapittel 21. Josefs brødre i Egypt

Jakobs sønner drar til Egypt for å kjøpe korn. Josef kjenner igjen brødrene sine, og Simeon blir satt i fengsel. Jakobs sønner kommer andre gang til Egypt og har Benjamin med seg. Josef prøver brødrene og gir seg til kjenne for dem. Jakob gjør seg og familien klar til å dra ned til Egypt.

(1 Mos 42–45)

[32] Det er jo også kjent at en fyrste av det tolvte dynastiet, Amenemhet III, anla et fullstendig kanalsystem og gravde ut den enorme kunstige Moirissjøen til å ta imot og gi fra seg igjen overskuddsvannet fra Nilen.

[33] Det er ingenting som særlig tyder på at Josef på denne tiden visste at Gud igjen ville forene ham med slekten hans, og enda mindre at hans far og brødre skulle komme ned til Egypt.

Vi kommer nå til en tid i Israels historie som fikk stor betydning og grep dypt inn. Igjen ser alt ut til å skje helt naturlig, mens alt i virkeligheten er overnaturlig. De samme årsakene som ga lite regn i Abessinias fjell, og dermed lav vannstand i Nilen, førte også til tørke og hungersnød i Kanaan.

Det som nå skjedde, er nettopp det vi etter alt det foregående kunne vente: Jakobs ville og lovløse sønner sto rådløse og uten håp overfor vanskelighetene, mens de samme vanskelighetene vekket ny handlekraft hos den gamle faren deres. «Hvorfor sitter dere her og ser på hverandre? … Jeg har hørt at det er korn i Egypt. Dra dit ned og kjøp korn til oss der.» (1 Mos 42,1–2)

Ti av Jakobs sønner dro av sted med dette oppdraget. Men Benjamin, som hadde fått Josefs plass hos faren, ble ikke sendt med. Trolig var faren redd for at det skulle hende ham noe på veien, og kanskje stolte han heller ikke helt på sønnene sine.

Den hellige tekst stiller oss så midt i et nytt bilde. De hebraiske fremmede er kommet til Egypt og står i en broket mengde av innfødte og fremmede som er samlet for å kjøpe korn, mens Josef som landets høyeste embetsmann har tilsyn med salget. På ekte østerlandsk vis trer Jakobs sønner fram for landets herre og bøyer seg for ham.

Denne fornemme embetsmannen både så ut, kledde seg og talte som en egypter, og selvsagt kunne de ikke kjenne igjen i ham den stakkars gutten som for over tjue år siden i sin «sjeleangst» hadde bønnfalt dem om ikke å selge ham som slave. Men de selv hadde ikke gjennomgått en slik forandring, og Josef kjente straks igjen de velkjente ansiktstrekkene (1 Mos 42,6–8).

Men hvilken forandring hadde ikke skjedd i forholdet mellom dem! Mens de bøyde seg dypt for ham, måtte han levende minnes de gamle drømmene sine. Selv en mindre from natur enn Josefs ville i et slikt øyeblikk sikkert ha kjent at Guds hånd hadde styrt det som lå bak og at den hadde en bestemt hensikt. Da kunne personlig nag og krenkelse ikke finne vei til hjertet hans.

Hvis strenghet bestemte hans framferd mot brødrene, som noen har ment, kan den i alle fall bare ha vært en underordnet drivkraft. Det er uansett umulig å tro at han lenge ga vreden rom når vi straks etter hører at han «vendte seg bort fra dem og gråt» da de viste anger og sorg. Men vi foretrekker å se hele Josefs framferd som uttrykk for én og samme følelse og tanke, gjennomført helt konsekvent.

Da brødrene nå sto foran ham, måtte han se det som et vink om at Gud ikke hadde ment å skille ham fra familien for godt. Men meningen var heller ikke at han skulle vende tilbake til dem; de skulle komme til ham, og han var sendt i forveien for å holde dem i live.

Skulle familien kunne samles igjen, måtte hjertene og sinnelaget deres forandres fullstendig, og det måtte han få visshet om før han ga seg til kjenne for dem. Den vissheten kunne han bare få ved at de ble prøvd gjennom de mest alvorlige trengsler; først under dem kunne de vise at sinnelaget deres virkelig var forandret.

Ser vi det slik, er hele Josefs framferd lett å forstå. Først måtte han naturligvis skille Jakobs sønner ut fra alle de andre kornkjøperne, så han kunne ha med

dem alene å gjøre, men uten å vekke mistanke hos dem. Dernest måtte han få vite hvordan det sto til hjemme. Deretter ville han la dem lide uten skyld ved å bruke vilkårlig makt mot dem, så de skulle føle seg hjelpeløse – slik Josef en gang selv hadde vært hjelpeløs i deres hender. På den måten skulle de se sin tidligere synd i sin nåværende sorg.

Alt dette nådde han med ett og samme middel. Josef anklaget dem for å være speidere som under påskudd av å kjøpe korn ville finne ut hvor landet lettest kunne angripes. En slik beskyldning var ikke grunnløs slik det da sto til i Egypt, og heller ikke uvanlig i Østens land. Den ga ham et påskudd til å skille nettopp dem ut fra de andre, og svaret deres ville fortelle ham mer om forholdene hjemme. For de ville naturligvis ikke bare protestere mot beskyldningen, men også vise ut fra forholdene hjemme hvor usannsynlig den var.

Her kunne ingenting tale bedre for dem enn at de alle var «sønner av én mann». Det måtte jo være innlysende at ingen ville sette livet til alle sønnene sine i fare ved å sende dem på et så farlig oppdrag som å utspeide landet. Men det var ikke nok for Josef. Ved å gjenta beskyldningen skarpt fikk han dem til å si mer om forholdene hjemme, og slik fikk han vite at både faren og Benjamin levde (1 Mos 42,9–13).

Men måten de omtalte ham på som «ikke er mer», syntes å vise at de fremdeles ikke angret sin tidligere synd og sitt bedrag, og det kunne bare styrke tvilen hans om sinnelaget deres. Nå skulle de selv få kjenne en vilkårlig voldshandling. Den skulle ikke bare få dem til å tenke på sin gamle skyld, men også gjøre det klart for dem at Gud – hvor lenge han enn hadde ventet – likevel var en rettferdig dommer som straffet synd og misgjerning.

Videre ville han vite om Benjamin nå hadde fått den første plassen hos faren framfor de andre brødrene, slik han selv en gang hadde hatt, og i så fall hvordan de stilte seg til ham.

Viste det seg at de – i stedet for å misunne og hate ham – var villige til ikke bare å forsvare og verne ham, men til og med lide i hans sted, selv om det skulle føre dem i skam og fare, da var det klart at de hadde angret sin synd på rett måte. Da var sinnelaget deres et helt annet enn for tjue år siden.

Slik gikk Josef fram. Først lot han alle ti sette i fengsel, men ville så la én av dem gå fri for å hente Benjamin, så det kunne bli åpenbart om de hadde talt sant. Denne bestemte og tilsynelatende harde behandlingen var nok ment å skremme og ryste dem dypt.

Etter tre dager mildnet han derfor beslutningen: Han ville bare holde én av dem tilbake som gissel. Samtidig forsikret han dem om at det var «frykt for Gud» som styrte hans handlemåte, og oppmuntret dem med at han ikke lenger ville bære noen fiendtlig tanke mot dem så snart han var blitt sikker på at de var uskyldige (1 Mos 42,14–20).

At han – en egypter – viste til «frykt for Gud», og at han tilsynelatende ga opp all unødig hardhet mot dem, må ha gått dem til hjertet og minnet dem om hvor uforsonlige de selv hadde vært mot Josef. Simeon skulle bli igjen som gissel fordi han var den nest eldste; Ruben, den eldste, som hadde villet redde Josefs

liv, skulle ikke holdes tilbake. Også dette må ha minnet dem om deres tidligere misgjerning.

For første gang bekjente de derfor nå bittert for hverandre den synden de hadde gjort, og at Gud nå straffet dem for den (1 Mos 42,21–24). Så bitter var sorgen at de talte om den på sitt eget språk mens Josef hørte på, uten å vite at han forsto hva de sa.

Josef måtte skynde seg bort for ikke å røpe hvor beveget han var, men han forandret ikke planen sin. Simeon ble bundet for øynene på dem, og de andre ble sendt av sted, rikelig utstyrt med mat til reisen i tillegg til kornet de hadde kjøpt – og med kornpengene hemmelig gjemt i sekkene.

Forferdelsen over denne uventede vendingen ble enda større da en av dem ved første nattkvarter fant pengene sine igjen i kornsekken. Men som før tjente også dette bare til det gode: Også her så de Guds straffende hånd. «Hva er dette som Gud har gjort mot oss?» (1 Mos 42,27–28)

Det de kunne fortelle faren da de kom hjem, var alvorlig nok. Men det de nå oppdaget – at pengene de hadde betalt, lå gjemt i sekkene deres – syntes å varsle en ny ulykke og fylte Jakob og sønnene med ny frykt. Når de bare fikk komme fram for Egypts hersker om de hadde Benjamin med seg, måtte jo faren, som allerede hadde mistet to sønner, blankt nekte å utsette sin yndling – den eneste gjenlevende sønnen etter hans elskede Rakel – for en slik fare.

Ruben stilte riktignok sine egne to sønner som pant for Benjamin: «Begge sønnene mine kan du slå i hjel hvis jeg ikke bringer Benjamin hjem til deg!» (1 Mos 42,37) Men slike ord kunne verken trøste Jakob eller gi ham noen trygghet. En tid så det ut som om Jakobs gamle sorg bare skulle bli enda større, nå som han også hadde mistet Simeon, og som om han aldri skulle få se Josef og familien hans igjen.

Spør vi hvorfor Josef våget å legge saken slik an og påføre faren så stor sorg, så svarer vi: Nå som han kjente forholdene hjemme og dessuten hadde Simeon hos seg, kunne han når som helst ha sendt bud til faren om det viste seg nødvendig.

Og vi forstår alle at han ikke kunne unngå å påføre faren sorg hvis han skulle nå det han ønsket: å sette brødrene på en skarp prøve og slik gjøre dem skikket til sin framtidige oppgave. Og ser det ikke ut til at Josef hadde forstått Guds planer rett i denne saken? Med sine tiltak klarte han jo med én gang å røre brødrenes hjerter og få dem til å se Guds straffende hånd over sine tidligere synder.

Kunne han ikke da overgi framtiden helt til Gud og stole på ham? Kunne han ikke også stole på at Jakobs tro skulle bli holdt oppe og seire i denne trengselen? Trengselen og sorgen ville i alle fall bli kortvarig – men hvilke velsignede frukter ville den ikke bære! Igjen viste utfallet at han hadde sett og handlet rett.

Da maten Jakobs sønner hadde tatt med hjem, nesten var brukt opp, måtte de igjen ty til de kongelige kornlagrene i Egypt. Denne gangen var det Juda som tilbød seg å gå i borgen for Benjamin (1 Mos 43,1–10). Tilbudet kom i rolige og kjærlige, men bestemte ord, og var egnet til å gi Jakob full tillit til at det var ment alvorlig og kom fra et trofast hjerte.

Men han fikk en bedre trøst – den han kjempet seg til i troens bønn: «Måtte Gud Den Allmektige la dere finne barmhjertighet hos mannen, så han lar deres andre bror … dra hjem igjen med dere.» Og hadde Gud bestemt det annerledes og ville ta barna fra ham, skulle han også finne seg i det i tro: «Og jeg – skal jeg være barnløs, så får jeg være barnløs!» (1 Mos 43,14) Herrens vilje er god, og den ville han bøye seg for.

Det er rørende å se den gamle mannen med skjelvende hender prøve på forskjellige måter å avverge den fryktede egypterens vrede. Det var uår, og derfor måtte det være mangel på de luksusvarene som vanligvis ble ført inn til Egypt. Han lot dem derfor ta med som gave slike varer som egypterne satte høyt: «litt balsam og litt honning, krydderier, ladanum, pistasienøtter og mandler».

Og pengene de hadde funnet i sekkene, måtte ha kommet dit ved en feiltagelse; derfor lot han dem også ta dem med tilbake, sammen med penger for kornet de nå skulle kjøpe (1 Mos 43,11–13).

Så lot han dem dra i Israels Guds navn, både Benjamin og de andre. Selv skulle han bli igjen alene, som den gangen ved vadestedet over Jabbok – nei, ikke alene: I tro og tålmodighet ville han vente på utgangen.

Igjen sto de ti brødrene for den fryktede egypterens ansikt, og nå med langt mer engstelige hjerter enn Josef noen gang hadde hatt, både på veien til Egypt og på slavetorget. Josef ble snart oppmerksom på de nyankomne og på den yngste broren, som han hadde forlatt hjemme som et barn på bare ett år. For øyeblikket var det verken tid eller sted for å tale nærmere med dem. Han befalte derfor forvalteren sin å føre dem hjem til ham, der de skulle spise hos ham.

Josef talte egyptisk, som Jakobs sønner ikke forsto. Da de nå så at de ble ført til Josefs hus, falt det dem straks inn at de skulle anklages for å ha stjålet kornpengene. Men forvalteren talte vennlig til dem og tok all frykt fra dem på det punktet, enda før de gikk inn i huset. Synet av Simeon, som nå ble satt fri og ført ut til dem, må ha styrket tilliten deres. Så ble måltidet gjort i stand (1 Mos 43,15–25).

Det var et sterkt bevegende øyeblikk for Josef da han kom hjem og møtte brødrene sine der. De ante selvsagt ikke hvilke tanker som rørte seg i hjertet hans da de etter ekte østerlandsk skikk ydmykt la fram gavene faren hadde sendt med dem, og bøyde seg dypt for ham helt ned til jorden. Han hadde vanskelig for å skjule følelsene sine.

Igjen og igjen spurte han etter faren, og de svarte: «Ja, det står vel til med din tjener, vår far. Han er ennå i live.» Og de bøyde seg og kastet seg ned for ham. Men da han løftet blikket og så Benjamin, sin egen mors sønn, og – så helt ulikt en egypter – hadde sagt: «Gud velsigne deg, min sønn!», måtte han skynde seg bort, «for hjertet hans brant av kjærlighet mot broren» (1 Mos 43,26–30).

Tjueto år var gått siden han sist så ham, og nå sto Benjamin foran ham som en ung mann, litt eldre enn Josef selv hadde vært da hans sørgelige liv som trell og fange begynte. Ville de samme brødrene som en gang hadde ofret ham av misunnelse, igjen være villige til å svikte sin yngste bror av egoisme?

Under måltidet ventet det Jakobs sønner en ny overraskelse. Etter egyptisk skikk spiste Josef naturligvis alene, og egypterne for seg selv: han fordi han

hørte til den høyeste kasten, de av religiøse grunner. Fra Egypts historie vet vi at egypterne holdt seg borte fra visse kjøttslag og at de ikke ville spise med kniver, gafler eller kar som folk fra andre nasjoner hadde brukt.

Men det må ha virket høyst underlig på brødrene at de ved måltidet fikk plass etter alder. Hva visste egypteren om dem, og hva var det for hemmelighetsfulle ting som kom fram her i hans nærvær? Men også noe annet må ha slått dem.

Hjemme i farens hus var den yngste, Benjamin, Rakels sønn, alltid blitt foretrukket framfor alle de andre – og nå skjedde det samme i det egyptiske palasset! For da den egyptiske herskeren «lot bære til dem av maten på sitt eget bord», «fikk Benjamin fem ganger så mye som hver av de andre» (1 Mos 43,31–34). Hvorfor denne forskjellen, som i den gamle verden ble regnet som tegn på så stor ære?[34]

Måltidet forløp likevel i godt lag, og tidlig neste morgen dro de elleve glade og takknemlige av sted mot Kanaan. Men forvalteren over Josefs hus hadde fått befaling om å legge pengene til hver av dem øverst i sekkene. Dessuten hadde han lagt Josefs eget sølvbeger i Benjamins sekk.

Brødrene var ikke kommet langt før forvalteren plutselig innhentet dem. Han bebreidet de elleve for skamløs og lav utakknemlighet og beskyldte dem for å ha stjålet begeret som herren hans drakk av og spådde i. Disse ordene fra tjeneren beviser naturligvis ikke at Josef virkelig spådde i begeret. Men i Josefs hus fantes det uten tvil, som hos alle Egypts vise, et slikt sølvbeger som vanligvis ble brukt til spådom.

Man gikk fram slik: Man helte vann i begeret og trodde at man i lysbrytningene i vannet kunne se ukjente hendelser i framtiden. Noen ganger kastet man også edelstener og gull oppi, delvis med magiske innskrifter og besvergelser på, for å få fram sterkere lysbrytninger, der man så mente å se framtidens hemmeligheter. Noe lignende kan man den dag i dag oppleve i Egypt.

Beskyldningen for bedrag og tyveri kom så overraskende på brødrene at de, sikre på at de var uten skyld, utfordret anklageren: Den han fant begeret hos, skulle dø, og alle de andre ville frivillig vende tilbake som slaver. Men forvalteren hadde fått sin instruks: Han skulle bare skille Benjamin fra de andre. Med påtatt edelmot avslo han forslaget deres og sa at han bare ville holde den skyldige tilbake som trell. Så gjorde han undersøkelsen, og begeret ble funnet i Benjamins sekk (1 Mos 44,1–12).

Nå kom et svært alvorlig øyeblikk for brødrene – den mest avgjørende prøven i hele deres liv til da. De skulle alle få dra hjem til sine kjære; bare Benjamin skulle bli trell, for det var i hans sekk begeret var funnet! De måtte innrømme at de visste han var uskyldig, tross alt som talte mot ham. Men hvorfor skulle de gjøre hans sak til sin?

Hjemme hadde han alltid vært foretrukket framfor alle de andre; ja, av frykt for å utsette ham for fare kunne faren til og med ha latt både konene og barna deres dø av sult. Og i Egypt var han også på en merkelig måte blitt foretrukket framfor dem, enda han var den yngste.

[34] Hos spartanerne ga man fyrster og herskere dobbel porsjon, og hos kreterne firedobbel. I Egypt synes man ved slike anledninger å ha brukt femdobbel.

En gang før var de blitt kvitt en annen som faren urettferdig foretrakk og gjorde stas av – hvorfor skulle de nøle med å gjøre det samme nå når selve skjebnen syntes å skille ham fra dem? Hvorfor skulle akkurat de ta seg av ham og gjøre hans sak til sin egen?

Var det ikke nok at han alltid og overalt var blitt dratt fram foran dem? Skulle de nå la sine egne familier der hjemme gå til grunne for hans skyld, han som uansett syntes å være bestemt av skjebnen til ulykke og undergang? Slik kunne de ha resonnert.

Men det gjorde de ikke – nei, de resonnerte overhodet ikke. For det er alltid farlig å resonnere når man står overfor en klar plikt; da er lydighet, den umiddelbare og enkle lydigheten, det eneste sikre og rette. «Da flerret de klærne sine. De lesste på hver sitt esel og vendte tilbake til byen.» (1 Mos 44,13)

Den første prøven var over, men den andre og siste skulle følge straks etter. Da de kom til Josefs hus, kastet de seg til jorden for ham i stum sorg. Nå var det Juda som førte ordet, og i måten han gjorde det på, viste han seg som et forbilde på den store ætlingen som skulle komme fra ham. Ikke et eneste ord sa han til deres unnskyldning og forsvar. Tvert imot var det denne tanken som trådte skarpest fram i talen hans: «Gud har funnet dine tjeneres misgjerning.» (1 Mos 44,16)

I denne saken var de helt uskyldige, men for Gud var de skyldige, og nå ville han straffe deres ugudelighet! Hvordan kunne de forlate Benjamin som trell der når det i virkeligheten var de selv og ikke han som var årsaken til all denne sorgen? Men Josef avviste nå Judas forslag som urettferdig, slik forvalteren hadde gjort, og tilbød dem alle unntatt Benjamin friheten.

Dermed ga han Juda anledning til å be og begrunne bønnen i et språk så fint, levende og alvorlig at det til alle tider har gjort et dypt inntrykk på alle alvorlige lesere (1 Mos 44,18–34). Juda gjentok den enkle fortellingen om hvordan den store egyptiske herren først hadde spurt dem ut om de hadde far eller brødre, og hvordan de hadde fortalt ham om den gamle faren hjemme og om sønnen «født i hans alderdom», som var hjemme hos ham. Farens hjerte hang ved ham fordi han var den eneste gjenlevende sønnen etter hans elskede Rakel.

Deretter hadde landets herre bedt dem om å bringe den unge mannen ned til ham, og de hadde svart at det ville koste faren livet om sønnen reiste fra ham. Men sulten hadde tvunget dem til å be faren om å bringe også dette offeret.

Da hadde den gamle minnet dem om – noe de selv visste altfor godt – at hans kone, den eneste han virkelig regnet som sin kone, hadde født ham to sønner. Den ene av dem hadde gått bort fra ham, slik Benjamin nå også skulle gjøre, og han hadde ikke sett ham siden; «han er sikkert revet i hjel». Om de nå også tok den andre sønnen fra ham, og det hendte ham en ulykke, ville de sende «mine grå hår med sorg ned i dødsriket».

Og det den gamle mannen hadde sett for seg, ville nå skje. Men hvordan kunne Juda se sin gamle far gå til grunne i sorg? Ville ikke skylden falle nettopp på ham, som hadde gitt sitt ord på å gå i borgen for gutten? Ja, han skulle stå som sikkerhet for ham.

Derfor ba han nå verken om tilgivelse eller om en mildere straff. Han ba inntrengende om bare én ting: at han måtte få bli igjen som trell i guttens sted og at gutten måtte få vende hjem med brødrene sine. Under slike forhold så han på trelldommen som en nåde; for hvordan kunne han «se på den sorg som kom til å ramme» den gamle faren?

Luther sier med rette: «Hva ville jeg ikke gi for å kunne tre fram for Herren med en bønn slik Juda ba for Benjamin! For dette er et fullkomment mønster på en bønn og på den sterke følelsen som burde ligge til grunn for enhver bønn.» Lovet være Herren!

For det er Én som på denne måten har gått i forbønn for oss – han som ga seg selv for oss og ble trell i vårt sted. Hans forbønn for oss er hørt, hans stedfortredelse er tatt imot, og han trer stadig fram for oss med sin sterke og seierrike bønn. Herren Jesus Kristus er «løven av Judas stamme, Davids rot», som «kan åpne boken og de sju seglene på den». (*Sal* 40,7–8; Fil 2,6–8.)

Den siste prøven var nå over. Josef klarte ikke å holde seg lenger; «han kunne ikke lenger legge bånd på seg». Alle uvedkommende ble skyndsomt sendt ut, og Josef ga seg til kjenne for dem, grepet av de ømmeste og mest kjærlige følelser.

Han var broren de hadde solgt til Egypt, men som Gud i virkeligheten hadde sendt i forveien for dem – ikke bare for å berge livet deres, men også for å sikre deres framtidige lykke, så Guds nådeplan med verden kunne bli oppfylt. Derfor skulle de ikke gi seg over til sorg, for det var Gud som sto bak det alt sammen (1 Mos 45,1–8).

Tre ganger måtte han si dette og vise sin tilgivelse med de mest kjærlige og inntrengende ord, før de kunne tro ham og hente trøst av ordene hans. Men nå hadde Josef framfor alt én plan for øye: å føre faren og hele familien hans ned til seg, så han kunne forsørge dem; for bare to av de sju uårene var ennå gått. I denne planen fikk han på en særlig måte hjelp av Guds forsyn.

Ryktet om det som hadde skjedd, var nådd fram til faraos ører, og Josefs edle framferd vant kongens bifall. Av seg selv foreslo farao derfor det Josef nettopp hadde tenkt å gjøre. Han fulgte innbydelsen opp med sitt kongelige løfte om rikelig underhold for Jakob og familien hans, og sendte vogner med til å frakte kvinnene og barna. Josef sendte også rike gaver til faren (1 Mos 45,16–23).

Da de elleve kom hjem og fortalte faren alt, var og ble «hans hjerte kaldt, for han trodde dem ikke». Men da han så de egyptiske vognene komme, slo det om: Da «ble Jakobs ånd opplivet». Med ett var alt det gamle, med synd og sorg, visket ut av minnet hans. Og nå talte han ikke som Jakob, men som Israel, Guds seierrike stridsmann: «Det er nok! Josef, min sønn, lever ennå! Jeg vil dra av sted og se ham før jeg dør.» (1 Mos 45,25–28)

Kapittel 22. Jakob drar ned til Egypt

Jakob og familien hans drar til Egypt. Jakob møter farao. Hans siste sykdom og påbud om å bli begravet i Kanaans land. Han tar Efraim og Manasse til seg som sønner.

(1 Mos 46–48)

Patriarken Jakob hadde en vanskelig vei foran seg. Ennå hadde han ikke fått noe direkte ord fra Gud om at han skulle flytte til Egypt med familien sin. Men Guds handlemåte med Josef, faraos innbydelse og hungersnøden i Kanaan syntes på den andre siden å vise ham at tiden nå var kommet som Gud hadde talt til Abraham om: da hans ætt skulle forlate Kanaan og bli treller og fremmede «i et land som ikke er deres». (1 Mos 15,13.)

Han visste at to ting måtte skje før Israel kunne vende tilbake til Kanaan og ta det i eie: «Amorittenes ondskap» måtte bli full, og Israels familie måtte først bli et folk, en nasjon. Det første lå ennå i framtiden. Når det gjaldt det andre, var det lett for ham å se at et lengre opphold i landet heller ville ha hindret enn fremmet dette målet.

På den tiden var nemlig Kanaan delt mellom en mengde uavhengige stammer, og etter hvert som Jakobs sønners familier vokste, måtte de komme i berøring med dem, enten som fiender eller som venner. Enda farligere for deres tro og åndelige liv ville det være å leve varig blant kanaanittene og ha omgang med dem.

I Egypt var det helt annerledes. Dit dro de jo uttrykkelig som midlertidige innbyggere og for en kortere tid, etter det løftet de både fikk og ga. At de var gjetere og som sådanne «motbydelige for egypterne», ville holde dem atskilt fra egypterne både politisk, religiøst og i det daglige samkvem, og føre til at de fikk et eget område der de kunne bo for seg selv.

Og Gosen var nettopp særlig skikket for dem som gjetere; der ville de kunne øke både buskapen og formuen sin. Dette var de mer ytre grunnene til at de måtte dra til Egypt; de høyere, åndelige grunnene til flyttingen er allerede omtalt.

Den vissheten Jakob trengte for å kunne forlate landet med full trøst og tillit, fikk han da han kom til Beer-Sjeba ved den sørlige grensen av det lovede landet. Der ofret patriarken «slaktoffer til sin far Isaks Gud», og der talte den trofaste Herren til ham i et syn om natten (1 Mos 46,1–4).

Herrens ord ga Jakob en firedobbel forsikring: at Gud var paktens Gud og at Jakob ikke skulle frykte for å dra ned til Egypt; at Gud der ville gjøre ham til et stort folk – med andre ord at han der skulle gå over fra å være en familie til å bli et folk; at Gud selv ville dra ned med ham; og til sist at han visselig ville føre ham opp igjen.

Hver av disse fire forsikringene ble innledet med et sterkt framhevet *Jeg*, så han skulle være trygg på at alle disse velsignelsene hadde sin grunn i Herren, den kilden de skulle velle fram fra. Styrket på denne måten fortsatte Israel vandringen med fred i sjelen.

Som så ofte gir Skriften oss her en svært lærerik opplysning, selv om den riktignok unndrar seg en overfladisk lesning. Det er sagt mange ganger at Bibelen ikke vil gi de enkelte personenes historie for dens egen skyld, men bare Guds rikes historie. Dette kommer svært tydelig fram i fortegnelsen som her blir gitt over «Israels barn som kom til Egypt» (1 Mos 46,8–27).

Den er tydeligvis ikke ment som en bokstavelig liste over dem som fulgte Jakob på reisen til Egypt. For det første var noen av dem kommet dit før: Josef

selv, sønnene hans Efraim og Manasse og eventuelle barn de hadde på den tiden. Dernest må flere av Jakobs sønnesønner og oldebarn i fortegnelsen være født først etter at Jakobs sønner var kommet til Egypt. Og omvendt må det ha vært flere som ikke er nevnt her. Vi kan jo ikke tro at alle de familiene der ingen flere etterkommere er nevnt, døde ut.

Men holder vi fast ved at bare det som angår Guds rike, er omtalt, blir alt klart. Vi ser derfor ikke på denne fortegnelsen som biografisk, men som genealogisk, satt opp ut fra et bestemt synspunkt. Planen er først å nevne stamfedrene til Israels stammer, og dernest de etterkommerne av disse stamfedrene som grunnla bestemte, atskilte «*ætter*» innenfor hver stamme. Derfor gir slektsfortegnelsen ikke bare navnene på de av Jakobs etterkommere som fulgte ham til Egypt, men også på slike som senere ble «overhoder for sine hus».

Det går klart fram når vi sammenligner med 4 Mos 26, der Israels *ætter* blir regnet opp særskilt. Blant disse grunnleggerne av ættene finnes det ikke ett navn som ikke allerede står i den første fortegnelsen. Derimot er noen navn falt ut i den andre fortegnelsen, for eksempel en sønn av Simeon, en sønn av Asjer og tre av Benjamins sønner – uten tvil enten fordi de døde, eller fordi de ble strøket fra denne stillingen ved en eller annen straffedom.

Det er heller ikke underlig at navnene på Israels ættehøvdinger allerede på forhånd er tatt med i denne fortegnelsen. Leser vi ikke på samme måte om Abraham at Levis ennå ufødte stamme ga Melkisedek tiende i ham? Slik er det helt vanlig å tale i Skriften.

Vi ser at Gud sa til Abraham, Isak og Jakob: «Jeg vil gi *deg* landet», mens de ennå bare var fremmede og pilegrimer i det. Og mange hundre år før ordet ble oppfylt, lød det til dem: «I *deg* skal alle jordens slekter velsignes!» Og til Jakob selv sa Gud: «Jeg skal visselig føre *deg* opp igjen» fra Egypt. For hos Gud er ingenting egentlig framtidig; «han ser enden fra begynnelsen».

Men når den hellige tekst summerer opp slektsfortegnelsen og sier at alle sjelene som kom til Egypt, var sytti, må vi tenke på hva dette tallet betyr.

Det er sju ganger ti: Sju var det hellige paktstallet, og ti tallet for det fullstendige.[35][36]

Underveis sendte Jakob Juda i forveien for å melde Josef at han kom. Josef skyndte seg for å ta imot faren i grenselandet Gosen. Etter så lang tid fra hverandre ble møtet deres svært ømt og bevegende. Det hebraiske uttrykket som i vår oversettelse er gjengitt med at «Josef viste seg for ham», synes å antyde at det skjedde med stor prakt og høytidelighet. Men da den mektige egyptiske herren kom fram til faren sin, sto han der igjen som det kjære, lenge savnede barnet: Han «falt ham om halsen og gråt lenge i hans armer» (1 Mos 46,28–29).

Josef måtte nå melde farao at familien hans var kommet til Egypt, så kongen kunne ønske dem velkommen og gi dem lov til å bo midlertidig i Gosen. Han gikk derfor først alene til kongen og tok så med seg fem av brødrene sine og førte

[35] Den greske oversettelsen, Septuaginta, oppgir tallet til 75 sjeler, og derfra har Stefanus sitt utsagn i Apg 7,14; Septuaginta var nemlig da alminnelig kjent og brukt blant jødene. Forskjellen kommer trolig av at slektstavlen er regnet opp på en annen måte.

[36] Den hebraiske grunnteksten regner opp disse av Leas etterkommere: 6 sønner, 25 sønnesønner og 2 sønnesønners sønner, foruten Dina; av Silpas: 2 sønner, 11 sønnesønner, 2 sønnesønners sønner og 1 datter; av Rakels: 2 sønner og 12 sønnesønner; av Bilhas: 2 sønner og 5 sønnesønner. De to døtrene er tatt med av en eller annen grunn.

dem fram for ham. Både han og de la vekt på at de var gjetere av yrke og levevei (1 Mos 47,1–4).

Det ville nemlig sikre at de fikk Gosen. Det landet passet best for dem fordi det hadde gode beitemarker, og dessuten lå det mest for seg selv og lengst borte fra egypterne. For de egyptiske minnesmerkene viser oss at gjeterne ble regnet som den laveste kasten, trolig fordi deres yrke og levevei sto så skarpt i strid med den høye kulturen hos landets fastboende folk.

Det andre Jakobs sønner særlig skulle si til farao, var at de bare var kommet for å bo midlertidig i landet hans, ikke for å slå seg ned der for alltid. Siden de var kommet inn i landet på kongens uttrykkelige innbydelse, måtte de like sikkert ha frihet til å forlate det når de ønsket det og tiden var inne. Dette er viktig å merke seg når vi tenker på den urett som senere ble gjort mot dem, da etterkommerne deres ble holdt tilbake med makt.

Det gikk som Josef hadde ventet. Farao ga dem bosted i den beste delen av landet – det vil si i det distriktet som passet best for dem, og i den delen av det som nesten bare egner seg til beite: grenselandet mellom Kanaan og Egypt, Gosen, eller Ramses-landet, som det av og til kalles etter byen med det navnet (1 Mos 47,5–6.11).

En grundig og vel bevandret vitenskapsmann har sagt dette om saken: «Gosen lå mellom den østlige delen av det gamle Nildeltaet og de vestlige grenselandene i Kanaan. Det var neppe en del av det egentlige Egypt og var bebodd av andre fremmede ved siden av israelittene; ut fra stedsnavnene var det snarere semittisk enn egyptisk.

Det var et land med rike beitemarker, særlig skikket for et gjeterfolk og stort nok for israelittene, som vokste seg rike der og levde atskilt fra egypterne selv.»[37][38]

Før Josef lot faren slå seg ned i Gosen, førte han ham fram for farao, som tok imot ham med den høfligheten som er særegen for Østens fyrster. Jakobs høye alder, som langt overgikk den vanlige levetiden i Egypt, vakte også aktelse og ærbødighet. I takknemlighet for faraos vennlighet velsignet Jakob ham, og da farao spurte hvor gammel han var, svarte han ved å sammenligne sine utlendighetsår med forfedrenes (1 Mos 47,7–10).

Abraham hadde levd i 175 år og Isak i 180, mens Jakob bare var 130 og allerede så døden komme nær. Sammenlignet med deres hadde hans dager ikke bare vært «få», men også «onde» – fulle av trengsel, sorg og møye helt siden han flyktet fra farens hus. Men hvor forskjellige livene deres enn hadde vært i det ytre, i det vesentlige hadde de vært svært like: Som deres liv hadde også hans vært en pilegrimsvandring.

«I tro døde alle disse uten at de hadde oppnådd det som var lovt. Men de hadde sett det langt borte, og hilste det. Og de bekjente at de var fremmede og utlendinger på jorden. For de som sier slikt, gir derved til kjenne at de søker et fedreland. … Men nå er det et bedre land de lengter etter, det himmelske. Derfor

[37] Grove i Smiths «Dictionary of the Bible», bind I, s. 711.

[38] Det er velkjent at et av de egyptiske minnesmerkene gir en så slående belysning av hvordan Israels barn kom til Egypt, at noen – riktignok uten tilstrekkelig grunn – har sett det som en nøyaktig skildring av nettopp denne hendelsen. De fremmede er tydeligvis av semittisk ætt og kommer med koner og barn.

skammer ikke Gud seg over dem, ved å bli kalt deres Gud. For han har gjort en by ferdig til dem.» (*Hebr* 11,13–16.) Slik må også vårt liv være en pilegrimsvandring, hvordan det enn har vært i det ytre.

Men Israel skulle ennå leve sytten stille og tilbaketrukne år i Gosen. Da han så kjente at avskjedstimen nærmet seg, sendte han bud etter Josef. Det var ikke for å utøse seg i tomme klager, og heller ikke først og fremst for å si et kjærlig farvel, slik det er naturlig og vanlig blant oss. Israel – som han her igjen, og betegnende nok, blir kalt – gjorde seg klar til en ny og stor troshandling.[39]

På dødsleiet holdt han fremdeles fast ved Guds løfter om å eie Kanaans land og alt som hørte sammen med det. Derfor fikk han sønnen til å love med ed at han skulle begrave ham hos fedrene i Makpela-hulen. Da sønnen høytidelig hadde lovt ham det, heter det at han «bøyde seg ned over hodegjerdet i sengen, og tilba» (1 Mos 47,28–31).

Én ting gjensto. Josefs sønner var ennå ikke formelt tatt opp i Israels familie. Men de to eldste av dem, Manasse og Efraim, skulle bli grunnleggere av hver sin stamme; for Josef skulle tre inn i førstefødselsretten og få dobbel del i Israel. Da Josef kort etter det siste møtet med faren fikk melding om at dødssykdommen hadde rammet ham, skyndte han seg derfor å føre de to sønnene sine til ham, så de kunne settes inn på linje med Jakobs andre sønner (1 Mos 48,1–2).

Her viste Josef sin tro. I stedet for å søke den æren og verdigheten for sønnene sine som kunne ha falt på dem ved det egyptiske hoffet, ga han bestemt avkall på den for å dele lodd med den foraktede gjeterslekten. Her ser vi for første gang at velsignelsen ble gitt med håndspåleggelse.

Jakobs syn var svakt. Josef hadde ført de to sønnene sine nær bort til faren og stilt Manasse, den eldste, ved farens høyre hånd og Efraim, den yngste, ved hans venstre.

Da Israel så la hendene i kors på hodene deres, så den høyre falt på Efraim og den venstre på Manasse, måtte Josef tro at det kom av farens svake syn. Men Jakob hadde lagt hendene slik med overlegg. Han hadde utført en profetisk handling, og det viste seg at spådommen hans gikk i oppfyllelse (1 Mos 48,13–14.17–20).

På Moses' tid talte Manasses stamme riktignok 20 000 mann mer enn Efraim, men på dommernes tid var forholdet et helt annet, og siden var Efraim alltid den mektigste stammen nest etter Juda. (4 Mos 26,34–37.)

Det som likevel må gjøre sterkest inntrykk på oss, er å se hvor helt og fullt alle den døende mannens følelser, minner og syn var preget av hans tro. Han tenkte ikke lenger med den minste bitterhet på de onde dagene som var gått; tvert imot dvelte han bare ved minnet om Guds mildhet og godhet mot ham gjennom hele livet. Gud hadde ledet ham på hele pilegrimsvandringen.

Følelsene hans kom tydeligst fram i de velsignende ordene han sa: «Den Gud som var Abrahams og Isaks Gud – for hans åsyn vandret de – den Gud som var min hyrde fra jeg ble til og inntil denne dag, den *engel* som forløste meg fra alt ondt, han velsigne guttene, så de må kalles med mitt navn, og med

[39] Det er svært lærerikt å legge merke til hvordan navnene Jakob og Israel ofte veksler i denne historien.

Abrahams og Isaks, mine fedres navn. Og må de vokse til en stor skare på jorden.» (1 Mos 48,15–16)

I denne tredobbelte omtalen av Gud – som paktens Gud, som hyrden og som frelsens *engel* – har vi en tydelig antydning av læren om Den hellige treenighet.

Da velsignelsen var uttalt, ga Jakob sin sønn Josef som en særlig tilgave det jordstykket ved Sykar, det gamle Sikem, som han opprinnelig hadde kjøpt av Hamors sønner. Men som han profetisk sa, skulle Josef – det vil si Josefs etterkommere – ta det tilbake fra amorittenes hånd med sverd og bue (1 Mos 48,22). (*Joh* 4,5; 1 Mos 33,19.) På denne Josefs eiendom hvilte mange hundre år senere den gode hyrde, Herren Jesus, da han, sliten og sulten, kalte på sauene sine og førte dem til beitemarkene. (*Joh* 4.)

Som en siste forsikring til sønnene sine gjentok Jakob med kraft denne bekjennelsen av sin tro: «Se, jeg dør. Men Gud skal være med dere og føre dere tilbake til fedrenes land.» (1 Mos 48,21) For mennesket farer bort, men Guds ord og nådeplan blir til evig tid.

Kapittel 23. Jakobs velsignelse og død

Jakobs siste velsignelse, Jakobs død og Josefs død.

(1 Mos 49–50)

Den siste timen var nå kommet, og Jakob samlet sine tolv sønner rundt dødsleiet (1 Mos 49,1–2). Ordene han talte til dem, er både velsignelse og forutsigelse. Profetiske syner rullet seg opp for hans blikk, og han uttalte dem i billedrike spådommer om de tolv sønnene, som nå hver skulle bli stamfar til sin stamme.

Det er helt umulig å se disse profetiske maleriene som nøyaktige skildringer av noen bestemt tid eller hendelse i Israels historie. De tegner heller stammene i deres store grunntrekk enn de gir noen nøyaktig forutsigelse, enten av enkelte hendelser eller av Israels historie som helhet. Derfor passer det som en gang er sagt om profetiske syner generelt, særlig godt på disse ordene av Jakob: «De er som malerier uten perspektiv» – det vil si at man ikke kan se avstanden eller det nærmere forholdet mellom de ulike trekkene i bildene.

To generelle merknader kan hjelpe oss å forstå teksten bedre. For det første vil man se at navnet på den enkelte stamfaren i velsignelsen synes å antyde stammens framtidige karakter og historie.

For det andre må vi, mot all kritikk, uttrykkelig slå fast at alle disse velsignelsene må være uttalt av Jakob selv. Prøver vi å tenke oss at de er blitt til på noe annet tidspunkt i Israels historie, møter vi uoverstigelige vanskeligheter.

For disse ordene kan bare sikte til og gjelde de framtidige stammene slik Jakob så dem i Ånden. De kan ikke være skrevet eller sagt på noe senere tidspunkt; en senere forfatter ville i så fall ha sagt ting som slett ikke passet på den ene eller den andre av stammene, og et slikt språk som dette kunne han ikke ha brukt om dem.

Etter disse korte forhåndsmerknadene går vi over til selve velsignelsen (1 Mos 49,3–4):

«Ruben, min førstefødte er du,
min kraft og min styrkes første frukt,
høyest i ære og størst i makt.» (1 Mos 49,3)

Slik ville Rubens stilling som den førstefødte ha vært om ikke hans oppfarende sinn hadde brutt ut i voldsom lidenskap og i den synden som fulgte:

«Du bruser over som vannet.
Du skal intet fortrinn ha.
For du steg opp på din fars leie.
Da vanhelliget du det –
i min seng steg han opp!» (1 Mos 49,4)

De sønnene som sto Ruben nærmest i alder, var Simeon og Levi. Deres utøylte grusomhet i Sikem hadde gjort dem til «brødre» og kamerater i det onde; selv på dødsleiet grøsset Jakob av forferdelse over den. Slik de hadde slått seg sammen, skulle Gud spre dem i Israel, så de ikke ble selvstendige og samlede stammer.

I samsvar med dette finner vi at Simeon allerede ved den andre folketellingen i Israel var blitt den minste stammen. I Moses' velsignelse senere blir Simeon slett ikke nevnt. Stammen synes ikke å ha fått noen bestemt avgrenset del av landet, men bare å ha hatt visse byer innenfor Judas eiendom. Vi vet også at de av Simeons slekter som senere vokste seg sterke og mektige, forlot Det hellige land og bosatte seg utenfor grensene. (*4 Mos 26,14; 5 Mos 33; Jos 19,1–9; 1 Krøn 4,38–43.*)

Heller ikke Levis stamme fikk noen eiendom i Israel. Men forbannelsen – at de skulle spres – ble forvandlet til velsignelse ved at Levi ble utvalgt til prestedømmet. At disse to stammene ble spredt, var det talende svaret Gud i sitt rettferdige styre ga på at fedrene deres hadde prøvd å forsvare slektens ære med kjødelige midler og våpen (1 Mos 49,5–7):

«*Simeon* og *Levi* er brødre.
Voldsvåpen er deres sverd.
Møt ikke i deres hemmelige råd, min sjel!
Ta ikke del i deres sammenkomster, min ære!
For i sin vrede slo de menn i hjel,
og i sin selvrådighet skamskar de okser.
Forbannet være deres vrede, for den var vill,
deres sinne, for det var grusomt.
Jeg vil fordele dem i Jakob
og spre dem i Israel.» (1 Mos 49,5–7)

Etter at de tre eldste brødrene slik er fratatt sine rettigheter, og Josef derimot har fått løfte om dobbel arvelodd, blir førstefødselsrettens øvrige forrettigheter nå høytidelig overført til Juda. Han skal bli lederen, «*løven*». Slik løven er kongen i skogen, skulle også Juda bære kongemakten fra David av og framover, inntil Davids sønn, Silo, kom, han som alle folk skulle hylle og lyde som «løven av Judas stamme».

Juda skulle også skille seg ut fra de andre ved store jordiske rikdommer og herligheter, og nettopp disse herlighetene skulle samtidig være tegn på de åndelige rikdommene han skulle få. Hele skildringen er full av messianske

hentydninger. De ble senere tatt opp og utfoldet i Bileams spådom, brukt om David og ført videre i profetier som Salme 72, Jesaja 9 og 11, Esek 21,27 og Sak 9,9. (*4 Mos 23,24; 24,9–17; Sal 89,20–37.*)

Til slutt ble de oppfylt i Jesus Kristus, som er «runnet av Juda» – han som er «vår fred, han som gjorde de to til ett», og som «skal herske som konge til han får lagt alle sine fiender under sine føtter»: «løven av Judas stamme, Davids rot», som «har seiret». (*Hebr 7,14; Ef 2,14; 1 Kor 15,25; Åp 5,5.*)

I velsignelsen over Juda legger vi for første gang merke til hvordan den profetiske betydningen av *navnet* blir utfoldet og løftet fram (1 Mos 49,8–12):

«Juda, dine brødre skal prise deg!
Din hånd skal være på dine fienders nakke.
For deg skal din fars sønner bøye seg.
En ung løve er Juda.
Fra rov er du steget opp, min sønn!
Han bøyde seg – han legger seg ned som en løve,
som en løvinne. Hvem tør vekke ham?
Kongespir skal ikke vike fra Juda,
ikke herskerstav fra hans føtter,
inntil fredsfyrsten kommer
og folkene blir ham lydige.
Han binder til vintreet sitt unge esel,
til den edle ranken sin eselhoppes fole.
I vin vasker han sin klesdrakt
og i druers blod sin kappe.
Dunkle er hans øyne av vin,
og hvite er hans tenner av melk.» (1 Mos 49,8–12)

(*En ung løve er et bilde på raskhet og ynde, den voksne løven på majestet og styrke; med bildet av løvinnen betegnes særlig ildfullheten.*)

For bedre å forstå disse skildringene av Judas land og store rikdommer må vi huske at den beste vinen i Israels land vokste nær Hebron og En-Gedi og at de beste beitemarkene lå sør for Hebron, omkring Tekoa og Karmel. (*4 Mos 13,23; Høys 1,14; 1 Sam 25,2; 2 Krøn 26,10; Am 1,1.*)

Også velsignelsen over Sebulon knytter seg til navnet hans, «*bolig*». Men som et ytterligere bevis på at uttrykkene her ikke skal forstås som en bokstavelig forutsigelse, må vi huske at Sebulons stammeområde – så langt vi kan slutte av Jos 19,10–16 – aldri nådde helt ned til Middelhavet eller Galileasjøen, og heller ikke bokstavelig grenset til Sidon (1 Mos 49,13):

«Sebulon – ved havets strand skal han bo,
ved stranden hvor skipene lander.
Hans grense strekker seg mot Sidon.» (1 Mos 49,13)

Også Issakars navn – «lønn» – er en symbolsk betegnelse på stammens karakter. Denne stammen skulle nemlig bo i det fruktbare nedre Galilea, og der foretrakk den å leve et strevsomt og stille liv framfor å skaffe seg makt og herredømme (1 Mos 49,14–15):

«Issakar er et sterkbygd esel
som legger seg ned mellom innhegningene.
Han så at hvilen var god
og at landet var fagert.
Da bøyde han sin rygg for å bære
og ble en arbeidspliktig trell.» (1 Mos 49,14–15)

Spådommen om Dan peker på samme måte på navnet hans, «dom». Selv om Dan bare var sønn av en trellkvinne, skulle han ikke stå tilbake for brødrene sine, men «dømme sitt folk», det vil si Israel. Dette sikter nok til menn som Samson, men ordet finner sin allmenne oppfyllelse i stammen som sådan. Det finnes også en annen forklaring, som lar ordene sikte til Antikrist; den kommer vi tilbake til nedenfor (1 Mos 49,16–17).

«Dan skal dømme sitt folk,
han som de andre Israels stammer.
Dan skal være en slange på veien,
en giftig orm på stien,
som biter hesten i hælene
så rytteren faller bakover.» (1 Mos 49,16–17)

Vi våger ikke her å gi noen endelig tolkning av disse ordene, der Dan sammenlignes med en slange og en giftig orm – hornslangen, som ligger skjult i sanden, har samme farge som den og ikke blir lagt merke til før den allerede har hugget. Vi nøyer oss med å spørre om vi ikke her kanskje har en hentydning til Antikrist. Det synes å stemme med dette at Dans navn mangler i stammelisten i Åp 7,5–8.[40]

Det er også talende at Jakob bryter ut i bønn straks etter at han har talt om Dans kamper. Med den gir han ikke bare uttrykk for sin egen personlige tro og sitt håp, men avlegger også, som Calvin sier, en tillitsfull bekjennelse om etterkommerne sine.

Den eldste jødiske tolkningen eller omskrivningen av teksten sier om dette: «Min sjel venter ikke på befrielsen ved Gideon, Joasj' sønn, for den var bare midlertidig, og heller ikke på Samsons, for også den var bare forbigående, men på frelsen ved Messias, Davids sønn, som du i ditt ord har lovt å sende til ditt folk, Israels barn. På denne din frelse venter min sjel»:

«Etter din frelse bier jeg, Herre!» (1 Mos 49,18)

I velsignelsen over Gad har vi en tredobbel hentydning til et ord som er i slekt med navnet hans og betegner undertrykkelse. Om selve spådommen kan vi ikke gi noen bestemt historisk opplysning (1 Mos 49,19):

«Gad – en fiendeflokk hugger seg inn på ham,
men han hugger dem i hælene.» (1 Mos 49,19)

I ordet om Asjer (1 Mos 49,20) finner vi tydelige hentydninger til stammens svært fruktbare landområder. De strakte seg fra Karmel til Tyrus' land og var den delen av landet som var rikest på korn og olje (*1 Kong* 5,11):

[40] Mange av jødene har sett en hentydning til Antikrist i denne slangen.

«Asjer – hans brød skal bli rikelig,
kongelige retter har han å gi.» (1 Mos 49,20)

Hentydningene til Naftali løfter særlig fram stammens ynde, friskhet og raskhet, dens åndelige begavelse og livlighet (1 Mos 49,21):

«Naftali er en hind som er sluppet fri.
Fagre er hans ord.» (1 Mos 49,21)

Til slutt kommer Jakob til navnet på Josef, sin elskede sønn (1 Mos 49,22–26). Her er det som om hjertet hans flommer over av følelser og tanker som strømmer ut i kraftige ord. Først tegner han et bilde av Josefs fruktbarhet ved hjelp av et frukttre, «plantet ved rennende bekker», som skyter greinene over muren. Deretter skildrer han Josefs styrke som noe han har fått fra Herren selv. Til sist uttaler han de rikeste velsignelser over ham, langt rikere enn dem han har gitt de andre sønnene (*Sal* 1,3; *jf. Sal* 80,9–12):

«Et skudd av et fruktbart tre er Josef,
et ungt frukttre ved kilden,
greinene skyter over muren.
De egger ham og skyter på ham,
de forfølger ham – bueskytterne!
Men fast og sterk er hans bue,
hans hender og armer er raske –
styrket ved hans hender som er Jakobs Veldige,
av ham som er hyrden, Israels Klippe.
Din fars Gud, han skal hjelpe deg.
Den Allmektige skal velsigne deg
med velsignelser fra himmelen der oppe,
med velsignelser fra dypet der nede,
med velsignelser av bryst og morsliv.
Din fars velsignelser stiger høyt opp
over mine forfedres velsignelser,
de når opp til de evige høyders grense.
De skal komme over Josefs hode,
på kronen av hans hode,
han som er fyrste blant sine brødre.» (1 Mos 49,22–26)

Hentydningene til Benjamin blir forståelige når vi viser til menn som Ehud (Dom 3,15), til Dom 5,14; 20,16; 1 Krøn 8,40; 12,2; 2 Krøn 14,8; 17,17, og til Sauls og Jonatans historie (1 Mos 49,27):

«Benjamin er en glupende ulv.
Om morgenen eter han opp rov,
om kvelden deler han ut hærfang.» (1 Mos 49,27)

Da Jakob hadde uttalt denne sin siste velsignelse over sønnene, påla han dem igjen å begrave ham i Makpela-hulen. Så trakk han føttene opp i sengen, la seg ned i fred og oppga sin ånd uten sukk og kamp, og han «ble samlet til sine fedre» (1 Mos 49,29–33).

Slik endte Jakob – han som var den største pilegrim av alle pilegrimer. Hans siste vilje ble fulgt til punkt og prikke.

Så snart Josef var kommet seg etter det første sorgutbruddet, «bød han legene som han hadde i sin tjeneste, å balsamere hans far». De skulle enten gjøre arbeidet selv eller ha tilsyn med det. Det tok førti dager, og egypterne gråt over ham i sytti dager, slik skikken var hos dem (1 Mos 50,1–3). *(Alt her er ekte egyptisk: de mange legene som Josef hadde til rådighet – for i Egypt tok hver huslege seg bare av én slags sykdom – sorgen i sytti dager, og balsameringen, som vanligvis varte fra førti til sytti dager.

Foruten den enkleste måten for de fattige fantes det to måter å balsamere på. Den dyreste og mest omstendelige kostet etter den greske historieskriveren Diodor en talent sølv, den enklere tjue miner, en tredjedel så mye. Hva det svarer til i dag, kan ikke sies sikkert, men det var store summer.

Først ble hjernen tatt ut gjennom nesehulen; deretter skar man et snitt i venstre side og tok ut alle innvollene unntatt nyrene og hjertet. Så ble kroppen fylt med forskjellige slags krydder, unntatt røkelse, sydd sammen igjen og badet i natron, som finnes i Egypts natronkilder og består av kullsurt salt, svovelsurt salt og klornatrium.

Vi går her forbi en mengde enkeltheter – for eksempel at de indre delene ble vasket med palmevin, at neglene til dels ble farget, og at kroppen ble omhyggelig surret inn i fint lin. Det er bemerkelsesverdig hvordan hele kroppen, ja, selv ansiktstrekkene, ble bevart på denne måten.

Kroppen ble lagt enten i en avlang kiste eller, oftest, i en kiste som selv hadde mumiens form. Denne beskrivelsen svarer nærmest til den dyreste måten å balsamere på.)*

Da denne tiden var over, henvendte Josef seg til farao – ikke personlig, for han kunne ikke tre fram for kongen i sørgedrakt – og ba om at han og følget hans måtte få dra opp til Kanaans land for å begrave faren. I tillegg til Josef og «hans hus» besto gravfølget av brødrene hans og hans fars hus og dessuten «alle faraos tjenere, de eldste i hans hus, og alle de eldste i landet Egypt» – det vil si de fornemste stats- og hoffmennene – fulgt av både «vogner og hestfolk» (1 Mos 50,4–9).

Et så stort og anselig følge ville naturligvis ikke utsette seg for noen fiendtlige anslag fra filistrene, selv om det hadde vært lettest å reise gjennom landet deres. De tok derfor en omvei gjennom ørkenen og rundt Dødehavet – den samme veien som Israel senere tok da de dro ut av Egypt – og gjorde stans ved *Goren Ha'atad*, «Atads treskeplass».

Beretningen om denne begravelsen, om balsameringen og om alle de andre enkelthetene stemmer nøyaktig med det vi vet fra de egyptiske minnesmerkene og fra historien. Skikken med gravprosesjoner fantes i alle deler av Egypt, og avbildninger av dem kan man se på de eldste gravmælene. En tysk vitenskapsmann sier det slik: «Når vi ser på slike framstillinger på de gamle minnesmerkene, kunne vi nesten innbille oss at vi virkelig var vitne til Jakobs gravferd.»

Ved Goren Ha'atad ble sorgen holdt på ny i sju dager. Folket i egnen fulgte naturligvis denne store «sørgefesten egypterne holder» med stor oppmerksomhet, så stedet fra da av fikk navnet *Abel Misrajim*, «egypternes sorgeng». Men ved en liten endring i uttalen kom stedet siden til å hete «egypternes sorg». Her

ble egypterne værende igjen, og bare Jakobs hus fulgte ham fram til graven i Makpela (1 Mos 50,10–13).

Da de kom tilbake til Egypt, synes en ubegrunnet mistanke å ha fått rom i brødrenes hjerter: Kanskje ville Josef nå, da faren var død, hevne seg for den uretten han hadde lidd på grunn av dem? Men de kjente ikke hans sinnelag og forsto heller ikke å sette pris på tankene hans. Bare tanken på at de kunne nære en slik mistanke, fikk Josef til å gråte.

Selv om det noen gang skulle ha vært bitre tanker i hans sjel – «var han vel i Guds sted», så han kunne gripe inn i Guds ledelse? Var det ikke klart at uansett hvilket ondt de hadde tenkt å gjøre mot ham, så hadde «Gud tenkt det til det gode»? Da han hadde sagt dette til dem og samtidig forsikret dem om at han i kjærlighet ville sørge for dem og barna deres, ble de beroliget og sluppet fri fra frykten (1 Mos 50,15–21).

Josef levde ennå 54 år i Egypt og fikk den gleden å se farens velsignelse begynne å gå i oppfyllelse. Han fikk se Efraims barn i tredje ledd, og Manasses barnebarn ble «født på Josefs knær».

Da han i den høye alderen av hundre og ti år merket at døden nærmet seg, samlet han brødrene sine om seg. Josef hadde hatt stor ære i Egypt; han hadde grunnlagt en slekt som ble æret framfor noen. Likevel var hans siste gjerning å gi slipp på Egypt og i stedet velge sin lodd i Israel – fattigdom, forakt og pilegrimsliv – å gi avkall på det nåværende og klynge seg til det som skulle komme. Det var en ekte troshandling, helt i samsvar med fedrenes.

Hans siste ord var disse: «Jeg dør, men Gud skal visselig se til dere og føre dere ut av dette landet til det landet han med ed lovte Abraham, Isak og Jakob.» Og hans siste gjerning var å ta Israels sønner i høytidelig ed på at de skulle føre hans ben opp til løftets land (1 Mos 50,24–25).

Etter hans ønske balsamerte de kroppen hans og la den i en egyptisk likkiste, laget slik skikken var hos dem: av morbærfikentre og formet som et menneskelegeme. Og der ble Josefs kiste stående gjennom hundreår med lidelse og trelldom, rede til å bli tatt opp og ført bort så snart befrielsens time kom.

Slik talte Josef til Israel enda han var død, og vitnet for dem om at de bare var gjester for en tid i Egypt. De skulle vende øynene bort fra Egypt mot løftets land og i troens tålmodighet vente på den timen da Gud visselig i nåde ville oppfylle sine løfter.

Når vi ser tilbake ved slutten av denne perioden i paktshistorien, kjenner vi at den «redsel» og det «store mørke» som kom over Abraham da han fikk skue inn i sine etterkommeres framtid, nå var i ferd med å falle over Israel. (1 Mos 15,12.) Enhver umiddelbar forbindelse mellom himmel og jord hadde allerede opphørt.

Etter at Jakob hadde innfridd løftet sitt i Betel, hadde han ikke fått noen personlig og umiddelbar åpenbaring av Gud, slik fedrene og han selv ofte hadde fått før, til stor glede for dem – bortsett fra den åpenbaringen han fikk for et bestemt formål på reisen til Egypt. Og i Josefs betydningsfulle og trengselsfulle liv leser vi ikke om en eneste slik åpenbaring. (1 Mos 35,15; 46,2–4.)

Nå skulle det følge mange og lange hundreår der Herren tidde. Det ble en lang og tung tid, med nød og trengsler og med fristelsen fra avgudsdyrkelsen rundt dem, som stadig ble sterkere og mer forlokkende. Ingen røst hørtes da fra himmelen, og ingen synlig åpenbaring av Gud kom for å formane, advare eller oppmuntre Israels barn i Egypt. Denne måten å lede dem på hadde Herren nå for en tid sluttet med. Nå hadde Israel bare fortiden å holde seg til og la seg lede av.

Men denne fortiden, med sin historie og sine løfter, var nok. Dessuten kastet den profetiske fakkelen som den døende Jakob hadde holdt i hendene, sitt lys inn i den ellers så mørke framtiden. Ja, selv det at Josefs liv, som var det store vendepunktet i Israels historie, etter Guds ledelse gikk hen uten noen synlig åpenbaring av Gud, var i seg selv betydningsfullt i denne sammenhengen.

For selv hans ubegravde legeme syntes å forkynne og profetere at hele hans liv måtte stå for dem som en ennå uåpnet – eller i alle fall bare halvt åpnet – bok, som en stor, uløst profeti. Den var det forbeholdt framtiden å åpne, og ikke bare den nærmeste framtiden, som angikk Israel, men også den fjernere, som angår hele Guds kirke.

For om ikke Josefs person, så er i alle fall de store, ledende trekkene i hans liv et forbilde på ham som ble forrådt og solgt av sine brødre, men som «Gud har opphøyet ved sin høyre hånd til høvding og frelser». (*Apg* 5,31.)[41]

[41] Det fortjener å bemerkes at Josefs person verken i Det gamle eller Det nye testamente omtales som et forbilde på Kristus. Men livet hans kan naturligvis likevel i de store trekkene være et forbilde på det som skulle komme.

Om Alfred Edersheim

1825–1889

Alfred Edersheim (1825–1889) ble født i Wien av jødiske foreldre og fikk en grundig jødisk oppdragelse. Under studietiden i Pest kom han i kontakt med skotske misjonærer blant jødene og ble kristen i 1846. Han studerte teologi i Edinburgh og Berlin og ble prest i Den frie skotske kirke, først i Aberdeen og senere i Torquay i England. Til slutt gikk han over til Den engelske kirke og underviste ved universitetet i Oxford. Han døde i Menton i Frankrike i 1889.

Med sin store kunnskap om jødisk liv, skikk og skriftforståelse ble Edersheim en av de mest leste bibelforklarerne på 1800-tallet. Hovedverket er *The Life and Times of Jesus the Messiah* (1883). Han skrev også *The Temple, its Ministry and Services* og en bibelhistorie for Det gamle testamente i sju bind.

Bibelhistorien følger Det gamle testamente bok for bok, forklarer bakgrunn, ord og skikker, og peker fram mot Kristus. Den ble oversatt til dansk-norsk av pastor Ragnvald Gjerløw og utgitt i Christiania 1887–92.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Som Edersheim viser, sier navnet ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.

Sjekina – Sjekina (hebraisk «det som bor», av shakan, «å bo») er det jødiske navnet på Guds synlige nærvær og herlighet midt i folket, særlig skyen i helligdommen: «Da dekket skyen sammenkomstens telt, og Herrens herlighet fylte tabernaklet» (2 Mos 40,34; jf. 1 Kong 8,11). Ordet står ikke selv i Bibelen, men brukes i jødiske skrifter.